శ్రీ

మందపాల చరిత్రము.

అయిదంకముల నాటకము

ఇది

ఇంగ్లీషులో షేక్స్పియర్ మహాకవి రచించిన
కింగు లీయరు నాటకమునుండి

చెన్నాప్రగడ - భానుమూర్తిచే

తెనిగింపఁబడినది.

రాజమహేంద్రవరము

యస్ గున్నేశ్వరరావు బ్రదర్సువారి
శ్రీ చింతామణీముద్రాక్షరశాలయందు
ముద్రింపఁబడినది
1907

దీనివెల 8 అణాలు

కథాసంగ్రహము

మందపాలుఁ డను భరతఖండపు రాజునకు చండిక, మందర, సుశీలయు నను ముగ్గురు కొమారిత లుండిరి. అతఁడు వార్ధకమున రాజ్యభారము డించి సుఖం బుండఁ గోరిన కాలమునకు చండికామందరలవివాహము లాయెనుగాని సుశీల వివాహము కాకుండెను. శ్వేతధ్వజుఁడు చండిక భర్త, వర్ధమానుఁడు మందర భర్త. మాళవేశుఁడును మద్రేశుఁడును సుశీలను వరింపఁగోరి రాజాస్థానమునుండిరి. అంత నొకనాఁడు రాజు తన తనయలకుఁ దనయెడఁగల భక్తితాత్పర్యంబుల కనురూపంబుగ తనరాజ్యంబు వారలకుం బంచియిచ్చు నుద్దేశముతోఁ గొలువున వారిం జేరఁబిలిచి వారియెడలఁ బొగలు ప్రేమానుబంధము వివరముగఁ దెలుపు మని యానతిచ్చె. కపటస్వభావు లగు చండికామందర లతిశయోక్తులతో నొండొరులం గడువంబారి యమాయికుఁ డగు తండ్రిని కనుగప్పి రాజ్యభాగములు వడసిరి. ధర్మదయాసత్యశీల యగు సుశీల తనయక్కల యిచ్చకములకు రోసి తండ్రియెడ సమగ్రభక్తివినయవిధేయతలు గలదయ్యుఁ దన్ను సహధర్మచారిణిగ వరింపఁబోవు భర్తయెడలఁ దనకుఁ గలవిధుల సూచించుచుఁ దండ్రియెడలఁగూడ ప్రేమగౌరవములు తనకు ధర్మసిద్ధము లని చెప్పె. యథార్థవాదీ బంధువిరోధి యన్నట్లు స్తోత్రప్రియుఁ డగు తండ్రి యాగ్రహమునకుం బాత్రం బయ్యె. మందపాలుఁడును సత్యవాది యగు సుమిత్రుఁ డను పాంచాలదండనాథుని హితోపదేశంబుల సరకుగొనక యతని నిష్ఠురోక్తులకుం గినిసి రోషావిలచిత్తుఁడై వానిని తనరాజ్యము వెలువడ శాసించి సుశీలను విడనాడి యామెకు రావలసిన మూఁడవపాలును దదగ్రజాతలపా లొనర్చి తాను కతిపయపరిజనసమేతుఁడై వారియొద్ద వంతులవారునుండ నిశ్చయించుకొనెను. ఐశ్వర్యకాముఁ డగు మద్రేశుఁడు మనవు వదులుకొనిపోయె. గుణగ్రహణపారీణుఁ డగు మాళవేశుఁడు సుశీల పాణిగ్రహణంబు సేసి యామెం దోడ్కొని తనవీటి కేఁగె. ప్రభుభక్తిసంపన్నుఁ డగు సుమిత్రుఁడు మాఱువేషమున రాజు పరిచారకులలోఁ జేరెను.

చంద్రసేనుఁ డను సామంతరాజునకు శ్వేతకీర్తి యను నుదారగుణరత్నాకరుఁ డగు నొకపుత్రుఁడును, అఖిలదోషకరుండై దోషాకరుఁ డనునన్వర్థ నామముగల యొక దాసీపుత్రుఁడును గలరు. మిత్రభేదకుశలుఁ డగు దోషాకరుఁడు సులభస్వభావుఁ డగు తండ్రిని వంచించి యన్న నరణ్యములపా లొనర్చి తండ్రిరాజ్యంబు సర్వంబును బడయుఁ

గోరి స్వేతకీర్తి వ్రాసిన ట్లోక యుత్తరమును సృష్టిచేసి తండ్రిమనసు విఱిచి స్వేతకీర్తిని తండ్రికన్నులఁ బడకుండు మనిహితోపదేశముగఁ జెప్పిపుచ్చెను

అంట మందపాలుఁడు చండికచేత నవజ్ఞాతుఁడై స్వేతధ్వజుని యనునయముల నుపశాంతి నొందక రౌద్రంబు దాల్చి చండికను శపించి మందరపాలికేఁగ నిశ్చయించి ముందు సుమిత్రునిచే నామెయొద్దకు జాబుపంపెను చండికయు నట మున్న కుక్షింభరుఁ డనుతనపరిచారకుని యుత్తరమిచ్చి మందరతావు కంపెను జాబులతో విరివులును జేరువఱకు మందరయు వర్ధమానుఁడును చంద్రసేనుని నగరమునకుఁ బోయి యుండిరి చంద్రసేనుఁడు వారితో సంప్రతించి స్వేతకీర్తి శిరంబుఁ ద్రెంచి తెచ్చినవారికిఁ బారితోషిక మిచ్చెదనని చాటఁబంచెను స్వేతకీర్తి యున్మత్తవేషముఁ గైకొని పురమునకు వెలియై చెట్లుఁ బుట్టలుపట్టెను కుక్షింభరుఁడును సుమిత్రుఁడును చంద్రసేనని నగరు ముంగిటఁ దారసిల్లగ వారిలో వాక్కలహము పుట్టి చినికిచినికి గాలివానయై నంతట సుమిత్రుఁడు కత్తిఁదూసి కుక్షింభరునిపై కడరెను అంత నాసంక్షోభము విని మందరయు వర్ధమానుఁడును పైకివచ్చి జాబు లంది సుబంధునియందు నేరము మోపి వానిం బొండకొయ్య నుంచిరి అంతఁ గొంతతడవునకు రాజును విదూషకసమేతుఁడై వచ్చి చంద్రసేన మందిరద్వారమునఁ జేరినవాఁడై పరిచర పరిభవమూలమునఁ దనకుఁ గలిగిన యవమానమునకుం గోపోద్దీపితుఁడై కూఁతునకు నల్లునకుఁ దనరాక నెఱిఁగింపఁ బుచ్చినవారలు మిషవెట్టి జాగుసేసి యెట్టకేలకు వచ్చి సుమిత్రుని బంధ మూడ్చిరిగాని రాజునెడ నాదర మించుకయులేక భాషింపఁజొచ్చిరి ఇంతలో చండికయుఁ జేరుటవలన నొకరికొకరు తోడై తండ్రి పరివారమును బ్రాస్యపఱుచు ప్రసంగములో నొకరినొక రతిశయించి పలుకుచుఁ గడ కాముదుకని మతిగలఁచి యాతని వదల్చుకొను నుపాయ మొనర్చిరి సుమిత్రవిదూషకమాత్ర పరిచరుఁడై రాజు పురమువెడలి తలవాయ విసరు గాలివానలో నడిరేయియైనం దలదాఁచికొన నెలవొసంగని బట్టబయట నివసించి యుండవలసె అప్పు డున్మత్తవేషధారియై యందంవ నల్లాడు స్వేతకీర్తి వీరికి జతపడియె స్వేతకీర్తి యున్మత్త ప్రలాపములతోడను విదూషకుని చాటూక్తులతోడను చిత్తాపస్మార మందిన రాజునకుఁ గాలక్షేప మగుచుండెను ఈయవస్థలో సదయాంతరంగుఁ డగు చంద్రసేనుఁ డనుకంపాయత్తచిత్తుఁడై రాజు నొకకుటీరముఁ జేర్చి కొంతయుపచారము సలిపెను ఇంతలో వర్ధమానసితధ్వజులకుఁ గలహములు పొసఁగెను రాజు దురవస్థయు నల్లుర వైషమ్యమును చారులవలన నెఱింగినవాఁడై నీతివిశారదుం డగు మాళవుండు ప్రభుభక్తిసంపన్నులగు సుమిత్రచంద్రసేనుల యాలోచనతో వర్ధమానశితధ్వజుల గెల్చి రాష్ట్రము రాజునకు

సమర్పించువాఁడై నిగూఢముగ సేనలఁగూర్చి యుద్ధసన్నద్ధుఁ డాయెను చంద్రసేనుఁడీ వ్యవహారమునందుఁ దనకుఁ గల జోక్యమును రాజునకుఁ దానొనర్చిన యుపచారములు నెప్పటి వప్పుడు దోషాకరునితో మర్మము విడిచి దెలుపు చుండువాఁడు. నాస్తికుఁ డగు దోషాకరుఁడు పితృసర్వస్వలోలుఁడై భ్రాతృద్రోహమునకుఁ దోడు పితృద్రోహమునకును సమకట్టి తన రాజభక్తి యుట్టిపడఁ బలుకుచు నీరహస్యము నెల్ల మందరావర్ధమానులకుఁ దెలిపి వారి నిష్ఠురకృత్యమునకుం బురికొల్పి తాను చండిక యింటికేఁగె చంద్రసేను నింట నతిథులయ్యు దాక్షిణ్య మెంచక యాక్రూరకర్ములు వృద్ధుఁ డగు చంద్రసేనుని గ్రుడ్లు తోడి యిల్లు వెడల నడచిరి ఈదారుణకృత్యముఁ జూడనోపక చంద్రసేనుని పురజనుఁ డొకఁడు వర్ధమానునితోఁ గలహించి వానియొంట గాయము నాటి తాను మందరచె నిహతుఁడయ్యె తదనంతర మావర్ధమానుఁ డావ్రణకారణమున నీల్గెను ఆదివసములోనే పాడివచ్చి చండికామందరులతో ననుచిత రహస్యవర్తనలకుం జొచ్చిన దోషాకరుఁడు వర్ధమానుఁడు గతించినతోడనే మందరకు సర్వకార్యధురంధరుఁడై చండికకు మందరియం దనూరాగాభివర్ధనం బొనర్చుచుండె చండికయు నిజభర్తృవధోపాయము చింతించుచు దోషాకరునకుఁ దనహృదయ మెఱింగించుచు కుక్షింభరుని వలన జాబు లంపుచుండె

దిక్కుమాలిన చంద్రసేనుని కుస్మృత్తవేషధారియైన శ్వేతకీర్తియే చేదోడై తన సాంత్వనవచనములతోడను తంత్రకౌశలముచేతను, అతని యాత్మహత్యోద్దేశముల నివారించుచుండెను ఇంతలో మందరయాజ్ఞానుసారముగ చంద్రసేనుని శిరముఁ ద్రుంప కుక్షింభరుఁడు సమీపించుటయు శ్వేతకీర్తి వానిం దెగటార్చి వాని కంచుకాంతర్గుప్తమగు చండికజాబులఁ గైకొని చూచి చండికాదోషాకరుల ద్రోహము బయల్పడఁచి శితధ్వజునింగాయు నుద్దేశముతో జాబులు వానికంపఁజేసి దోషాకరుఁడు తన ద్రోహమొప్పుకొననినాఁడు తనకై భేరిమ్రోయించిన ఖడ్గపాణియైవచ్చి యంతయు బుజువుచేయించెదనని చెప్పిపోయెను

మాళవుఁడు కార్యాంతరవ్యాపృతుఁడై తనపీఠికి మరలిపోవలసి వచ్చినందున సుశీల తనసేనాని యాధిపత్యముక్రింద సేనల నాయితంబుసేసి తండ్రిని వెదకి కాంచి తగుసంరక్షణలోనుంచి బయలువెడలుటయు శత్రుసేన శ్వేతధ్వజ దోషాకరుల యాధిపత్యమున యుద్ధసన్నద్ధమయ్యె శ్వేతకీర్తి తండ్రి నేకాంతస్థలమున సురక్షితుఁ జేసి ధర్మపక్షమవలంబించి పోరఁజేరె దైవములను చాలమిన్నుఁజేసి మాళవసేన పరాజితమగుటయు సుశీల మందపాలులు బందీకృతులై దోషాకరునిచేతఁ జిక్కిరి దోషాకరుఁడు వారలం

దనసేనాధికారి యధీనముచేసి రహస్యవధోపాయం బుపదేశించిపుచ్చె ఇంతలో దోషాకరునకును శ్వేతధ్వజునకును వాగ్వాదము పొసఁగిన శ్వేతధ్వజుఁడు శ్వేతకీర్తి యొంపఁజేసిన జాబులలోని దుర్గుణము లొగ్గడించి దోషాకరునియందు దోషమారోపణసేసి ద్వంద్వయుద్ధమున దాని నిర్ధారణసేయువానికై జేరఁబోయించెను ఈలోపల చండికా దత్త విఘ్నకారణమున మందర ప్రాణములు వాసెను చండికయుఁ దన దుష్కృత్య ములుఁ బయల్పడినందులకై లజ్జాపరిభూతమానసయై కత్తివాతఁబడి మడిసె జేరఁబోత విని శ్వేతకీర్తి దోషాకరునితో నెక్కటికయ్యమునకుం గట్టాయితుండై తండ్రికి రాజా దురవస్థదెల్పి తన్నాతింపుమటయు నమ్ముదుకని హృదయమలిసిపోయె శ్వేతకీర్తి దోషాకరుండవలపడి యసిధార నాతని నేలంగూలనేసిన నాతఁడు ప్రాణావశిష్టుండై తన ద్రోహమెల్లఁ గడవెట్టక బయటవెట్టినతోడనే సుశీలామందపాల ప్రాణరక్షకై శ్వేతకీర్తి యనుమతికి సుశీల పనిదీసెను దోషాకరుఁడును ద్వంద్వయుద్ధమున శ్వేతకీర్తిచే నందినగాయమున నచిరముననే యుసురువిడిచె అంతలో రాజును జింతచే జీవికిముగ్గిన పంటువలె నేలవ్రాలుటయు సుమిత్రుఁడు వైరాగ్యముగొని పని వినియె అంత శ్వేతధ్వజుఁడు శ్వేతకీర్తి కాతని పూర్వపదంబొసంగి తాను రాజ్యభారమువహించి మృతులైనవారి కుచితక్రియలొనర్చి దుష్టశిక్షాశిష్టరక్షణపరుఁడై ప్రజాపరిపాలనంబు చిరంబొనర్చె

ఈనాటకమునందు వచ్చుపాత్రములు

పురుషులు

మందపాలుఁడు—వృద్ధుఁడగు భరతఖండపు రాజు

శ్వేతధ్వజుఁడు—మందపాలుని మొదటియల్లుఁడు

వర్ధమానుఁడు—మందపాలుని రెండవయల్లుఁడు

మాళవేశుఁడు— } సుశీలను వరించుటకై కొల్హాపున వచ్చియున్న
మద్రేశుఁడు— } యిద్దరు రాజులు

సుమిత్రుఁడు—పాంచాల దండనాథుఁడు

చంద్రసేనుఁడు—ఒక సామంతరాజు

శ్వేతకీర్తి—చంద్రసేనుని పుత్రుఁడు

దోషాకరుఁడు—చంద్రసేనుని దాసీపుత్రుఁడు

విదూషకుఁడు, వైద్యుఁడు, సచివుఁడు, పరిచారకులు, చారులు, భటులును

స్త్రీలు

చండిక— }
మందర— } మందపాలుని కొమార్తెలు
సుశీల— }

మందపాల చరిత్రము.

రంగము—భరతఖండము.

చ. ఎవఁడు గణింపఁగానలవియీని యజాండము లెల్లఁద్రిప్పువాఁ
డెవఁడు తదాశ్రితంబులగు నెల్లచరాచరమో లిమన్పువాఁ
డెవని యలంఘ్యశాసనము లించుకయేనియు మీఱనేర వీ
భువనములన్నమస్తములు భూతచయంబును వానినెంచెదన్

ప్రథమరంగము—మందపాలుని నగరు

[సుమిత్రుఁడు, చంద్రసేనుఁడు, దోషాకరుఁడును ప్రవేశించుచున్నారు]

సుమి—వర్ధమానునికంటె శ్వేతధ్వజనిదెస వన ప్రభువునకున్న మక్కువగల దని నాకుఁదోఁచెడిని.

చంద్ర—ఇదివరలో మనమందఱ మట్లే యనుకొనచుంటిమిగాని, నేఁడు తూఁచినట్లు లేశమేనియు వరలేకుండ రాజ్యముఁ బంచియిచ్చినరీతిఁ జూడ, నాయన కెవరియం దధికాదరముఁ గలదో తెలియ వలనుపడకున్నయది

సుమి—ఇతఁడు మీ యాత్మజుఁడే కాఁడా ?

చంద్ర—వీఁడు నా సంరక్షణలోనివాఁడేయైనను, వీనిం బుత్రుఁడని యొప్పికొన నాహృదయ మొల్లకయున్నది నాయెడఁ గలలోపముఁ బొడగనఁగల్గితిరా ?

సుమి—లోపమెట్టిదైనను ఫలమింత యాదరణీయంబగుటంజేసి యుక్తముగ నే దోఁచెడిని

చంద్ర—నాకు ధర్మపత్నియందుఁ గల్గినవాఁడు వీనికంటె నొక హాయన మెక్కుడువయసు వాఁడొకరుఁడుఁ గలఁడుకాని, నాకు వానియం దింతయాదరము లేకున్నయది కోరిపడసినవాఁడు గాకున్నను, తల్లి సౌందర్యగరిమంజేసి వీనిం బుత్రుఁగా నేలందగు దోషాకరా ! నీవీమాన్యవరితు నెఱుంగుదే ?

దోషా—అయ్యా యెఱుంగను

చంద్ర—పాంచాలదండనాథుఁ డగుసుమిత్రుఁ డితని మత్ప్రియసఖుంగాఁ దెలియుము

దోషా—వందనమో హార్యా

సుమి—మాబోంట్ల క్షేమకాంక్షదుండవై యాయుష్మంతుఁడవై వర్ధిల్లెదవుగాత!

దోషా—శ్రద్ధచెసె మీక్షేమకుం బ్రాతత వడసెదను

చంద్ర—వీఁడు తొమ్మిది సంవత్సరములనుండి పరదేశవాసము చెసివచ్చినవాఁడు వెండియు నిలువెడలనై యున్నవాఁడు

[మందపాలుఁడు, వర్ధమానుఁడు, శ్వేతధ్వజుఁడు, చండిక, మందర, సుశీలయుం బరిచారకులునుం బ్రవేశించుచున్నారు]

మంద—ఓయి చంద్రసేనా! నీవును దోషాకరుఁడును బోయి మాళవమద్రేశులం బరివేష్టించి యుండుఁడీ

చంద్ర—దేవర యాజ్ఞానుసార మొనర్చెదను

(చంద్రసేన దోషాకరులు నిష్క్రమించుచున్నారు)

మంద—ఉ. క్రమ్మందె శరీరపాటవము, మందటిలె న్విషయేచ్ఛలెల్ల, నా
డెందము రాజ్యభారమిఁక డించి సుఖంబుననుండఁగాఁ గడుం
దొందఱ సేయుచున్నయది, తోడనె పిన్నలపై భరంబు మో
పందగుఁ ద్రోవచూచి, యిదపన్నదఁబందగు పుణ్యకర్మమున్

గీ. అట్లు గావున నాకూర్మియల్లురైన
వర్ధమాన, సితధ్వజవర్యులార!
అనుఁగు తనయులకేనిచ్చు నరణములను
ముందు సందియ మేమియుఁ జెందకుండఁ
బూని వివరింపఁగా నిచ్చవొడమె నాకు

క. మాళవమద్రేశులును, సు
శీలంబడయంగఁ గోరిచేరి కొలువునం
జాలదినంబులు వేచిరి
వాలాయముఁ జేయవలయు వరనిర్ణయమున్

ఉ. కూర్మితనూజలార! యిఁకఁ గోరికల న్విడనాడి యెంతయు
న్నిర్మల చిత్తవృత్తిమెయి నిత్యసుఖస్థితి నందఁగోరి మీ

కర్తలిఁబంచియిత్తు భువి నందులకై వివరించి చెప్పఁడీ
మర్మములేక ముప్పురను మానుగ నాదెసఁగల్గు కూరిముల్

గీ. కన్నమోహంబుఁ గూర్మియుఁగలసి యమరు
తావున గరిష్ఠ భాగంబు దగులునట్లు
పంచియీఁదగు గావునఁ బలకవమ్మ
తొలుతఁ దొలఁపట్టి, చండికా! తోడరి నీవు

చండి— శా. తండ్రీ నాయెడఁ దండడించు మమతల్లధ్యంబు భూమండలిం
దండ్రుల్బిడ్డలయందు నెందును గనంగాఁ బోవఁదుం బిడ్డలే
వాండ్రుం దండ్రుల పట్లనేయురవి నే వాక్రువ్వ నా నాలుకల్
పండ్రెండైనను జాలవైన వివరింపం బూనెదన్శక్తిమై

ఆ. కన్నదోయికంటె, కొంతయౌవన రూప
గుణవిలాసములను గొమరుమిగిలి
యఖిలగౌరవముల కాస్పదంబై యొప్పు
బ్రతుకుకంటె, భాగ్యవితతికంటె,
నిఖిలకామ్య సౌఖ్యనిచయంబుకంటె, నో
యార్య! నిన్నఁజెంతు నతిశయముగ
పలుకులిన్ని యేలఁ బాయనినా కూర్మి
యింతయనుచు నిశ్చయింపరాదు.

సుశీ— (తనలో) సుశీల యేమిసేయంపగు సౌహార్దము హృదయాంతర్గతముగ నుంచి మౌనముద్రం దాల్పనగు

మంద— (పటము గైకొని)

ఉ. కాటుక కొండ చాలుగతిఁ గార్కొను కానన పఙ్క్తులన్సమా
పాటల హృద్యశాద్వల విభాసిత పార్శ్వములౌ స్రవంతులన్
హాటక గర్భితస్థలుల నచ్ఛజలాఢ్య సరోవరంబులం
బాటిలు ప్రాజ్య రాజ్యమిది తత్పరిపాలితమై చెలంగుగన్

గీ. కాన నీనాల్గు హద్దుల గ్రాలుపుడమి
భర్తయును నీవు సంతతివారు నెలమిఁ
జేరి భుజియింపుఁ డాచంద్రతారకముగ
ఇఁకను నీక్షేమ, మందరి! యెఱుఁగవలతు —

మందర — ఉ. వెండియుఁ జెప్ప నేల? మును విన్న యుదంతము నింతదాఁక యీ
చండిక యేమి దెల్పె నది సర్వము మద్ధృదయాంతరస్థమై
యుండిన దయ్యె, దీన మఱియొండు విశేషము, నిన్నుఁ బాసినం
బందువు లెల్ల బాములగుఁ బ్రాణములు న్సరవా మదాత్మకున్

సుశీ — (తనలో) సుశీలా! ఇఁకఁ జేదటికమే నీపాలు అయిన నేమి? నా ప్రేమ వాలుక ననుభావమందియు హృదయమునఁ బుష్పలతనే వహించుచున్నయది

మంద — సీ. ఉదయచరమాద్రి మేఖల లొరసి నాదు
నాజ్ఞ వర్తిల్లుచున్న యీరాయవనిలోన
నీవు మూఁడవపాలగు నీవిశాల
ధాత్రిఁ బాలింపు మాపుత్రపౌత్రకముగ

గీ. తనయావర్గమునందు దుదిదానవయ్యుఁ
గాంత! గుణరూపముల నగ్రగణ్యవౌ సు
శీల! నాపాలిభాగ్యమ! చెప్పుమ నీదు
నుల్లమునఁ బాదుకొను కూర్మి నెల్ల నిపుడు

సుశీ — ఏమియును లేదు తండ్రీ!

మంద — ఏమియును లేనిచో నిచ్చునదియు నేమియు నుండదు

సుశీ — ఆహా! నే నెంత యదృష్టహీనను! ఎదనున్నది వెదవులకుం జేర్ప నేరను తండ్రీ! నిన్నెంత ప్రేమింపనాపిధియో నంతవట్టున కించుకేనియు నెక్కువ తక్కువలు లేకుండ నిన్నుఁ బ్రేమించెదన

మంద — ఏమేమి? సుశీలా! నీపలుకుల నిలకడగా విచారించి, యించుక సవరించికొనుము లేనియెడల, నీయదృష్టం బదృశ్యంబయ్యెడు.

సుశీ — తండ్రీ!

క. కనిపెంచి విద్య బుద్ధియుఁ
జనవు మెయింగఱపినట్టి జనకుఁడ పటుగా
వునవినుఁ గొల్వఁగవలదే
వినయమునను బరిమభక్తి విశ్వాసములన్

గీ. తలపు లెల్లను నీయందు తగిలియున్న,
మగల నేటికి వలసి రీమగువలిద్దఱు

వల్కినంతనె మాటలు పాటిసేయ
నగునె? నామట దెల్పెద నవధరింపు||

గీ అవనిన చెట్టవట్టమున్నట్టిఘనుఁడు
డక్కఁగొను నాదుహృదయంబు చక్కనగము
నేను పిరలవలెఁ దండ్రి కెల్ల కూర్చి
యును నొసంగఁగఁ జెంగ్లియాడను నిజంబు

మంద—అగుఁబో! ఇది యెల్ల నీహృదయ పూర్వక మేకదా?

సుశీ—అల్లే తండ్రీ

మంద—ఈ లేతవయసేడ? ఈ జాతిగుండెయేడ?

సుశీ—తండ్రీ! నిజమాలోచించిన నింత లేతవయసున నీసత్య వాదిత్వమేడ? యనందగు

మంద—కానిమ్ము నీసత్యవాదిత్వమే నీకరణముగానిమ్ము

మ భువిపీరంబులు పహ్ని వాయువు నభంబుం గెర వాజ్ఞాతబాం
ధవుఁ ప్రాప్తులుగాఁగ మోహమయిబంధం బొక్కటం ద్రెంచి యీా
యవనీనాథసభాంతరంబున నవశ్యంబేను నేఁడీతనూ
భవము ర్మాంసముఁ బోవఁ ద్రోచెద ననల్ప ప్రీతిసంధిల్లగాన్

గీ ఇంతనుండియుఁ దనకూన లేచ్చి మ్రింగు
వ్యాఘ్రియును, ధాత్రిమనుజులనాఁకటికమి
మెసవురక్కసిమూఁకయు, మేలు నాకు
నత్తహృదయవు నీకంటె నవనిలోన!

సుమి—మహాప్రభూ —

మంద—సుమిత్రుఁడా! నీవూరకుండుము రోషభీషణంబగు కేసరి జాతికిం దొలంగుము నేనీకృతఘ్నును నాబహిఃప్రాణముగఁ జూచుకొనుచు నిది నన్ను ముప్పునఁ గశువం బెట్టునని కొండంత యాసతో నుంచినాఁడ నేఁటితో నది యెల్లయుంజెల్లె అట్లగుట నాకీతనువున చిత్తశాంతియుండదె ఎవఁడురా హాజారమున? మాళవ మద్రదేశులఁ బిల్వనంపుము వర్ధమాన సితధ్వజులార! ఇదివరలో వాట్రియుతవయల నొనంగిన యరణంబులతో నిమాఁడవపాలునఁగూర్చి యనుభవింపుఁడు. సత్యవాదిత్వమని

తా భ్రమించెను తనగర్వమే యీసుశీలం జెందుఁగాక! గజతురగాది మదీయసమస్త రాజ్యసంపదలను నేటినుండియు మీయధీనములు సేసెద శతపరిమితపరిజనసమేతుండనై రాజచిహ్నమాత్రావశేషుండనై వంతులవెంబడి మీయుభయులమందిరంబులం బ్రొద్దుపుచ్చెద దీనికిం బ్రమాణంబుగా నీమకుటంబు మీరుభయులునుం బంచికొనుండు

(మకుటము నిచ్చుచు)

సుమి—గీ అనఘ! ప్రేమింతుసిన్ను మజ్జనకునట్లు,
ప్రభునిగా భక్తిఁజూచెద, స్వామిఁబోలె
సేవలొనరింతు, నాపాలిదైవముగతిఁ
గొల్తుమదిలోని కోర్కులు కొనలు సాగ

మంద—విల్లెక్కిడనండిడియె నంపకోలకగ్గంబుగాకుము

సుమి—

సీ పడనిమ్ము విశిఖంబు బెడదంబుగాముట్టి యెదగాడఁజొచ్చినఁ గదలనేను
స్వామిచిత్తమెుకప్డు స్వాస్థ్యంబువీడిన భృత్యునందవినయంబె గణఁబు
తతవివేకము మఖస్తుతులపాలుగఁజేయుం బ్రభువు తప్పలు దిద్దవలదె భృత్యుఁ
డట్లుగావున విను మప్రియంబనకేను వాక్రుత్తునిటఁగల వాస్తవంబు
నీదుచిన్నతనయ నీకన్నసంతాన
మున సమగ్రభక్తివినయ మహిత,
నిందుకుండ తోణకకుండుట యెఱుఁగవే
యేలనిచ్చకముల బేలవైతి?

ఆ వె అయిన నెమ్మనమున నాలోచనముసేసి
యీసుదక్కి నీదుశాసనంబు
ద్రిప్పుకోలుమేలు దీనవసర్థంబు
వాయువేగిరంబు పలదుసుమ్ము

మద—సుమిత్రుఁడా! ఇంకనం బ్రేలెదవేని ప్రాణఁబుఁకదం బానెదవుసుమీ.

సుమి—క నాయసువు లివెల్లప్పడు
నీయొద్దంబూటకాలె నీకరివిజయి
శ్రీయొనగూర్పఁగ నవి నీ
కై యే విడువంగ వెఱువఁగర్డంబుతలిన్.

మంద—ఛీ! పొమ్ము! నా కనులం బడకుము

సుమి—లెస్సగనరసితేని నాహితంబ కర్జంబుగాఁ దెలిసెదవు

మంద—నిన్ను సృజంచిన దేవునియాన

సుమి—ఓయిరాజా! నీవేల యిట్లు నిర్నిమిత్తముగఁ బ్రతిజ్ఞలు సేసెదవు?

మంద—ఓరీ! కృతఘ్న! భక్తిహీన! (కత్తిదూసి)

వసి—దేవా! శమింపుము

సుమి—వైద్యునిం జంపి రోగమును సత్కరించికొనము. నీశాసనము మరల్పలేని నాకంఠమునఁ గొన యూపిరియున్నంత దనుకను నీచెయు నకార్యంబు వలదని వచింపక మానను.

మంద—సీ. వినుమూఢ! ప్రభుభక్తివిసమైననుసీదుమదిగగ్గనేనియిమ్మాడ్కిఁ బూని
సమయులంఘనమునునలుపంగనీవిట్లునన నొడఁబఱుపంగఁ జనునెలివురే?
ఆడితప్ప నేర్తురె మానధనులు మూర్ధాభిషిక్తు లగు నవనిపతులు
తెలిసి ప్రల్లదములు పలికితి గాన నా రాష్ట్రంబు వెల్వడి బ్రతుకఁ గనుము
నేఁడు మొదలు దీని కేడుదినంబులు
గడువు పెట్టెద నది గడచనంగఁ
దడసి నీ విచటను బొడసూపెదేని నీ
మేనఁ బ్రాణములకు మానుమాస

సుమి—అధిపా! సెలవొసంగుము. నీవీచందమైన నాకీదేశమే పరదేశము. అన్యదేశములే వాసయోగ్యములు
(సుశీలతో) త్రికరణశుద్ధిగ ధర్మచారిణి వగు నిన్ను గరుణామయుండగు పరమేశ్వరుఁడే పాలించుఁగాత!
(చండికామందరలతో) మీమాటల యౌదార్యమును సదృశక్రియలం దేటపఱతురు గాక. ఇంతటినుండియుం బ్రపంచమునందియ్యనిమాటలనే నెయ్యంపుఘల వెల్లయుం జేకూరెడు గాక. ఇదె సుమిత్రుఁడు మీ యందఱి యనుజ్ఞయుం బడసి దేశాంతరమున కేఁగుచున్నాఁడు

[చంద్రసేనుఁడు మాళవమద్రేశులను వారి యనుచరులను గూడి తిరిగి ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

చంద్ర—మహాప్రభూ! వీరే మాళవమద్రేశులు

మంథ— మద్రాధిపా! నాకూఁతుం బరిగ్రహింప నేపాటి యరణంబు గావలయునో తెలియవలతుం జెప్పుమా

మద్రే—ఓయుదారచరితా! నీ విదివరలో నేర్పఱచిన పని కధికం బపేక్షించు వాఁడను గాను అంతకుం గొదువసేయ నీవును దలంపవే కద?

మంథ—ఓ నరపాలోత్తమా! ఇది నాహృదయంబునకుం బ్రియంబై యుండి యింత కాల మట్లే యూహించుచుంటిని గాని యిప్పుడు దీనియం దట్టిగౌరవం బెల్లయుం దీఱె, నాయాగ్రహంబునకుం బాత్రంబై యీ కనఁబను నామాధమయెడ నీ కేమేని యిష్ట ముండినచో దీనిం గైకొమ్ము నీ కిచ్చెద

మద్రే— నా కుత్తర మేమియుం దోఁచకున్నయది

మంథ—గీ. భువిని దుర్జనపుంజంబు పుట్టినిల్లు
కన్నతండ్రికి నెదలోని కంటకంబు
నయిన దీనికి నాకోపమ యరణంబు
కొనుము వలపున్న, లేకున్న మనువుడుగుము

మద్రే—నృపాలోత్తమా! మన్నింపుము ఇట్లేని నే నీమనవు వదలుకొనియెద

మంథ—మద్రనాథా! మన పూర్వపరిచయంబుం బాటింపవలయునేని నే రసహ్యపడునెడ నీ వాసఁ జేయవల దని వారింపవలసినవాఁడ కన్నతండ్రనేనియుం గొమారిత యనం దలవంపు వ ట్టిల్లు నిద్దురాత్మం బరిహరించి నీ నెయ్యం జెయ్యేడనేని యర్హ్యం బగుతావునం దగులనిమ్ము

మాళ—ఉ. ఇది కఱువింతగాదె నృప! యాక్షణికంబున నిక్కమారి నీ
మదికి ననర్ఘరత్నముగ మాన్యగుణోత్తరగా ధరిత్రి నీ
ముదిమికి నూతగాదగిన పుణ్యచరిత్రగఁ దోఁచి యింత నే
యెదకుశిలీముఖం బగుట కేమియొనర్చె మహాపరాధమున్?

ముకి—సీ. అధిపచేఁజేయంగ నాత్మఁగోరెనుదానిఁ జెలిచెప్పెనుగాని చెప్పిచేయ
మాటలందునఁదే నెమదిలోన విసమును గలిగి యిచ్చకములు వలుక నేర
నిదియు కాదె మనల నెడవాపె నింతకు వేరు నాచేసిన నేర మొకటి
హానియొండె లేక యపకీర్తియొండెను గలదె యియెందఱకును దెలియఁబలుకు
మయ్య నిన్ను భక్తిఁ బ్రార్థింతు నీయున్న
వారు నిశ్చయింపవారు దీనఁ

గూఢయుండునట్టి గుణదోషముల నెట్టి
ధర్మనిర్ణయంబుఁ దల ధరింతు

మంద—నన్నింతకంటె నెక్కువ సంతోషపెట్టలేని నీఁబోటి దుస్స్వభావవు పుట్టకుండినను మేలు

మాళ—గీ ఇంతియేకద కొండరు హృదయసీమ
విస్తరిల్లెను దానిలో వీసమైన
వెలువరింపఁగ నేరరు వినయవతులు
దాన దోషంబు వాటింపఁ దగవు తెలుఁగ?

క ఏమయ్య మద్రనాథా
నీమదిఁ గలయట్టి వలపు నిజము దెలుప వీ
భూమిఁ దదితరాపేక్షా
వ్యామిశ్రితమైన వలపు వలపే తలఁపఁగ?

ఈ నారీరత్నంబు దక్కుం దాన యరణంబు వేఱ యరణం బేల? శంకింపక పరిగ్రహింపుము

మద్రే—వరపాలాగ్రణీ! మొదల నీవనుగ్రహించిన యామూఁడవపాలాసంగము ఇదె నీకుమారిని నా రాణిగఁ బరిగ్రహించెద

మంద—నా శపథం బమోఘంబు సూదిమొన మోపునంతయైన నే నోప

మద్రే—అట్లే, సుశీల! నీతండ్రి యనుగ్రహముతో నాయనురాగముంగొల్పడితివి

సుశీ—మద్రాధిపా! పరమేశ్వరుఁడు నిను నైశ్వర్యయుతుం జేయుత నీవు సంపదలనే వరించువాఁడవె గాన నేను నీపత్నిగ నుండనొల్ల

మాళ—గీ వనిత నీయెడ జనకుఁ డవజ్ఞ సేయ
నాదు ప్రేమాంకురంబు గ్రొన్ననలు సాగి
విస్తరిల్లెను, నిదియేమి విస్మయంబో!
తండ్రి కెడ మైనకొలఁది నం దారసిలెదు!

చ హరణ మొకింత లేమిచ యనర్థితమం బవుఁ దండ్రిచె నిరా
కరణము నొంది యుండుటనె కైకొనదర్హతమంబవు న్వని
ర్భరకలిత కోపవహ్నిని గరంబుఁ దపింపుటఁ జేసి యేమనో
హరత మవు న్సుశీల! యిటు లర్థిలి నీగదె కేలు పట్టెదన్

గీ. ఒప్పులకు నెల్లఁ గుప్పవై యొప్పునీవు
ధరణి నాకూర్మిరాణివై బరగుటరయ
నింతి నాపూర్వ పుణ్యసమృద్ధి ఫలము
పండి రాశిగ నాపాలఁ బడుట కాదె?

(మాళవేశుఁడును చండికామదరసుశీలలును దక్క తక్కినవా రందఱు నిష్క్రమింపుచున్నారు)

మాళ—గీ. అతివ నివారియెదల నెయ్యంబు సుంత
యేని నీదెస లేదుసుమ్మైన నిచటు
వాసి మనవీటి కిపుడ పోవలయుఁ గాన
వేగ వారల వీడ్కొని సాగిరమ్ము

సుశీ—చ. ఇదె చనుచున్నదాన పతియింటి కనుజ్ఞ యొసంగుఁడమ్మ వే
డెద నయనాంబువుల్దొరుగ డెందము గొంపలమంపఁ దండ్రి మి
మ్మెద ననురక్తి జొబ్బిలఁగ నెప్పుడుఁ జూచెదుఁగాదె మీర లా
మదుసలికే కొఱంతయును ముప్పున గల్గక యుండఁ జూచుఁడి
య్యెది మను మీదువాక్యముల నంతయుఁ దేలినదయ్యె నిష్ఠు దా
ల్పెద నెదలోని తాలిమి చలింపఁగ నిల్వఁగలేక వెండియున్

(తనలో) గీ. తెలిసియును మీదుమర్మంబు వెలికిఁ జెప్ప
తోడఁబుట్టినకతన మోమోడుదాన
తండ్రియును నేను పల్కుహితంబు వినడు
ఏమి కానయి యున్నదో యెఱుఁగరాదు

మంప—మావిధుల నిరూపింప నీకేమి ప్రసక్తి?

చండి—నిన్నుం డవపాలిటి భాగ్యదేవతగా మఱియు నీమగని ననుకూలవర్తనలం దనియింప యత్నింపుమే కాని నీ కొండు విచారంబు లేల? వినయవిధేయతానూన్య వగు నీకుం బితృధనభాగంబు గోల్పడుట యర్హాఫలంబు కాదె?

సుశీ—మోస మెన్నిమడతలలోఁ బొదివి దాచినను కాలాంతరంబునం బయల్పడి, చేసినవారి లజ్జాతిరస్కృతులపాలు సేయకమానునే? సర్వేశ్వరుఁడు మీ కభ్యుదయం బొసంగుఁగాత

మాళ—రమ్ము పోదము సుశీలా! (మాళవేశుఁడును, సుశీలయు నిష్క్రమించు చున్నారు)

చండి—మనయుభయులకు నత్యావశ్యకము లగునంశములు పెక్కులు నీతో సంప్రతింపవలసి యున్నవి జనకుఁడు నేఁటిరేయి యిచటనుండి వెడలువాఁడుఁ గాఁబోలు

మంప—అది నిశ్చయమే ఈరేల నీయొద్దకును పైరేల నాయొద్దకును

చండి—వార్ధకమున నీయనచిత్తమున కెంతచాంచల్య మొదవినదో కంటివా? మన మీయనచర్యలను చిరకాలమునుండి కాఁచి వడపోసినవారము ఇంతకుమం దెల్ల మనయందఱలో మనతోఁబుట్టువు నెక్కువ ప్రేమించె ననుట నిస్సంశయము అట్లయ్యునేఁ డామె నెట్లు నిరాకరించెనో చూచితివి గదా?

మంప—ఇది యంతయు జరాచాపల్యమేకాని యాయన మేలుకాలమున నైన నోడ లెక్కింగినవాఁడు కాఁడు.

చండి—అట్లగుటంజేసి యిప్పుడితని చిరనైసర్గికంబు లగుదర్పధార్ష్ట్యంబులకుం దోడు వార్ధకస్వభావధర్మంబు లగుముంగోపచాపల్యంబులుగూడ జతపడినవి

మంప—సుమిత్రుని దేశత్యాజనమువంటి యవివేకకృత్యంబులకుం దలయొగ్గవలసిన వారము

చండి—మాళవరాజు వీడ్కోలుపు లాంఛన మింకను నవశిష్టముగా నున్నయది ముందు మనము సేయు నన్నికార్యముల నేకీభావముతోఁ జేయుచుండవలయును ఇది మఱవవలదు సుమీ మనజనకుఁడు మునుపటి యధికారముఁ జూపందలంచునేని నవము పైరించుట కడు దుష్కరము.

మంప—ఆలాగే దీనింగూర్చి మం దాలోచింతము

చండి—అదను దప్పకుండ నీతరుణములో నే యేదో యొకటి సేయవలెను

ద్వితీయరంగము—చంద్రసేనునినగరు

[దోషాకరుఁ డుత్తరము పట్టుకొని ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

దోషా—గీ ప్రకృతిధర్మమ నిన్ను నాపాలిదైవ
తంబుగాఁ గొల్తు నెప్డుఁ గరంబు భక్తి
లేనిపోనివిచారము ల్సేసి పుడమి
జనులు న్యాయాతిరిక్తంబుగను విధించు
సాంఘికాచారజాలంబు సమయు గాత
నట్లు కాకున్న భువి ధర్మ మెట్లు నిల్చు?

చ. పదిపదునాల్గువర్షములు ప్రాయమునం గొఱవడ్డయంత నే
వదలగనేల జ్యేష్ఠునకుఁ బైతృక మైన మదీయసర్వసం
పదలదిగాక నజ్జనులు బానిసె బిడ్డని రోయ నేల నా
నుదుటను వ్రాసియున్నదొకొ నొచ్చెడు నామది దీని కెంతయున్

గీ. కానదా సీసుతుం డను కానివాద
దేల మాతండ్రి యిరువుర కేకరీతిఁ
గూర్చువాఁడయి యుండ నా నేర్చినంత
వన్ని నీభాగ్య మెల్ల నాపాలఁ బడఁగఁ
జేయ నోపుదునో యన్న స్వైతకీర్తి
అహహా! యీలేఖ చరితార్థ మయ్యెనేని
వసుధ నీశ్లాఘ్యజన్మంపు వసయదేమొ
చూత మిందుకు దైవంబు సూటిపడిన

[చంద్రసేనుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

చంద్ర—సుమిత్రుఁ డీవడువున వెడలనడువంబడియె మాళవేశుఁ డీసునం బాసి చనియె అసంప్రేక్ష్యకారిత్వముచె రాజునుం దనపరివారమును బ్రాస్వపఱచుకొని యీ రేయి నగరు దిగనాడి పోయె దోషాకరా! ఏమిసమాచారము?

దోషా—(ఉత్తరము దాఁచుచు) ఏమియును లేదు మహాప్రభూ

చంద్ర—ఆయుత్తరము దాప నంతత్వర యేల వలసె?

దోషా—విశేష మేమియును లేదు తండ్రీ!

చంద్ర—నీ వాజాబులోఁ జూచునదేమి?

దోషా—మఱేమియును లేదు

చంద్ర—లేమా లేనిదాని దాపరమున కేల నంత వేగిరపాటు? తెమ్ము చూతము ఏమియులేనిచో సూచనముల యవసరముగూడ నుండదు

దోషా—అయ్యా క్షమింపుము ఇది నాయగ్రజునియొద్దనుండి వచ్చిన యుత్తరము తుదముట్టం జదువుకొనలేదు చదివినంతవఱకు తాము చూడఁదగియెడునది కాదు

చంద్ర—ఇటు లిమ్ము తడవు సేయకుము

దోషా—ఇచ్చిన నీ కన్న నపరాధినే యగుదును చదివినంతవఱ కిందలి సంగతుల నొగే కన్పట్టెడిని

చంద్ర—తెమ్మిటు చూతము

దోషా—నాకు మీయెడఁ గలవిశ్వాసమును బరీక్షింపఁ దలఁచి యాతఁ డిట్లు వ్రాసెఁగ వలయు

చంద్ర—(ఉత్తర మందుకొని చదువుచున్నాఁడు) వార్ధకముయొక్క లోభ వైపర్యములకు మన మొదిగియుండవలయునది కారణంబుగా మనకు యౌవనదశయందే ప్రపంచ మన్న వెగటు దోఁచుచున్నయది ఐయుఃకాలమున ననుభవింప నగు సంపత్స్వతంత్ర్యిములు వార్ధకముపైఁబడి వాంచ లుడుగునంతవఱకును మనలం జెందకున్నయవి ఇవంతయుఁ బెద్దవాండ్రు పెద్దతనముచం దీఱిక గల్గియుండ నొల్లక లేనిపోనితాపత్రయము పైఁ బెట్టుకొనుటవలని యనర్థము మనము సాగనిచ్చుటవలన జరుగుచున్నదేకాని, చెల్లియుండి చేయునదికాదు నీవొకసారి వచ్చెదవేని యన్నిసంగతులును సమక్షమున మాటాడుకొందము మనతండ్రి తెలివి దెచ్చుకొనక నేను మేలుకొల్పునందాఁక నిద్దుర పోవువాఁడేని నీ వాయనసర్వస్వములో నర్ధభాగమునకు స్వామివై నాప్రియసోదరుఁడ వయి యుండెదవు గాక

స్వేతకీర్తి

ఏమీ! కుట్ర! తాను మేలుకొలుపువఱకును నేను నిద్దుర వోవుట! నీవు నాసర్వస్వములో నర్ధభాగమున కధికారి వగుటయు నా? ఔరా! స్వేతకీర్తి! దీని నాలోచింప నీహృదయ మెట్లొప్పెరా? వ్రాయఁ జే యెటులాడెరా! దోషాకరా! దీని నీ కెవ్వ రెప్పు డందఁజేసిరిరా!

దోషా—ఎవరు నందఁజేయుట లేదు తండ్రీ హా! ఆమోస మేమోకాని జ్వాల మార్గమున నాగదిలో పడుచుండ నిది నాకనులఁ బడినయది

చంద్ర—ఇందలి లిపి మీయన్నదేనా?

దోషా—విషయ మనింద్య మయినచో, లిపి యతనిదని ప్రమాణపూర్వకముగాఁ జెప్పఁజాలుదుఁగాని యిప్పటిస్థితిలో నది యాతనిది గాకుండిన బాగుగ నుండు నని యెంచువాఁడ

చంద్ర—వ్రాఁత వానిదే

దోషా—వ్రాఁత యతనిచేతిదేకాని యిందలియంశ మతని హృదయ మందలిదై యుండదని నాయపేక్ష

చంద్ర—వాఁ డిదివఱలో నెన్నఁడేని యీయంశమువిషయ మయి నీయుద్దేశములజాడ కనుఁగొనియెనా?

దోషా—ఎన్నఁడును లేదుకాని, పుత్రులు వయసునకు వచ్చి, తండ్రులు పేరునకుమాత్రము పెత్తనము నెఱపుచుండుటయు, పుత్రులే వ్యవహారములఁ జక్కఁబెట్టుకొనుచుండుటయు, నుచితమని యాతఁడు పల్మాఱు భాషింపఁగా విని యున్నవాఁడ

చంద్ర—ఓరీదురాత్మా! పాతకీ! హా! వానిహృదయములోనియూహ లే యీయుత్తరములోనివిని ఓరీకృతఘ్నా! క్రూరకర్మ! మనుష్యాపశద! ఎందుండురా వాఁడు? ఎందుఁ జొచ్చినను బట్టి తెమ్ము పొమ్ము

దోషా—ఎందుండువాఁడో యెఱుఁగఁగాని, మీయాగ్రహము డించి, యతని యుద్దేశముల నతనినుండియే గ్రహించుకొనువఱకు నించుక యుపశమించెదరేని స్థిరనిశ్చయముతోఁ గార్యంబు నడుపవచ్చు అట్లుగాక వేగిరించి యాచరించిన మీయశోగౌరవంబులకనవు రూపం బగుటయేకాక యతనికి మీయెడ్డఁ గలవినయవిధేయతలు మొదలంట నశించుటకుం గారణంబునగు దేవరయెడ నాకుం గల క్షేమానుబంధంబుఁ బరీక్షింప నాతఁడు దీని వ్రాసెఁ గావలెనే కాని వేరొకదుశ్చింతతోఁ గాదు ఇంతుకకు సందియంబు వలదని నాప్రాణంబు పణంబుగాఁ బల్కెద

చంద్ర—ఇదియా నీయూహ?

దోషా—దేవరయభిమతంబేని యీవిషయమై మే ముభయులము ముచ్చటించుచుండునెడ నిందలి యథార్థమును మీవీనుల విని మీరు మనస్సమాధానము నొందు నేర్పాటు, నేఁడు ప్రొద్దు గ్రుంకక ము న్నొనర్చువాఁడ

చంద్ర—వాఁ డింత కృతఘ్నుఁడుగ నుండియుండఁడు

దోషా—ఉండఁ డనుటే నిశ్చయము

చంద్ర—అందులోను ద న్నంత హృదయపూర్వకముగాఁ బ్రేమించుతండ్రిపట్ల దోషాకరా! నీబుద్ధికుశలత యంతయు వినియోగపఱచి, వానిని వెదకి తెచ్చి వానియూహలు నామనోగోచర మగునుపాయ మాలోచింపుము కార్యనిశ్చయమునకుఁ గా నిందలి నిజస్థితి దెలియుటకై నా యైశ్వర్యము సర్వమునైన నీఁగడంగుదు

దోషా—చిత్తము ఇప్పుడే వెడలి నాయోపినకొలఁది గార్యానుసంధాన మొనర్చెద

చంద్ర—ఈయేటివసుసఁ గన్పట్టిన సూర్యచంద్రగ్రహణములు మొదలగునవెన్నియు శుభోదర్కములు గావు ప్రకృతిశాస్త్రజ్ఞు లేమేమియుక్తులఁ గల్పించి, వీనిం ఘలకనగాఁ జూచినను, వీనివలని యనర్థములు ప్రపంచమును పీడించుచునే యున్నవి.

ఎక్కడచూ చినను గుటుంబములఁ గలతలు, రాజమందిరంబుల ద్రోహంబులు, పట్టణంబులఁ గల్లోలములు పల్లెలఁ గలహంబులు, అన్నదమ్ములకును దండ్రిబిడ్డలకును గలయనుబంధము లొక్కనిముసమునం దుత్తునియ లగుటయుం గానఁబడుచున్నయవి ఇందుకు నిదర్శనముగా నిద్దురాత్ముఁడు దండ్రినగు నాకెగ్గు దలంచువాఁడు మనరాజునుం దన ప్రకృతిం దిగనాడి కన్నబిడ్డను బోనాడె మామేలుకాలము గతించినది అవసాన దశకుఁ గపటము, ద్రోహమును కుట్ర, కృతఘ్నత మొదలగునవి సంప్రాప్తమైనవి దోషాకరా! ఆదుష్కర్ముని వెదకి పట్టి తెమ్ము సుమిత్రుఁడు నిజమాడిన యపరాధమునకు దేశము విడిచిపోవలెను ఆహా! కాలమహిమ (చంద్రసేనుఁడు నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

దోషా—మ అకటా! లోకమువెట్టిఁ జూడఁగ మనం బాశ్చర్యమగ్నం బగున్
స్వకృతాకార్యఫలంబు లాపదలుగా సంప్రాప్తమై యొంచుఁ ది
గ్మకరేందు గ్రహతారకాళి యొనరింపం బోలనం చెంచి కా
నకశాంతుల్ ఘటియింత్రు పుంగొకయెడ న్మం దొందుచో నన్గతిన్

ఆ కామమోహలోభకలుషితహృదయుఁడై
బుద్ధిపూర్వకముగఁ బూని చేసె
కొనినదానిఫలము వెనువెంటఁ దగిలిరా
దానికారణంబు దానెకాక
గ్రహము లేమిచెసె కర్మంబు దైవంబు
నేమి చేసె నింత యెఱుఁగవలదె

తే. అవనిపై నిజశక్తి యత్నానరూప
మైనగతిఁ జెందునరుఁ డెందు నరసిచూడ
నాగమశకంబులేక లక్షంబుచందు
జననమొందిన దోమ గజంబు సరియె

ఆదె వెదకఁబోయినతీఁగె బదములఁ దగిలినట్లు శ్వేతకీర్తి యరుదెంచుచున్నాఁడు నేనున్మత్తప్రలాపములతో నాచెయు క్రూరకర్మమున కెత్తుగడ సేయవలయు హా! యీ మధ్యఁ గల్గిన గ్రహణములే యీకలతల కెల్లం గారణములు స-రీ-గ-మా

శ్వేత—దోషాకరా! నీ వేమి దీర్ఘాలోచనలో మునిఁగి యుంటివి?

దోషా—ఈగ్రహణములయొక్క భావిఫలములనుగూర్చి వ్రాయఁబడిన కొన్ని యంశములు నిన్నఁ జదివినవి తలఁపునకు వచ్చి యందువిషయ మయి యోచించు చున్నాఁడ

స్వేత—అదియా యాలోచింపుచుంటివి ?

దోషా—ఇదేమిపాపమో కాని యాబ్రాయఁబడిన యనర్థములన్నియు నెఱవేఱుచునే యున్నవి అకాలమరణములు, అనావృష్టి, దుర్భిక్షము, రాజద్రోహము, తండ్రిబిడ్డలకుఁ గలతలు, చిరంతనస్నేహవిచ్ఛేదములు, మిత్రులకౌశాత్యాజనము, దంపతులవైషమ్యములు, లోనుగాఁ గలయవి

స్వేత—నీ వెంతకాలమునుండి జ్యోతిషమునందుఁ బరిశ్రమ చేయుచుంటివి

దోషా—ఎంతకాల మయిన నేమికాని, నీవు మనతండ్రి నెప్పుడు చూచియుంటివి

స్వేత—ఏమీ? గడచినరేయియ

దోషా—మీయిరువురకు నేమైన సంభాషణ జరిగినదా?

స్వేత—ఒకజాముసేపు మాటలాడుచుంటిమి

దోషా—సంభాషణ యనుకూలముగానే తుదముట్టినదా? నీవు జనకుని వీడునెడ నాయన ముఖవిలాసమునం దేమేనిమార్పు పొడగంటివా?

స్వేత—అణుమాత్రమును గాన

దోషా—ఆయన కాగ్రహజనక మగుపని యేమేని చేసియుందువేమో స్మరణకుఁ దెచ్చికొనుము ఏది యెట్లున్నను నావిన్నపము మన్నించి యాయనకు నీయెడం గల కోపోద్రేకము కొంత యుపశమించుపర్యంతము నాయనకనులం బడకుము ఆయన యాగ్రహము ప్రస్తుతస్థితిలో నీరక్తముఁ గనుల జూచినను చల్లారదు

స్వేత—హా! ఎవరో దుర్మార్గు లాయనమనసు విఱిచిరి కాఁబోలు

దోషా—అదే యనుమానము నాకునుం గొనుచున్నయది నామనవి విని ధైర్య మవలంబించి యాయనకోప మణఁగునంతకుఁ దాలిమి నిలుపవలయు నీవు నావెంట నాయింటికి వచ్చెదవా, జనకుఁడు నిన్నుగూర్చి భాషించునది నీకు శ్రుతిగోచర మగు తావున నిను నిలిపెద దయచేసి రమ్ము దీనింబట్టి కొందువసంగతు లూహింపుమనది మఱియు నొకమాట నీ విలువెడలునపు డెల్ల నాయుధపాణివయి పొమ్ము

స్వేత—ఏమీ! ఆయుధపాణినై పోవలయునా?

దోషా—ప్రియసోదరా! అదే నాకుముఖ్య మయినహితము మనతండ్రిహృదయమున నీయెడ నణుమాత్రమును సదుద్దేశము లేదని ప్రమాణపూర్వకముగఁ జెప్పఁగలను ఇదంతయు నేఁ బ్రత్యక్షముగఁ గన్నది విన్నదియుంగాని యెంతమాత్రము ననుమానము వలన నూహించినది కాదు నమ్ముము నామాట విని తొలఁగి చనుము

శ్వేత—అప్పటప్పటివిశేషములు స్రుతపరచుచుండువుగా

దోషా—అవశ్యముగా నీచెప్పినచొప్పునఁ జేయువాఁడ

(శ్వేతకీర్తి నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

గీ. తెల్లనివి యన్నిపాలను నల్లనియవి
జలములుగఁ గొంచు నెవరేమి పలికిన నది
విశ్వసించెడు జనకుఁడు, విమలచిత్త
వృత్త్యుదారత నన్యుల కెగ్గు దలఁప
కున్కిఁ దన కొకకీడుర్వి నొక్కలొ నర్త
రి నెడు సందియమును బొంద డెగ్గి జుండు,
కాన నిఁక మీఁదికార్యంపుగతియుఁ దెలిసె
నాదుమాయలు వీరలమీఁద నడరి
సాగునల్లేస్పైఁ బండి యేగునోజ
నుర్వి నెయ్యది యున్నతి నొసఁగు నాకు
నరయనది యెల్లయుక్త మయ్యది యొనర్చి
ఇన్నవలెను గాకున్న చతురమతి స
హాయమున రాజ్యసంపద లందుకొందు

(నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

తృతీయరంగము—శ్వేతధ్వజుని మందిరము

[చండికయు నామెగృహకృత్యనిర్వాహకుఁడగు కుక్షింభరుఁడను ప్రవేశించుచున్నారు]

చం—లనపరిహాసకుని మందలించినందుకుఁగాను మాతండ్రి నాయుద్యోగస్థునిఁ గొట్టినాఁడా?

కు—ఔను కొట్టినది నిజమే

చం—కె లౌను ను దనపరివారము
నానాటఁ భం బొనర్చి నగ రొకకడుమం
దె నిచ్చిన న న్నాలఁడు
నో నాఁడునకారణంబ నోటిమదమున

గీ. వేఁటనుండి యతఁడు నేఁటిప్రొద్దింటికి
వచ్చునప్పుడు యమునను జ్వరము చెల

నోడి చదివినట్టు గాక్కడ నుండెద
తోడ మాటలాడకుండ

కోల నెరి వేస్పునెడ నొకింత తిరస్కారభావమును గనబరచిన నా
ను అమువలని యపరాధమున కేన బాధ్యత బూనెద అదే మీతె
పిసిపిస్నాడు వింటివా గోపల శృంగినాదములు వినంబడుచున్నవి
నోకినభంగి గొండొకవిసువుదలను నిర్లక్ష్యమును నటింపుము అం
పసాడేని యాతడు నాచెలియలిపజ్జకుంబోవలసినవాడే ఈనిప
వృద్ధిసాలా నొక్కరూప ఒకనియధికారమునకు లోబడనొల్లము
నిరాని యాతడు, తాను చెతులార నిచ్చివేసినయధికారముల మరల
వార్ధకము రెండవశైశవ మను టెంతయు ధృవము వృద్ధుల
బోవనున్న భయంబునం దీర్పదగినవారు నే జెప్పినది వ
మీ

మాలాగున నే
పరివారము నీక దిరస్కారదృష్టి జూడుము దాన నేమి
వాటిల్లినను సరె నీయనుచరు లందఱకు నిదియ యుపదేశింపుము ఇక మీ
నే ద్రవ్యుదు నాపద్ధతియ యవలంబించునట్లు నా చెల్లె
భోజనమునకు సర్వమును సిద్ధపఱుపుము

(నిష్క్రమించుచున్నారు)

చతుర్థరంగము

స్వోతిధ్వజుని మందిరమున నొకసభామంటపము

[సుమిత్రుడు మాఱువేషముతో బ్రవేశించుచున్నాడు]

సు—వేషమును మార్చుకొనగల్గినట్లు కంఠస్వరమును గూడ మార్పగల్గు
నేని, నాసమున్నేశమును జివరంట గొనసాగించుకొనచ్చును ఓసుమిత్రుడా! నె
టివి సేవింప నేస్తివేని నీవనుమతి గొందిన యీతావుననే బహుమతియు నందగలవు

[శృంగనాదములతో రాజు సపరివారముగా బ్రవేశించుచున్నాడు]

రా—భోజనమున యము గానీకుము నీవుపోయి సిద్ధముచేయుము (పరి
చారకు నిష్క్రమించుచున్నాడు)
ఏమి! నీవెవడవు?

సు—అయ్యా! మనుష్యుఁడను

రా—నీవృత్తియేమి?

సు—నావృత్తిని నావేషమే విశదము చేయఁగలదు నన్ను పని గొనువారిఁ గొలువను, యోగ్యులను ప్రేమింపను, బుద్ధిమంతులు మితభాషులు నగువారితో సంభాషింపను కుతూహలముగలవాఁడ గత్యంతరము లేనిచోఁ గలహింతు, నేనుంబును నొక్కఁత గలవాఁడ

రా—నీజీవన మెట్టిది?

సు—నాజీవనంబ దీనవృత్తి గడుపుకొనువాఁడ పేదతికమున మారాజుతో సాన యగుదు

రాజు—ప్రభువులలో నతఁ డెట్టిపేదయో ప్రజలలో నీవట్టి పేదవేని నీవంటిపేద పృథ్విపై నుండఁడు ఏమికోరి వచ్చితివి?

సు—కొలువుఁ గోరి

రాజు—ఎవరిని గొల్చెదవు?

సు—నిన్ను

రాజు—నన్నెఱుంగుదువా?

సు—ఎఱుంగనుగాని నీమొగముగన్న నిన్నుంగొలువ బుద్ధి జనించుచున్నది పనిగొనుము

రాజు—ఏమి పనులు నేర్తువు?

సు—మంత్రరహస్యము రక్షింపను, స్వారిచేయను, దారినడుమను కథలు నుడువను నేర్తును రాయబార మొనర్చెడ మోమోటమి దక్కి పల్క నేర్తు సామాన్యజనులు చేయఁగల్గినదెల్ల నేఁ జేయఁజాలుదు ఆర్జవము నాసొమ్ము.

రాజు—నీ వయ సేమి?

సు—ఎత్తును దించను రానిప్రాయములో నున్నాఁడను వినుమ యెచ్చు లుడిగియు నుడుగకున్నయవి నలువదియెనిమిదేండ్లు నెత్తిమీఁదికి వచ్చినవి

రాజు—అయితే లెమ్ము కొలువరమ్ము నాభోజనానంతరము దనుక నీపరిచర్య తుష్టికరముగ నుండునేని నీవు నాయొద్దన నిల్చెదవుగాక రచట? భోజనము సిద్ధమయినదా? విదూషకుఁ డేడ?

(భటుఁడు నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

[కంచుకి ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

? 'తించినాగా' నాకొమార్తె ఎచట నున్నదిరా ?

కు— చిత్తము (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

రాజు—ఆయవాత్రుఁ డేమి గొణుగుచు పోవుచున్నాఁడు వానిం బట్టి తెండు

(భటుఁడు నిష్క్రమించుచున్నాఁడు) విదూషకుఁ డేడ ? నిద్రపోవుచున్నారా ! ఏమి పలుకరే ?

[భటుఁడు తిరిగి ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

ఏడి యాతుఁడు ?

భటు—స్వామీ! మీకొమార్త శరీరస్వాస్థ్యము దక్కియున్న దని చెప్పిపోయి నాఁడు

రాజు— నేఁ బిలిచినపు డేల రాఁడాయె నాళ్లువ?

భ—రా నని స్పష్టముగాఁ జెప్పిపోయినాఁడు మహాప్రభూ!

స—స్వామీ! నాకుం గారణ మేమో తెలియదుగాని యిటీవల మీదుహితృజామాతలందును వారిపరిజనులందునుగూడ మీవిషయమయిన పూర్వప్రపత్తివిశేషము సన్నగిల్లుచున్నట్లు నాకు స్ఫురించుచున్నది

రాజు—అట్లుంటివేమి ?

సు—మీయెడ ననాదరణ పొడగాంచినపుడు తెలియఁబలకట నాధర్మ మని తెలిపితిని తప్పేని క్షమింప వేఁడెద

రాజు—నాయనుమానము నే నీవును స్థిరపఱచుచున్నావు ఈమధ్య వారిప్రవర్తనయందుఁ గొండొక యవజ్ఞాభావము నాకును దోఁచినది కాని దానికి నాయనుమానప్రకృతి కారణ మనుకొంటినిగాని వారియనాదరణ కారణ మని తెలియనేరకుంటిని ఎటులైన బాగుగ నరసి చూచెద విదూషకుఁ డేడ? రెండుదినములనుండియు నాకన్నలఁ బడకున్నాడు

సు—స్వామీ—మీచిన్నకొమార్త వెడలిపోయినప్పటి నుండియు నాతఁడు కృశించుచున్నాఁడు.

రాజు—ఆమాటె త్తకుము నేనుంగనిపెట్టితిని ఒకరు నాకూఁతునొద్దకుఁబోయి నేనామెం జూడవత్తునని చెప్పవలయును మఱియొకఁడు నా విదూషకుని వెదకికొనిపోవలయును

(ఇద్దఱుభటులు నిష్క్రమించుచున్నారు)

[కుక్షింభరుఁడు తిరిగి ప్రవేశించుచున్నాడు]

రాజు—అయ్యో! ఇటు దయసేయుము దేవరవారు నన్ను గుర్తెఱుఁగుదురా?

కు—నీవు నాయజమానురాలి తండ్రివి

రాజు—ఛీ! నీయజమానురాలితండ్రినటరా జానిసకొడుకా! తులవా! పశువా!

కు—ఇంకొకఁడును నేగాను క్షమింపుఁడు

రాజు—ఛీ! నావైపు కోరచూపు చూడసాగితివా? (కొట్టుచున్నాఁడు)

కు—నే దెబ్బలు తినను

సు—తన్నులు తినుదువుగాఁబోలు (పడఁదన్నుచున్నాఁడు.)

రాజు—భళీ! తగినప్రాయశ్చిత్త మొనర్చితివి మెచ్చితి నీపారితోషిక మందికొనుము

సు—ఓరీ! తేలెమ్ము నీకు వారపారలు నేర్పెదను ఓరిదుర్వినీత! లెమ్ము దులుపుకొని పొమ్ము ఇఁకమీఁదట వారపార లెఱింగి నడుచుకొమ్ము, మరియొకసారి ప్రాణాచారము పడఁదలఁతువేని నిలువుము మంచిది బుద్ధిగల్గి పోవ సాగితివా? పో పొమ్ము (అని గెంటుచున్నాఁడు)

రాజు—న కుం బ్రియం బొనర్చితివి దీనిం గైకొమ్ము (ధనకోశ మిచ్చుచున్నాఁడు)

[విదూషకుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

విదూ—వినికి నేఁగూడఁ బారితోషిక మిచ్చెదను ఇదిగో యీకుళాయి గైకొమ్ము (కుళాయి నిచ్చుచున్నాఁడు)

రాజు—ఓరివెంబరివిత్తా! క్షేమమా నీకు?

విదూ—(సుమిత్రునితో) ఓరీ యీకుళాయిం బుచ్చుకొమ్ము.

సు—ఏలరా వెంగళీ!

విదూ—కలిమివాసినవాని చెలిమిఁ గోరినందున కయి గాలివాటు మెఱిఁగి మొగము ద్రిప్పకొననివాఁ డవశ్యము శిరోభారముపాలు గాకపోఁడు ఇదిగో కుళాయి తడవుసేయక గైకొమ్ము ఈమహానుభావుఁడు ఇద్దఱుకొమార్తెలను వెఱ్ఱిప్రేమచే కడకొత్తి మూఁడవదానిం దనయాగ్రహముచే నదృష్టముపా లొనర్చెను ఇట్టివాని ననుసరించితేని, నీ వీకుళాయి కర్హుండవే? (రాజుం జూచి) ఓయివెఱ్ఱిరాజా! నాకుంగూడ నిద్దఱుకొమార్త లుండినచో జోడుకుళాయిలు గావలయుఁజుమీ!

రాజు—ఎందుకురా పోమరీ?

విదూ—నాసర్వస్వమును వారిద్దఱకుం బంచియిచ్చినమీఁదట నెత్తికి జోడు టోపీ లయినా నిలుచునుగదా!

రాజు—ఓరీ! జాగ్రత, కాయశుద్ధి కాఁగలదు

విదూ—ఔనౌను నిజమాడిన నేకికి నిష్ఠురమే? ప్రియమాడినవానికిఁ బెద్దపీట యు, నిజమాడినవానికి నేలమన్నును

రాజు—ఇది ములికివలె నాయెద నాటుచున్నదా?

విదూ—రాజా! నీ కొకహితము చెప్పెద వినుము

రాజు—అల్లే కానిమ్ము

విదూ—చెప్పెద సావధానుండవై వినుము

గీ ప్రజలకనులఁ బడెడు భాగ్యంబు గాకుండ
మూలధనము కొంత మడఁపవలయు
వ్యాదనుమునను మెలఁగు నెడుకలో నొకకొంత
నిలిపి మాటలాడ నేరవలయు
నుండుదాని మించకుండ నీయఁగవలె
నాయ మెఱిఁగి వ్యయము సేయవలయు

ఇట్టు లాచరించుచుండునట్టివానికి భువి బేడ వచ్చునేని మాడ నిల్చు

సు—ఇం దేమి విశేష మున్నదిరా యవివేకి?

విదూ—ఏమియు లేదా? మనప్రభువువారికి సొత్తు ఏమియు లేదని నీ వాయ నకుఁ దెలియఁజెప్పు నామాట యన నాయన కెన్నఁడును దల కెక్కదు

రాజు—హా! నీప్రలాపము లెంత కటువుగాఁ దోఁచుచున్నవిరా!

విదూ—ఓయిరాజా! అప్రియం బగుపథ్యమునకును, అపథ్య మగుప్రియంబునకును భేదము లెఱుంగుదువా?

రాజు—తెలియదు విశదపరుపుము

విదూ—లేశమేనియు దాఁచికొనక సర్వమును నిచ్చివేయుమని, రుచించునట్లుగా నీకుం దోపచెసిన నీబుద్ధి రెండవది లేశమేనియు దాపక యున్నది యున్నట్టుగానే చెప్పునది మొదటిది

రాజు—ఓరిపశువా! నన్ను అవివేకిగాఁ గట్టితివిరా?

విదూ—అవివేకమే నీకు నిలిచినసర్వస్వమును తక్కిన దెల్ల నన్యులపాలే చేసి తివి ఇదిమాత్రము నీకు సహజసిద్ధము కావున నిన్ను పశువవదయ్యె

రాజు—ఓరీ పొగరుబోతా! జాగ్రత నోటికి బుద్ధి చెప్పకొనుము

విదూ—నీయొక్కయు నీకొమార్తలయొక్కయు చర్యలత్యాశ్చర్యావహాములు నారాయణ యన్న బూతుమాటగ నున్నది నిజమాడిన నీకు నిష్ఠురము, అబద్ధమాడిన వారికి నిష్ఠురము ఊరకుండిన యంతఱకును నిష్ఠురమే నే నీపరిహాసకుఁడగుటకంటె మఱి యెవరయినను బాగుగ నుండును గాని నీవుగా నుండనొల్లను సుమీ నీవు నీయైశ్వర్యముతో నీవివేకమునుగూడ రెండు చెక్కలు చేసి యిర్వురకు నిచ్చివైచి మధ్య శూన్యతనుమాత్రము మిగిల్చికొంటివి ఇదిగో ఒక చెక్క విచ్చేయుచున్నది

[చండిక ప్రవేశించుచున్నది]

రాజు—ఏమమ్మా నీముఖవికాసము దప్పుటకుఁ గారణ మేమి? ఏమోకాని యీమధ్య నీమొగము కాలు గ్రమ్మియే కనుపట్టెడిని

విదూ—ఆమెయొక్క యాగ్రహానుగ్రహాములతో నిమిత్తము లేకుండినంతవఱకు నీవు ధన్యుఁడవుగా నుంటివి ఇప్పుడు నీస్థితి దాపల యంకెలేని శూన్యాంకముమహిమం బరఁగుచున్నది (చండికతో) నన్ను నోరు మూయుమని నీమొగము చెప్పకయే చెప్పుచున్నయది ఇఁక మాటాడనులే నోటిముంగలిది బోర్లతో సికొనినవానికి జోలిపట్టి తిరిపమెత్తక తప్పునా? (రాజును జూచి) రాజా! అదిగో యేనుఁగు మ్రింగిన వెలగపండు కనఁగొంటివా?

గీ తనకు మాలినధర్మంబు ధాత్రిలోన
విత్తనంబుల మరలని రిత్తకృపియు
మొదలు చెడుబేరమును నివి మూఁడు నరయ
జననిచెటున కగుటకు సందియంబె

చం—సీ నోటి కడ్డములేక మాటికిఁ బ్రేలు నీపరిహాసకుఁడె కాక పరిజనంబు
రేయుంబవ ల్లొక్కరీతి కల్లరి చెసి యిల్లొక్కడకుఁ దెత్తు రేమి చెప్ప
నీకు విన్నవింప నెమ్మి నియ్యది వాయు ననెడు నాసయుఁ దీరె నయ్యు నేఁడు
నీదుపల్కులు విన్న నీదుచెయ్వులు గన్న నీవ పిరల కెల్లఁ ద్రోవఁ జూపు
పగిది తోఁచెడు నింక నిబ్బంగి యైన
నింటిలోపలిపోరితం బీఁగ నోపు
పని యొనర్చెద మది కదిభార మైన
నలుకమై యొండు నీవు నన్ననఁగవలదు

వి—రాజా! ఒకకథ చెప్పెద వినుము

ఆ గూటనుంచి పొదిగి గ్రుడ్డు కూనఁగఁ జేసి
ప్రేమతోడఁ బెంపఁ బెళ్లఁగి నదియుఁ
గోయిల యల కాకిగొంతుకుఁ గొఱికెగాఁ
గాకి వెట్టి చేసి గండు మిగిలె

కథ కంచెకుఁ బోయినది మన మింటికి వచ్చితిమి

రా—ఏమీ! నీవు నాకూఁతుర వేనా!

చం—నీమనస్సు కలకఁ దీర్చికొని నీస్వభావసిద్ధ మగు సద్బుద్ధి నూహింపుము

వి—బంశీగట్టమును లాగుచున్న వైఖరి దెలియుటకు బుద్ధి కావలయునా? గాడిదకైనం దేటపడకున్నే?

రాజు—హా! నే నెవరినో యెఱుంగువా రిచట నెవరేని యుందురె? ఈ నేనా యామందపాలచక్రవర్తిని? ఇటులేనా చక్రవర్తి మాటాడునదియు వర్తించునదియు? ఏమి ఇదికలయా? నిక్కువమా ఇచట నెవరైనా నే నెవ్వరినో చెప్పఁగలరె?

వి—నీవా చక్రవర్తిఛాయాప్రాయుఁడవు?

రాజు—బాగుగఁ దెలివికిం దెచ్చితివి తెలివిఁగలిగి విచారింపఁగా నే నెక్కడి చక్రవర్తిని? ఇది యెక్కడిపత్రిక ఇదియెల్ల కల్లఁగాఁ దోఁచెడిని (చండికను) ఏమమ్మా మానినీమణి నీనామ మేమి?

చం—అయ్యా! ఈయతివినయము నీయితరమతివిభ్రమములకుఁ జతగా నున్నది నీవు నాయుద్యమముల యదార్థములు గాఁగుర్తెఱుంగవలయునది గా నాప్రార్థన నీవు పెద్ద వాఁడవు, యుక్తాయుక్తములవివేచన సేయుము నీవు నాయింట ధూర్తులును దుర్వ్యసనాసక్తులు నగునాయ్యా పరిజనుల నిల్పితిని వీరిమూలమున నారమ్యహర్మ్యంబు రథ్యావర్థ్యగతమద్యశాలాలీలం గన్పట్టుచుం జాలలజ్జావహముగ నున్నయది కావున మదీయ ప్రార్థనం బంగీకరించి నీవియ్య పరిణామంబునకనురూపులయినవారి పౌరలెఱుంగఁజాఁ వారిం గొందఱి నేరుపఱచికొని నీపరివారంబుం బరిమితమాత్రంబు సేయంజాలవేని స్వయంబ గా నే నా పనికిఁ బూనుకొనవలసి యున్నది

రాజు—ఛీ! పిశాచమా! ఎవరురా! గట్టిగుఁలను నిర్ధపరుపు మని చెప్పుము ? దుర్జాతీ! నీ కింక శ్రమ యియ్యను ఇంకను నొకకొమార్తె గద్దుగదా

చం—నీవు నా సేవకులఁ గొట్టసాగితివి, నీపరిజనులు మమ్ముందఱిని సేవకులకంటె హీనముగాఁ జూడసాగినారు

[స్వేతధ్వజుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

రా—(తనలో) హా! మించినవెనక పశ్చాత్తాపము పడుట యెంత వివేకహీనత (స్వేతధ్వజునకు) ఓహో! వచ్చేసితివా ఇదియెల్ల నీకు సమ్మతమే గదా! ఏమి మీఱు పఁకరు.

గీ హా! కృతఘ్నతామహాపిశాచము యశ్శ
హృదయ! నీవు బిడ్డయెడదఁ బొడమ
అకట! మిత్త్రికంటె నాఖిల రౌరవ
నారకాగ్నికంటె ఘోర మగుదు

స్వేత—అయ్యా సైరింపుము

రాజు—(చండికతో)

శా ఛీ! నీనాలుక ఛిన్నభిన్నముగాఁ జీలంగరాదే ధరి
త్రీనాథోత్తమవంశజాతులయశశ్రీవైభవోపేతులన్
మానశ్లాఘ్యుల నింగితజ్ఞులను సన్మానస్థుల న్వీరి నీ
వీనిం దల్ప చరింపనందునకునై యుబ్బంగిపా మాధవా?

గీ అకట! యెంత వేలనై సుశీలయెడల
గొంచె ముండదాని గొప్ప చెసి
ప్రేమ విప మొసర్చి బిడ్డను దయమాలి
ద్రోచిపుచ్చినాఁడ దూర మనక

స్వేత—స్వామీ! నే నిరపరాధిని, నీయాగ్రహకారణ మేమియు నెఱుఁగను

రాజు—అట్లయియే యుండవచ్చు (చండికచెన)

సీ హా విధీ యీపాపి ననపత్య చేయుమీ సంతానయోగం బొకింత యున్న
ప్రాలు పోఁ దుడిచి యీరాకాశిగర్భాన వంధ్యత్వ మొక్కటి బాదుకొలుపు
మిది మఱచెదవేని యీకూళకడుపున జనియించుబిడ్డల ననవరతము
రోగపీడితులను ద్రోహచిత్తులఁ గడు సులభకోపులఁ గృతఘ్నులుగఁ జేయు
మవని విశ్వాసహీనులు నవినయపరు
లైనవారలఁ గనువారి యార్తి నిదియు
ననుభవంబున నఖిలంబు నపుడు దెలియు
మఱువకుము విధి నా దగుమనవి దీని

(నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

స్వేత—హా దైవమా! యాగ్రహంబునకుం గతం బేమి?

చం—నీ కేల యాచింత? ఆయన వార్ధకచాపల్యమును సాగినంతవఱకు సాగ నిమ్ము

[రాజు తిరిగి ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

రాజు—ఏమీ! క్షణములోనే యేఁబదుగురుపరిజనము నను వీడుకోలా? ఒక పక్షమయినను సాఁగలేదే?

స్వేత—అయ్యో! ఏమిసమాచారము

రాజు—చెప్పెదనులే (చండికతో)

శా. గుత్తెల్లం జెడి గ్రుడ్ల నీరిడి మనక్షోభంబునన్ ధైర్యము
ట్టిట్టై దూలఁగఁ జిక్కుచుంటి వెర వెంతేఁ దక్కియుండంగ నన్
జెట్టా చేయఁగఁజాలి తీవని మదిం జింతింప సిగ్గయ్యెడన్
గట్టా! దాయలకైన యిట్టితులువల్ గల్గంగరా దెన్నఁడున్

ఛీ! పాపి నరకాగ్నిం ద్రెళ్లెదవు గాత! పితృశోకాగ్నిం బొడమెడు శాపానలజ్వాలల నీయింద్రియపాపం బొనర్చుగాత! ఏమి కన్నులారా! బేలవడి జాలుకొనియెదరు ఇంక నట్లు కావింతురేని యుష్ణజలంబుతోఁ బెరికి మంటిం బదునుసేయు మిమ్ము విసర్జించెద కటకటా! ఎట్టిగతి వచ్చినది? అయిన నేమి నా కింకొకతనయ గలదుగదా! ఆమె సదయాంతఃకరణ యగుటను సందియం బుండదు నీదుశ్చరితము విన్నంతనే తనఖరనఖశిఖరంబుల నీముఖచర్మం బొలువకున్నె? ఆమె ప్రాపున నే నింకను పదభ్రంశంబు నొందక కాలంబు పుచ్చవచ్చు

(రాజు, సుమిత్ర, పరివారకుఁడు నిష్క్రమించుచున్నారు)

చం—ప్రాణేశ్వరా! అంతయుఁ గనిపెట్టితివిగదా!

స్వేత—హృదయేశ్వరీ! నీదెస నా కెంతకూరిమి గల్గినను పక్షపాతబుద్ధి నా చిత్తంబున కెక్కదు

చం—అయితే కానిమ్ము కుక్షింభరా! (విదూషకునితో) నీవు పరమశుంఠఁడవు గాని పరిహాసకుఁడవు గావు నీయజమానిని త్రోవఁబట్టుము

విదూ—రాజా! విదూషకుని వెంటఁ గొనిపొమ్ము

గీ. నెత్తికోపి నిత్తుఁ గ్రొత్తత్రాడిచ్చిన
టోపి వోయెన్నేని లోప మేమి

కోర్కె దీర నాపె కుత్తుక కురివోసి
మూలమునకుఁ గట్టి వ్రేలఁగందు

చం——ఏల నతనికి నూర్వురు పరివారము చీటికిమాటికిని రేఁగి మనలకుం బ్రాణ సంశయంబు గల్గింపనా ?

శ్వేత——నీ పతిసంశయమునకుఁ జోటిచ్చుచున్నావు

చం——అది యతిజ్ఞానమునకంటె మేలుగదా ? యద్భవిష్యత్కంటె నజ్ఞాన విదాతృత్వము శ్రేయము జరిగినచర్య సర్వమును నాతోఁబుట్టువునకు వ్రాసితిని అటు పైనగూడ నాపె నూర్వురపరిజనుల నంగీకరించునేని

[కుక్షింభరుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

చం——ఏమీ కుక్షింభరా ! నాపోదరికి జాబు వ్రాసితివా ?

కు——వ్రాసితిని

చం——తగినబాసటఁగొని వేగముపోయి నీవా పెకు నాయుల్లంబు దెల్లంబు చేయునెడ నీకుం దోఁచినభంగి రసపోషణచెసె భాషింపుము త్వరలో మరలిరమ్ము

(కుక్షింభరుఁడు నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

ప్రాణేశ్వరా ! నీశుద్ధసాత్వికమునకు నే లోప మెంచఁబోనుగాని యది ప్రపంచమున కించుకేనియుఁ బనికిరాదు

శ్వేత——గీ నాకుఁ దెలియుదేమొ నీకుఁ దోఁచినభంగి
యేమి మది దలంచి యేమొనర్తు
బాగు సేయుఁ బూని బాగైనదానినిఁ
బాడు సేయునరుఁడు ప్రాయికముగ

చం — అలాగా ?

పంచమరంగము

శ్వేతధ్వజుని మందిరమునుంగల సభామంటపము

[మందపాలుఁడు, సుమిత్రుఁడు, విదూషకుఁడు ప్రవేశించుచున్నారు]

మంద——ఓ యిసుమిత్రా ! ఈజాబు నందికొమ్మని నాకొమార్తయింటికి మంగల నఱుగుము ఈలేఖ యంపలివిషయములగూర్చి నిన్నడిగెడు ప్రశ్నంబులకు సదుత్తరంబు లిచ్చుటకంటెను నధికము నీవిచ్చటివృత్తాంతంబు నాపెతో ముచ్చటింపకుము తడవు సేసెద వేని మేమే ముందగుదుము

సుమి—నీలేఖ నందఁజేయువఱకును నే నిదురింపను

(నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

విదూ—రాజా! ముక్కునకు రెండుప్రక్కలఁ గన్నులుండుటకు గతం బేమో నీకుఁ దెలియునా ?

రాజు—తెలియదురా!

విదూ—పసిపట్టి నలవికానిదానిం గనియును గ్రహించుకొనుటకు

రాజు—అకటా! ఆపె కెంత యన్యాయ మొనరించితిని

విదూ—వత్త, గుల్ల నేల నిర్మించుకొనెనో తెలియునా ?

రాజు—తెలియదు

విదూ—కొమార్తల కిచ్చివేయుటకుఁ గాదు, తనతల దాఁచుకొనుటకు

రాజు—ఇచ్చినదానిం దిరిగి బలవంతముగాఁ దీసికొందునా ? హా! కృతఘ్ను రాలా!

విదూ—వేగిరించి చెసి విష మించినవెనుక పశ్చాత్తాపము పడు బుద్ధిమంతుఁడవు నీ వేల వివేకము గుదురక వార్ధకమునకు వచ్చితివా ?

రాజు—హా! మతి పోవుచున్నదా ? ఏమి దైవమా తోడ్పడుము చిత్తము చిక్కఁబట్టెదను

[రాజభటుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

రాజు—ఏమి గుఱ్ఱములు సిద్ధమైనవా ?

భటు—అయినవి మహాప్రభూ!

రాజు—అయితే ప్రయాణసన్నాహము చేయుఁడు

(అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు)

శ్రీ

మందపాల చరిత్రము.

ద్వితీయాంకము

రంగము—చంద్రసేనుని నగరు

[దోషాకరుఁడు ప్రవేశించియుండఁగా దుష్టుఁడు చేరుచున్నాఁడు]

దుష్ట—వందనమయ్యా

దోషా—ఈశ్వరప్రసాదంబు నీ కగు

దు—నేను మీతండ్రిని 'జూచి మందరయు వర్ధమానుఁడును నేఁటిరాత్రికి వచ్చెద' రని విన్నవించితి

దో—అదేల ?

దు—అదేమో నా కేమియుం దెలియదుగాని యీమధ్య సమాచారములు దెలియుచున్నవా ? ఇంకను జెవుల గొలుకకొనుటలోనే యున్నవిగాని వెల్లడియగుట లేదు

దోషా—తెలియుటలేదు తెలియఁబలుకుము

దు—వర్ధమానసితధ్వజులకుఁ గలతలు పొసఁగినసంగతి తెలియనే లేదా ?

దో—సుంతయుం దెలియదు

దు—విదియనాఁడు పొడసూపని చంద్రుఁడు తదియనాఁడు తానే గన్పట్టెడు కాలక్రమమున నంతయు విశదము కాఁగలదు (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

దో—ఏమి నాయదృష్టము ! ఈరేయి వర్ధమానుఁ డిక్కడకు వచ్చునఁట మత్సమీహితకార్యంబున కన్నియు ననుకూలించుచున్నవి నాసహజన్మునిఁ బట్టుటకయి తండ్రి చారుల నియోగించినాఁడు నే నొకసంకటకృత్య మొనర్పవలసి యున్నది అవిలంబితముగను నిశ్శంకముగను ఘటించి సాహసమున లక్ష్మి వడసెదను అన్నా ! డిగి రమ్ము

[స్వేతకీర్తి ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

నాకొఱి నిదేశమువలన నినుం గైకొన చారులు దిరుగుచున్నారు నీవు సొచ్చినమఱుఁగు వెల్లడి యయినదిగాని చీఁకటి నీకు సహకారిగ నున్నది వర్ధమానునికిం బ్రతికూలముగ నీ వేమి యాడియుంటివా? ఆతనయు భార్యయు నీనడుమేయి నిట కరుదెంచుచున్నారు ఒకవేళ నీతనిపక్షము వహించి సితధ్వజునకు విరుద్ధముగా నేమయిన నుడివితివేని శరణముఁ దెచ్చికొనము

స్వేత—నే నాజోలియే యెఱుఁగను

దో—జనకునిరాక చెవులఁబడుచున్నది క్షమింపుము కృపాణపాణియయి కొంత నాటక మాడవలసి యున్నది నీవునుం గత్తిఁజూసి హాహారం బొరుచున్నట్లు నటింపుము. నిలు నిలు మోరి ద్రోహీ! జనకునియెదుటకు రమ్ము కరదీపము లిటు దెండు అన్నా తొలఁగిపొమ్ము నీకు శుభం బగుగాత! (స్వేతకీర్తి నిష్క్రమించుచున్నాఁడు) నాయొడలిపై కొంచెము రక్తము చెమర్చిన నాపున్కి ప్రకాశ మగును (గాయము నాఁచకొనును, త్రొంగుంబోతు తగవులాటలో నింతకంటె నధిక మొనర్చికొనఁగాఁ జూచియుంటిని

[చంద్రసేనుఁడు కరదీపహస్తులగు నన చిఱలతోఁ బ్రవేశించుచున్నాఁడు]

చంద్ర—దోషాకరా! ఏడిరా యాదుర్మార్గుఁడు?

దోషా—తనకరవాలము ఝుళిపించి కొన్నిమారణమంత్రము లుచ్చరించుచు శక్తి నావాహనము చేయుచు నిప్పుడిచ్చటనే నిలిచినాఁడు

చంద్ర—ఎక్కడ?

దోషా—అయ్యో రక్తము వచ్చుచున్న దిదిగో చూడుఁడు

చంద్ర—ఏడీ యాదుష్టుఁడు?

దోషా—ఇదె ఈమార్గమున దాటిపోయినాఁడు తనయావచ్ఛక్తియుక్తులను వినియోగించి—

చంద్ర—పాఱుఁడు పట్టుఁడు శక్తియుక్తుల వినియోగించి యేమిచేసె నాద్రోహి?

దోషా—నన్ను మీకథకుం బురికొల్ప జూచ్చెను గాని—

చంద్ర—ఔరా పాతకీ!

దోషా—నే నందు కియ్యకొనక

మ. కనియుం బెంచియు విద్యబుద్ధియొసగంగా నష్టకష్టంబులో
ర్చినమాతాపితలం గృతఘ్నుఁ డయి వంచింపం బ్రయత్నించు నా
జనకద్రోహి శిరంబు వ్రయ్యలుగఁ బర్గన్యుండ వంపు స్మశా
శనికోటు ల్మనునంతు రౌరవమున న్వాసించు నప్పాతకిన్

అని నిష్ఠురంబుగాఁ బలుకుటయు నాకత్తినితుంశు పెచ్చు పెఱిగిన మత్సరంబునం దనచేతి నిశితాసిధారావాయరక్షితగాత్రంబు గాడ నేసిన నేను మూర్ఛాంటితి నాపరవసంబున కొండె మీకోలాహలంబున కొండె వెఱచి యాపిటికిపంద తత్క్షణంబ పలాయితుండయ్యె

చంద్ర—శా. పోని మ్మాఖలుఁ డెంతద వ్వరిగిన న్భూగర్భమున్ జొచ్చినం
గాన ల్పట్టిన నీట డాగిన నగాగ్రంబు ల్వెసం బ్రాకినన్
వానిం బట్టి వధింతు నాన్నృపశు నెవ్వం డేనియుం డాచినన్
వానిం దోడనె రూపుమాపఁగఁ బ్రతిజ్ఞం బూనితి న్దీక్షమై.

చానులారా! నాప్రతిజ్ఞఁ బ్రకటించి, వానింబట్టి తెచ్చువాని కమూల్యం బగుపారితోషికం బొసంగంబడునని యెల్లచోఁ జాటఁబంపుఁడు

దోషా—నే నెంత చెప్పినను దనదుశ్చింత విడువక కృతనిశ్చయుం డయియున్న యాతని యునికిం జూచి నే నంతియు బయలుపుచ్చెద నని భయపెట్టిన నాతఁ డిట్లనియె. 'ఛీ దాసీపుత్ర! నేఁ గదనచుండ నీ వాడుమాట లెవరు విశ్వసింతురు? నీ వెంత రసపోషణ సేసి చెప్పినను నాచేవ్రాలుతోడి యుత్తరము సాక్ష్యముగాఁ గొని పలికినను, అదియెల్ల నీకృత్రిమముకా నందఱు విశ్వసించునట్లు చేయుట నా కెంతయు సులభసాధ్యము ఎట్టింటి వేని ప్రపంచము నెట్టిమందుఁ డయినను నావాశమువలన నీకుం జేకూఱులాభము గ్రహింపలేకుండునా? అట్లుగావున నాప్రాణాపాయమున కయిన నీ వెట్టియుపాయములు పన్నుచుంటివని నేఁ జెప్పినను గట్టిగ నచ్చనివా రుందురు

చంద్ర—ఔరా క్రూరకర్మా! ఎంతసాహసమున కయినం జాలుదువురా! ఏమీ వానిప్రాలే తనది కాదనఁ బూనెనా యాద్రోహి? ఆకులపాంసనుఁడు నావంశము చెడఁబుట్టినాఁడు అల్లదె వర్ధమానుని ప్రవేశతూర్యంబులు కర్ణగోచరము లగుచున్నవి కాని యాయనరాకకుఁ గతం బేమియో గోచరింపకున్నది ఆదుర్మార్గుఁడు వెలువడకుండ నిర్గమద్వారంబులకడం గావలివారి నిల్పెద సార్వభౌముఁడు నిందుల కవశ్యము ననుమతించువాఁడు ఇంతియేకాక వానిరూపురేఖ లెల్లరును గుర్తెఱుంగఁ జాలునట్లు పటంబున లిఖించి రాష్ట్రంబున నల్లెడలఁ బ్రకటింపఁబడునట్లుగా నుత్తరవు సేసెద పితృభక్తిసంపన్నుండవు నీవ నాసర్వస్వంబునకు స్వామి వయ్యెదవు గాక.

[మందరావర్ధమానులు సపరివారముగాఁ బ్రవేశించుచున్నారు]

వర్ధ—ప్రియమిత్రమా! నేనిక్కడఁ జేరియున్న యీస్వల్పకాలములో నే వింతలు వింటిని

మంద—అవి తథ్యంబగునేని యీదుర్మార్గున కేమి దండన విధించినను దగిన నిష్కృతి గానేరదు నేస్తమా భద్రమా నీకు?

చంద్ర—తల్లీ! నాహృదయ మవియుచున్నది

మంద—ఏమీ నాతండ్రి శిక్షను జెరిగిన స్వేతకీర్తియే జనకద్రోహము దలంచెనా?

చంద్ర—ఏమి చెప్పుదు తల్లీ! తలంపునకు వచ్చినఁ దలఁపు వణ్కుచున్నది

మంద—కాకేమి? దురర్థులగు నాతండ్రి పరిజనులసహవాసమునం బెరిఁగినవాఁడు దేనికి సాహసింపఁడు

చంద్ర—నా కావిషయ మంతగాఁ దెలియదుగాని తెలిసినది వాఁడొక వాయిరాకున్నయది

దోషా—తల్లీ! అతఁడాసమాజకములోనివాఁడే

మంద—సహవాసమున దోషము లబ్బకయుండునా? ఆయుక్కువులు వానిం దమవానిం జేసికొని వానితండ్రిసొత్తు విచ్చలవిడిగా వెచ్చపెట్టినక్లేశముతోఁ దండ్రి వధకు వానిం బ్రేరేపించియుండఁబోలు వారిచర్యలనుగూర్చి యీప్రొద్దు నాతోఁబుట్టువు నాకు జాబు వ్రాసినది వారు నాయొద్దకు వత్తురేని నేను మెంగము దున్నింప నిశ్చయించుకొంటిని

వర్ధ—నానిశ్చయము నంతియ దోషాకరా! నీవు నీతండ్రియెడలఁ బరమభక్తియుక్తుఁడవయి ప్రవర్తించినట్లు విని సంతసించితిని

దోషా—అయ్యా! అయ్యది నావిధియేకద

చంద్ర—ఖడ్గనైపుణ్యము మెఱయించి వనింబట్ట గమనించి ప్రేటుపడిరో కంటివా యీగంటు

వర్ధ—వానివెనుకొన భటులం బుత్తెంచితివా?

చంద్ర—అటు లొనర్చితిని

వర్ధ—వాఁడు చేఁజిక్కినా వానివలనిభయము మఱి లేకుండు నపాయము వీసం దోఁచినభంగి నొనర్పుము దానికెల్ల నేఁ బ్రాపయ్యెద

ద—దోషాకరా! నీవు ధర్మవర్తనంబు మెఱయం బితృభక్తి నెఱపి మాయనున

గ్రహంబు వడసితివి మాకీ యదనున విశ్వాసపాత్రం బగుత్వాదృశభృత్యవర్గంబ వశ్య సంపాదనీయంబు నిన్నుం దొలఁత స్వీకరించెదన

దోషా—తక్కుంగలసామర్థ్యంబు లెట్లున్నన, మదాయత్తంబు లగుభక్తివిశ్వా సంబులం గొలంత లేనంత సేవాధర్మము నిర్వహించెద

చంద్ర—వానిని దయఁజూడుఁడు

వర్ధ—చంద్రసేనా! అస్మదాగమనంబునకుఁ గతం బెఱుంగుదువా?

మందర—

మ కడుదుర్గాప్రిహ్యాము హైనకార్యగతులం గన్గొమతుల్దక్కి చె
సెడికార్యంబు గ్రహింపఁజాల కిట నీచేఁ దీఱు చిక్కంచు నీ
నడురేయిం గనుగాలుసాగి కదలంగా రాని వెంజికఁటిం
బడి యే మిచ్చటి కేగుదేరవుసె స్వాకార్య మూహింపుమా

గీ నాడుజనకుండు నాజ్యేష్ఠసోదరియును
వైమనస్యంబు లార్తిలఁ బాదుకొనిన
జాబు లంపిరి వేర్వేర జాగుసేయ
కుదితగతి నీయవలె వారి కుత్తరముల

వ—కాన నీవు సద్బుద్ధి నూహించి కర్తవ్యంబు నిశ్చయించి మాకుం బరిమ హితం బుపదేశింపుము

చంద్ర—అవశ్యము నాం నేర్చినకొలంది నట్లొనర్చెదను

రంగము—చంద్రసేనునినగరు ముంగిలి

[సుమిత్రుఁడును గుకింభరుఁడును వేర్వేరఁ బ్రవేశించుచున్నారు]

కు—మిత్రమా! భద్రమా నీకు? నీ విచ్చటివాఁడవే?

సుమి—ఔనౌను

కు—గుత్తములనెచ్చట విడియింతము

సుమి—ఆగోతిగో

కు—దయసేసి మాట సరసముగా రానిమ్ము

సుమి—నీకును నాకును జుక్క కెదురు దయ యెక్కడిది?

కు—అట్లేని మాయింటికి మీయి ల్లెంతదూరమో మీయింటికి మాయిల్లు నంతియు దూరము నాకేల నీయెడల లక్ష్యము?

సు. మి — బాహ్యారామవాటికయందు నాచేఁ జిక్కితివేని నీ కెంత లక్ష్యమయి ... తుచ్ఛా!

క — నీ మొగమైన నెఱుంగని నన్నేల నీ విట్టి యవజ్ఞపాలు సేసెదవు

సు. మి — నన్నెఱుఁగవేమో కాని నిన్ను నే నెఱుంగుదును

క — ఎవనిగా నన్నెఱుంగుదువు

సు. మి — ఏవా? తుంటరివి, తులవవు, దొంగవు, పంగవు, సోమరివి, జూదరివి, ... పశుప్రాయుఁడవు, ఇందొకయక్షరమయినను గాదనియెదవేని పడఁ ...

క — నీ మొగము నే నెఱుంగను నా మొగము నీ వెఱుంగవు నీ కేల యిట్టి ...

సు. మి — ఛీ! సిగ్గులేక ప్రేలెదవు నీవు నాచూ వెఱుఁగకున్నను తా వెఱుఁ ... కన్నెచేసంగతి యింతలోనే పరగడుపునను వచ్చినదా? (కత్తిదూసి) ఛీ! దుర్జనా! వాలు కేలఁగొని రక్షింపుకొనుము

క — నీతో నాకేమి? (సాగిపోవుచున్నాఁడు)

సు. మి — నిలునిలు మోరిదురాత్మా! నాబారింబడి యెందుఁ బోఁగలవు తండ్రి ఓడ్రలకనుబంధవిచ్ఛేద మొనర్చు లేఖాహరణదుష్కర్మమునకుం బాపెద

క — రక్షింపుఁడు రక్షింపుఁడు

సు. మి — నిలునిలు మోరిపాతకీ! (కొట్టుచున్నాఁడు)

క — కటకటా! ఈమూర్ఖునిచే మడియవలసివచ్చె ప్రాణదానం బొసంగి రక్షింపుఁడు రక్షింపుఁడు

[కృపాణపాణియై దోషాకరుఁడును, వర్ధమానుఁడు, మందర, చంద్రసేనుఁడు,

పరిచారకులును ప్రవేశించుచున్నారు]

దో — ఏమేమి సమాచార మేమి?

సు. మి — గోమునం బెడిఁగితివి నీక్రొవ్వణఁగింతు రరమ్ము

చం — అయుధపాణులై సత్వరముగ రండు ఏమిసమాచారము

వ — విరమింపుఁడు కానిచో మీకలహంబు మీప్రాణంబులతోనఁ దీరెడు ఈ పాటి చేయెత్తినవానికి మరణమే దండనము

మంద — వీంద్రుడు మాతండ్రి తోఁబుట్టువులతావునుండి వచ్చినదూతలు

వ — మీకలహమునకుం గారణమేమి?

కు—మహాప్రభూ! నాకు శ్వాసాడకున్నది

సుమి—పాపము బలవిక్రమములు చూపి చాల డస్సితివి ఛీ సాంబోత్తా నిన్ను మగవానిగా విధాత తప్పఁజేసెను

వ—మీరాయిరువురకును వైర మేల పొసఁగినది?

కు—ఈ ముసకుముదుకని పలితశిరంబుఁ జూచి యీతని ప్రాణాపాయంబునకుం బెగనోడితి

సుమి—ఓరిపక్షీ! నావార్ధకము చూచి జాలిదలఁచినావఁటరా? అయ్యా! సెలవయిన నీతనిశిరంబు లడిపెద

వ—చాలుచాలు ఏల మర్యాద యెఱుంగక మాటలాడెదవు

సుమి—ఆర్యా! ఆగ్రహ మెల్లరకును మర్యాదోల్లంఘనోపాధ్యాయుఁడుగద

వ—నీయాగ్రహమునకుం గారణం బేమి?

సుమి—ఈపిటికిపంద కేల గన్నట్టునావాతే చాలినంత కారణము వేరొండేల?

మ. మఱి హాలాహలము న్ముఖంబున సుధామాధుర్యముం గల్గి సం
పద వెన్వెంటను వంటయింటివెనుక న్స్నానక్రియం జొచ్చి యె
య్యదియుం దోఁచక తిన్నయిండ్ల కలహప్రారంభము ల్నాటుచుం
డెడు రీతుచ్ఛులు వీండ్ర యిచ్చకములం జేటొందుసంసారముల్

ఛీ! దురాత్మా నీ వీయూరువెలుపలఁ దారసించితివేని నీరూపు మాపకుందునే?

వ—ఓరి స్థవిరాధమా! నీకు మతిపోయినదా?

చంద్ర—మీకలహకారణము దెలుపుమన ఈయకాండతాండవ మేల?

సుమి—మాయిరువురప్రకృతులకును తూర్పుపడమరలకుఁ గలయంతరము గలదు. ఈమహాత్మునకును నాకును గలపొత్తు వేనీళ్ళకును వేసవికాలమునకు నెంతయో యంతియ

వ—అపరాధకారణము నిరూపింపకయ యేల వాని నింతదూఱెదవు

సుమి—వాని మొగము చూచిన నాయరకాలిమంట నెత్తి కెక్కుచున్నది

వ—అయితే మా మొగములఁ జూచినను నీకట్లే యుండఁబోలు

సుమి—కన్గినమాట గట్టిగాఁ జెప్పుట నానైజము మాకాలమున మేము చూచిన తలలకు సాటి యీయాకన్నట్టుమెడలపై నొకటియుఁ గానరాదు

వ—లోక మిట్టిపలుగాకులను యథార్థవాదులని పొగడుటయే యిట్టిప్రల్లదనమునకుఁ బట్టుగొమ్మ. తానుమోమోడక కలరూపువచించువాఁడఁట నేనిట్టితులువలఁబలవురఁ

జూచితి జిహ్వాయందెప్పుడును యథార్థవాదప్రశంసకుం గొదువలేదు హృదయములమాత్రముకౌటిల్యమునకుఁ బుట్టినిండ్లు ఇట్టిదొకనియందు విషయవిధేయతలతోఁ బనులు సేయు నూర్వురయం దుండువానికంటె వేయిమడుంగు లెక్కుడు కౌటిల్య ముండును

సుమి—అట్లయినచో మహాప్రసాదము భానుకోటిప్రభాభాసమానతేజోవిరాజమానా! అవధరింపుము

వ—ఈప్రలాపమున కర్థ మేమి?

సుమి—దేవా! దేవరచిత్తానుసారము నావచోధోరణి సవరించికొనుచున్నాను కాని ముఖప్రీతునకును నాముఖమునకును సగ మెఱుక నాయెత్తుధనమువోసినను నిన్ను వలలోనికి దించిన పచ్చికవాండ్ర యిచ్చకములును ముచ్చులాడితనముల నా కలవడవు

వ—(కుక్షింభరునితో) నీవు వాని కేమి యపరాధ మొనర్చితివి

కు—నే నేమియు నొనర్చుటలేదు వీనిదుర్మంత్రమువలన వీనియజమానుఁడు నన్నుం గొట్టినాఁడు అటుపైన వీఁ డిచ్చకాలకు మరలిపోవుచున్న నన్నుం దన్ని తన్నుపడి పడియున్న నాపై నింకయుఁ బ్రతాపము సూపి తనయజమానుని మెప్పువడసె ఇప్పు డాయుబ్బున నీయెడ నాయెడల విక్రమమున కుపక్రమించెడిని

సుమి—ఆహా! ఏమిరా ప్రజ్ఞలు ఉత్తరమునికడ కొత్తినాఁడవు

వ—బొండకొయ్యఁ దెమ్ము వీనికండకావరమునకుం దగుచికిత్స సేయవలసి యున్నది పదరుబోతా నీయుదుటు మాన్పి యడఁకువ నేర్పెదను

సుమి—ఇరువదేండ్లపైబడినవి చదువు నేర్పనిదియే యదను కాని యుచిత మారయుము మీమామగారు పుత్తెంచినమాత్ర కిట్టిసత్కార మొనర్చి తిరిగి యాయనమో మెట్లు చూచెదవు

వ—బొండకొయ్య సత్వరముగాఁ గొనిరమ్ము రెండుజాములంబరకును వినిపదముల గదియించి యుంచుఁడు

మం—రెండుజాము లేల పగలు నాల్గుజాములు కలయునెడ రాత్రియంతయు నుంచుఁడు

సుమి—అమ్మా నేను నీతండ్రివంటి కిటికుక్కనైనను నన్నిట్లు చేయఁదగదు

మంద—కాని యామనుజసింహునిపాలి నక్కవగుట నిన్నిట్లు చేయవలసినదే

వ—వీఁడు చండికచె వర్ణింపఁబడినతుంటరిమూఁకలో నొకఁడయి యుండవచ్చు బొండకొయ్యఁ దెమ్ము (బొండకొయ్యఁ దెచ్చుచున్నాఁడు)

చంద్ర—మీ రితని కిట్టి హీనదండన మిచ్చి యనుచితమునకుం జొరకుఁడు ఈతని యపరాధ మెంతదుర్భర మయినను రాజధానికిం దగుపరిహార మొనర్ప నర్హుఁడు మన మాయన యనుచరు నవమానించినచో నది రాజున కెంతయు నాగ్రహకారణ మగును

వ—దానికెల్ల నే నుత్తరవాది నయ్యెద

మంద—అంతియేకాదు తనపరిచారకునకు గల్గినపరాభవము మాతోఁబుట్టువు నకుమాత్ర మాగ్రహకారణము గాకుండునా? వీని నవశ్యము బంధింపుఁడు శంకింపనేటికి! (సుమిత్రుని బంధించుచున్నారు) ప్రాణనాయకా! పోదము రమ్ము (సుమిత్రుఁడును జంద్రసేనుఁడును దక్క తక్కినవా రందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు)

చంద్ర—మిత్రమా! నీయవమానమునకు నామనం బెరియుచున్నది కాని యలంఘ్యశాసనుం డగువర్ధమానుని యుత్తర్వు మరల్ప నెవరివశము అట్లయ్యు నాలోచించి తద్యత్నం బొనర్చెద

స—నేస్తమా! నీకేల యట్టిప్రయాస ప్రయాణముచే నలసిన నాకీనిర్బంధరూప మగుశ్రమాపనోదనసాధన మమరినది నేనం గొండొకసేపు సుఖనిద్రగూరి యధ్వఖేదం బపనయించుకొనియెదఁ గాక నీ విందులకు వగవక పోయిరమ్ము

చంద్ర—అయ్యో! వర్ధమానుఁ డెట్టి యనుచిత మొనర్చినాఁడు రాజెంత కోపించునో గదా (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

సు—ఓవెఱ్ఱిరాజా! సుఖమున నున్న ప్రాణమును దుఃఖమునఁ బెట్టికొంటివి వియన్మంటప లంబమానరత్నదీపమా! ఇందుబింబమా! ఉదయించుమంటివా? త్వత్ప్రకాశసాహాయ్యమున నే నీలేఖం జదువుకొనియెద ఆహా! విపద్దశ గదా విస్మయావహములగు నంశములకు జన్మసీమ మాదురవస్థఁ దెలిసికొని సుశీల తీరిక చేసికొని తత్పరిహారదత్తచిత్తయయి యీలేఖ నాతావున కంపినది కన్నులారా! బడలియున్నారు నిద్రాలాభముచే నా దైన్యము నుపలక్షింపకుందురుగాక భగవతి! లక్ష్మీ! అనుజ్ఞ యొసంగుము భవదీయకటాక్షవీక్షాలాభంబు మరల మాకెగుంగాత (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

రంగము—ఒకయడవి

[శ్వేతకీర్తి ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

శ్వేత—నీ ప్రభుశాసనముఁ బూని పల్లెలు పట్టణంబులు మాడెములు కోట్టములు నగళ్లు
కానలుఁ గోనలు ఘనలతాగుల్మముల్ గోర్తింబులను గిరికందరములు

చేయుంబవల్లు వేరోయుచు నాతలఁ దరిగి సమర్పింపఁ దిరుగ రాజ
పురుషుల గుజగుజ ల్వరఁగ నే నొకజీర్ణతరవివరంబున దాగి వింటిఁ
గాన వారికి నామూర్తిగౌరవంబు
మరుగుపడ రొంపిమోమునఁ జరచి దిన్న
మొలకు మసిపాతిఁ జుట్టి యాదలను జడలు
ముడివడంగ నమర్చెద బూచివోలె

తే గీ వేష మీరీతి ధరియించి వెఱ్ఱివాని
పగిది వికవిక నవ్వుచు వాడవాడ
సెంగిలాకులఁ బొడగన్న నేరి మెతుకు
లేరి మెసవుచుఁ గ్రుమ్మరుచుండు నిందు

ఇఁక నే స్వేతకీర్తిని గాను పాతల భైరవుఁడను

(నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

రంగము—చంద్రసేనునినగరుముంగల

[సుమిత్రుఁడు బొండకొయ్యతో నుండఁగా మందపాలుఁడు, విదూషకుఁడు, మరియొక పెద్దమనుష్యుఁడును బ్రవేశించుచున్నారు]

మంద—నాగూఁతమ బ్రత్యుత్తర మిచ్చి పంపకయ వారలిట్లు వెడలిపోవు టెంతయు నాశ్చర్యావహముగ నున్నది

పెద్ద—నేవిన్నసమాచారమునుబట్టి యోచింపఁగానిన్నటిరేయిపటకను వారలకుం దావు విడులునుద్దేశము లేనట్లు స్పష్టమగును

సుమి—స్వామీ! వందనము

మంద—అకటా! నీ కీయవమాన మొకవినోదముగా నున్నదా?

సుమి—మహాప్రభూ! అట్లేలయగు

విదూ—గట్టములకుఁ దలకట్లు, తుక్కలకు మెడకట్లు, కోఁతులకు మొలకట్లు

మంద—ప్రమత్తుఁడయి నిన్నిట్లు పరిభవించినవాఁ డెవఁడు?

సుమి—అవియును వాఁడును గూడియే యింత సేసిరి నీయల్లుఁడును గూఁతురును గూడియే

మంద—అట్లయియుండ దని నాయనుమానము

సుమి—అట్లయ్యెనని నాప్రమాణము

మంద—అట్లేల యగు?

సుమి—అట్లే యయినది

మంద—దేవునియాన! వారొక్కనాఁటి కట్లు చెసియుండరు

సుమి—దయ్యాముతోడు! నిస్సంశయముగా వారే యిట్లు చెసినారు

మంద—చేయు వారికి చేతు లెట్లోర్చె మాఁ వంతున కిట్టి యవమానముకంటె ప్రాణహాని మేలు మమాతవగు నీ కిట్టిపరాభవంబునకుం గారణంబు నీదౌర్జన్యమో వా సౌజన్యమో శీఘ్రముగా నిరూపింపుము

సుమి - శా నీసందేశము మాలిఁ దాల్చి యిటకు న్వే వచ్చి నేఁ డెల్పుచో
నాసానాళముల న్నిరంతరగతి న్గంపించు శ్వాస ల్నిజా
యాసంబుం బ్రకటింప శీఘ్రగతి నత్యంతంబు స్విన్నాంగుఁడై
డాసెం జండికప్రోలనుండి వెనువెంట న్దాత పోత్కుఁడై

గి నన్ను కడకొత్తి చండిక విన్నపముగ
జాబు లొకకొన్ని యందివ్వఁ జదివి వార
లాక్షణంబున నిల్వాసి యరుగునెడలఁ
దోడ రమ్మని సెల విచ్చి రీడకునను

నేను వారివెంటఁబడి వచ్చి యిట గిద్దురాత్ముం గని యంతకుమును నీయెడ నవినయంబు సూపిన యాచెనఁటిం గాఁ నెఱింగి, నాహృదయంబునం బొంగి పొరలురోషంబు నామనంబున దూరవిచారిబుం బొదివి మంపఁ గత్తి దూయుటయు నిప్పిటికిపంద భయగద్గద స్వరంబున విపర్యాసంబుగా నార్చె అంత నందఱును మూగి నసుం జుట్టుముట్టిరి నీ యుల్లంఘను గూఁతురును నాయందు నేరముపెట్టి యిట్టిపరిభవంబు విధించిరి

విమా—తే గీ ధనము వాసెడుతండ్రు లాత్మజుల భువిని
గనుఁ గృతఘ్నులఁ గావింత్రు కల్ల గాదు
ధనము దాఁచెడు తండ్రు లాత్మజుల ధరణిఁ
గడుఁగృతజ్ఞులఁ జేతు రీనుడువు నిజము

రాజా! నీకోమార్తెయు నీసం జింతారత్నములుసుమీ

మంద—విచారసాగరమా వెళ్లిగొనకుము నాకుమారీరత్న మెక్కడ?

సుమి—ఆమె భర్తతో నంతిపురమున నున్నది

మం:—నీ విట నుంకుము (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)
పెద్ద—ఇదియేనా నీవు చేసిన నేరము ?
సుమి-మ హీపతియును లేమ రాజేలయింత ప్రాస్వపరివారముతో వచ్చినాఁడు?
విమా—చాలుచాలు ఈప్రశ్నకయినను నీ వీపరిభవమున కర్హుండవు
సుమి—ఏలరా యవివేకీ

విమా—శీతకాలమున పాటులేదని తెలియఁజాలని నిన్ను చీమయొద్ద శిక్ష కంప వలెను ముప్పునను నూటిగాఁ బోయినం గన్నుగలవానికిం గనుఁబడనిదేమి? శుక్ల పక్షముం గృష్ణపక్షముం దెలియని శుద్ధమూర్ఖు లుందురా? కొండక్రింగి దొర్లుచక్రముం జేపట్టిన మెడవిఱుగఁబడుటయే ఫలము కొండపైకిఁ బ్రాకదాని పట్టిదొరికిన నగ్రము జేరవచ్చును ఇంతకంటె శ్రేష్ఠ మయినయుపదేశ మెకఁడు చేసినపుడు నాది నా కప్ప గింతువు గాని లే

[మందపాలుఁడు చంద్రసేనస మేతుఁడై తిరిగి ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

మంద—నాతో మాటాడుటకే యొకలేదా? ఏమీ ం త్రియంతయు ప్రయా ణము చెసె డస్సినారా? చాలుచాలు నీకృపోక్తులు నీవు పోయి సదుత్తరముఁ గైకొని రమ్ము

చంద్ర—వర్ధమానని యహంకారము మీ రెఱింగినదే కదా! ఆతనిపట్టునకు విడుపు లేదు

మం—క పరమద్రోహులు దుష్టులు
దురితాత్ములు మోసరతులు దుర్మార్గులు దు
ర్మణం బయ్యెడు వీరికి
ని రయంబు నిక్కమ్మిట్టజన్మనిష్ఠయుఁ దోడ్తోన్

ఏమీ అహంకారమా? చంద్రసేనా! నీవు పోయి మందపాలుఁడు మందరావర్ధమానులతో మాటాడ నుత్సహించుచున్నాఁడని చెప్పుము

చంద్ర—ఆసంగతియే మనవి చేసినాను
మంద—ఏమీ! మనవియా? ఎవరితో భాషించుచుంటివో గుర్తెఱుంగదువా?
చంద్ర—చిత్తము ఎఱుంగుదును

మంద—రాజు వర్ధమాననితోడను తండ్రి తనయుతోడను మాటాడవలసియున్న గని తెలియఁజేసె వారి పుర నిట రమ్మని నాయాజ్ఞగా వచింపుము ఇది యొకమనవి

గా జెప్పితివా? వర్ధమానుఁ డహంకార మెవరిపైఁ జూప నున్నాఁడు అప్రజ్ఞ దీని యుల్లం బుచ్చిపో నిట్లాడుము తాళుము—తొందర పలవదు నిరామయుని బోధించు విధము సామయునియందుఁ గుంఠితము లగుట న్యాయంబకదా శరీరము వ్యాధిపీడిత ము యుండునప్పుడు బుద్ధివికాసము వీడియుండును కావున నాయుద్రేకమునకు శాంతి చెప్పకొనియెద (సుమిత్రునివంకఁ జూచి) నాయధికార మేలఁ గాల్పనా? వీఁడేల యీరీల నవమానముపాలు గావలెనె? బాగుగా విచారింపఁగా నిల్లు వదలివచ్చుట మొదలగు వీరిచర్య లన్నియు దురుద్దేశపూర్వకములగాఁ దోఁచుచున్నయవి ఈక్షణంబ నా కింకరులకు విడుగర యొసంగి వా రిరువుర నామ్రోల నిల్పుము

చంద్ర—నాశక్తియుక్తుల వినియోగించి సాధ్యమయినంతవఱకు మీకుఁ బొందొనగూర్ప యత్నించెదన (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

మంద—హృదయమా! శమింపుము

విదూ—క్రింద యెసరుపెట్టి పైన నీళ్లు చల్లము

[వర్ధమానుఁడు మందర చంద్రసేనుఁడును బరిచారికులును బ్రవేశించుచున్నారు]

మంద—మీయుభయులకు నాయుస్సమగు

వ—వందనము (సుమిత్రుఁడు విడువఁబడుచున్నాఁడు)

మంద—భవద్దర్శన చంద్రోదయము నా లోచనచకోరంబుల కెంతయు సంతోషావహముగ నున్నది

మంద—అక్షజాత వగు నీకట్లుగా కెటులుండు (సుమిత్రునితో) స్వేచ్ఛఁ బడసితివిగదా? నీసంగతి కావల వచ్చెదను అమ్మా మందరా! నీతోఁబుట్టువు కేవలము వ్యర్థురాలు కానికృతఘ్నత పాముకోరలవలె (హృదయముఁ జూపుచు) నిట నాటినది సుమీ ఆమె దుర్నయము వర్ణింప నాకు నోరురాదు నీవినలను విననొల్లవు

మందర—అయ్యా! ఓపికసేయుఁడు మీ రామె యవజ్ఞమాట యటుండనిండు తత్స్వభావానభిజ్ఞతచె మీ రింత చేసియుందురని నా యూహ

మం—ఏమీ నీయభిప్రాయము?

మందర—నా యగ్రజాతకృతఘ్నురాలయి యుండదు తనగృహసంక్షోభోపశాంతికయి యీకుటిలమూఁకను బ్రాగ్వపతిచిన నామెయం దసేటి దోషమగు?

మం—ఆరాకాసిమారి బాఱింబడుఁగాక!

మందర—అయ్యా! అయ్యా నీవు కాలముతీరి కాటికిఁ గాళ్లు చాచుకొని యున్నావు నవనాళ్లును గిగియుంటివి నిన్నారులు నీక్షేమమును గోరవారు సడప

వలపియున్నది కావున నామాట విని నాయకునిసన్నిధికిఁ బోయి జరిగినదానికిం బరిహారము చేయుము

మం — ఆమెయొద్ద నిలిచి “అమ్మా! నేను మూఢురాలను ముదుసలిని వృద్ధురాలను ఏలాగునవో కూడుగుడ్డ లిచ్చినా ముప్పు గడుపుము” అని వేఁడుమంటివా? అది మన కుటుంబగౌరవమున కెంత యనురూపమో, ఆమె కెంత శ్రేయోదాయకమో నీవే విచారింపుము

మంథర — అయ్యో! చాలు నిఁక మాటలు కట్టిపెట్టి యామెయొద్దకు జాగుసేయక వెడలుము

మం — ఉ. ముక్కున యూపిరుండ నలమూర్ఖశిరోమణిపాలి కేగి యే
దిక్కును లేనివానివలె దీనతఁ గాలముఁ బుచ్చ మెట్టులా
యుక్కివురాలు నాభటుల నూరక స్నేరము వెట్టి సాముగా
నక్కట! చేసె దాని కిల నాయువు శ్రీయును జెల్లకుండునే

వ — అయ్యో మీ కిటులాడ నోరెట్లు వచ్చినది

మం — మ. అశనివ్రాతము దానిమస్తకము వ్రయ్యం దాకకున్నాడుదు
ర్దశ లెల్లం గుమిగూడి యట్టులయి తన్మస్తంబున వ్రాలె నా
దిశల న్మేచకదేహకాంతు లోలయన్ దృష్టాంత నాశ్యాపదన్
గశల న్మోదుచుఁ గాలదూతలు యమాగారాతిథిం జేసెడున్

మంథర — హరిహరీ! నిర్వారిముల్లంత తప్పినచో నాగతియు నిట్టిదకద

మం — అమ్మా! శివిషయమయి యట్లేల సంభవించు ఈసీమ ఖవర్చస్పామె దాని వలెఁ దీక్ష్ణముగాక దయారసముఁ జిలుకుచున్నది ఆమెవలె

మ. పరివారంబు సగం బొనర్చి పటువాక్పావ్యమం జూపి మ
త్పరమప్రీతికరంబు లౌ పనులకు న్భంగంబు గావించి యా
గర మొక్కింతయు లేకయి ల్వెలువడ న్ద్వారంబు బంధింప నీ
తర మా కెట్లు దయాశమాదిగుణభద్రాప్రతికారత్నమా!

మంథర — చిత్తము ప్రకృత మనుసరించి పలుకుఁడు

మం — నాభృత్యు నెవరు బంధించిరి? (లోన తూర్యధ్వని)

వ — ఆతూర్యారవ మెవరిది?

మంథర — నాను గుర్తే మాయక్కగారివి వ్రాసినట్లే యామె విచ్చేసినది

[కుక్షింభరుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

మీ ప్రభ్వి యెక్కడ ?

మం—ఈ బానసీని కతిచన విచ్చి యింత మితిమీర నిచ్చినారు ఛీ తుచ్ఛుఁడా పొమ్ము నాకనలం బడకుము

వ—దేవరవారి కంతయాగ్రహ మేల ?

మం—ఎవరు నాసేవకుని బాధించిరి మందరా నీవు గావని నానమ్మకము (చండిక ప్రవేశించుచున్నది) దైవమా! ఎవరీప్రవేశించువారు నావార్ధకమందు నీకుచ క్షీణ్యముండిన రిప్పాపాత్మ న్విడనాడి నను జేపట్టుము (చండికతో) నాసెరిసినగడ్డముఁ జూచిన నీకు సిగ్గుపుట్టదేల ? ఏమీ మందరా నీ నాపె చెట్ట పట్టుచుంటివా ?

చం—ఏల పట్టరాదు ? నావల్ల నేర మేమి ? జరాచాపల్యముచె మతిదక్కి నీవు నిరూపించినదెల్ల నేరమగునా ?

మం—హృదయమా! వ్రయ్యవేల ? నాయనుచరు నెవరు బంధించిరి ?

మందర—అయ్యా! నేను అతని నేరమునుబట్టి చూడఁగా నేను జాల దాక్షిణ్యమునే గనుపఱచినట్లు తేలఁగలదు

మం—నీవా బంధించితివి ?

మందర—అయ్యా! దయచెసె యీసంగోపము చాలించి మరలి చని నిలిచిన యీసగము పరివారముతో నాతోఁబుట్టువునొద్ద నీమాసావశేషంబుం బుచ్చిరమ్ము నాకిప్పు డీపరిస్థలమున నీకర్హసత్కారి మొనర్ప నవకాశము లేదు

మం—సగము పరివారమును డించి యీమెకాళ్ళఁ బడువ ంటివా ?

మ గృహవాసంబుఁ ద్యజించి కాన మురిభంగి న్శీతవాతాతప
ప్రహతిన్సైతు మహోగ్రసింహశరభవ్యాఘ్రాదిదుస్సత్వదు
స్సహదంష్ట్రాభిహతిఁ జత్తు సిగ్గటి యజస్రం బానుశీలాపటిక్
బహుళాయాసము సేసి కొల్తు వసియించఁ జాల నాకూళతోన్

చం—అట్లయిన నీచిత్తము

మం—నాకుఁ జిత్తవిక్షేప మొనర్పకుము నీ నాయెడలఁగల యనుబంధములు నేఁటితో సరిపెట్టుకొందము మనకుం జూపు లింతటితోఁ జెల్లఁగాక సరియేకాని నీవు నారక్తమాంసములవలన నేర్పడిన తనూజాత నగుట నా కత్యంతంబును మమత్వపాత్రం భవు ? దానికేమి దుర్మాంసమును ప్రణయము నీదృశమ్ములేకదా నిన్ను నింరింప

నేల లోపముండుపట్టునం గాలాంతరమునఁ బశ్చాత్తాపము తనకుండాన యుదయించును అట్లు గాకుండిన నేకర్త్రను నిర్బంధించిన నాకర్త్రరోసే యంటుకొనుగాక ఒరులకుం గీడు గోర నాకేల? ఈపూర్వపు పరిజనులతోడను నేఁగు మందరపాల నందెదను

మందర— మీ రెంతమాత్రము నట్లనఁ గొనంజనదు నే నిప్పటికి మీరాకకు నిరీక్షించుకొని యేమియు సిద్ధపరచుకొనలేదు కావున నామనవి విని మీరు నాయక్కయొద్దకు మరలి చనుఁడు ఇప్పటి మీభంగిఁ జూచిన నిది యంతయును మీబాలచాపల్యమే కారణముగాఁ గన్పట్టెడును ఆమెవిధ మామె యెఱుంగదా?

మం— ఉచితానుచితము లరసి పల్కుము

మందర— మనఃపూర్తిగా నట్లరసియే పల్కుచుంటిని ఏఁబదుగురు పరిజనులు నీకేలఁ జాలదు? ఏకాగారంబున బహునాయకానువర్తు లగుపలవురు పరిజనులకుం బొందుపొసఁగు టెట్లు?

చం— నాపరిజను లుండఁ బెరజనులతో నేమిపని? పనియుంచిన నిం దెవరివలనఁ బనిగొనరాదు

మందర— ఔనౌ నట్లేలఁ జేయరాదు వారలయందలి ప్రమాదాలస్యాదులకే మహాదండన మొనర్చువారము కావున మీరు నాయొద్దకు వచ్చునప్పు డిరువదియైదుగురిని వెంటఁగొని రండు అంతకధిక మయిన ననర్థము లనేకములు పొడకట్టుచున్నవి

మం— నాసర్వస్వమును మీయధీనము సేసితిని

మందర— ఉత్సాహము జనించిన నట్లు సేసితివి

మం— నాకును నాసర్వస్వమునకును మిమ్ము సంరక్షకులఁగా నంగీకరించునెడ నీ స్వల్పపరివారమునుమాత్రము నొప్పుకొంటిని అట్టి నే నిప్పుడు వీరిలో ముప్పాతికపాలు గోలుపోయి నీపాలికి రావలయునా? ఇట్టిమాట నీకుం బోలునా?

మందర— పోఁకేల?

మం— లోకములో బట్టను మ్రింగువానికంటె గొట్టను మ్రింగువాఁడు మేలు (చండికతో) ఆమె యిరువదియైదుగురికి నీయేఁబదుగురు ద్విగుణము గాన నీపాలికే వచ్చెదను

చం— అమ్మా! నావిన్నపము వినుము ఏఁబదిమాట యటుండనిండు మీకిరువదియైదుగురుగాని, పదుగురుగాని, యేవురైననుంగాని యేలవలయు? మీయాజ్ఞకెదురుమాటము నాపరిజనులు వేవురుండ నొరులేల?

మందర— ఒకఁడుగూడ ననావశ్యకము

మం—ఆవశ్యకతకు వ్యవస్థ యేడ? అది విచారించినచో క్షుద్రుఁడగునంకిచునని వేషమున నతిక్షుద్ర మయినదానియందుఁగూడ ననావశ్యకత సమర్థింపవచ్చును జనుల యీప్సితము లావశ్యకత మించకుండునేని లోకమున జనులకు జంతుకోటికివలెనే ఘట యాత్ర బహుసులభసాధ్య మగును ఆచ్ఛాదనముననే పరిధానప్రయోజనము పర్యాప్తం బగునేని, ఆయాచ్ఛాదనమును సమగ్రముగా నొసంగని మీయమూల్యాంగవేష్టనముల యావశ్యకతను మీ రెట్లు సాధింపగలరు? నాకేల మీతోడ నింతయు క్తివిచారము దైవమా! జరాజీర్ణశరీరుండనై, దుఃఖోద్విగ్నమానసుండనై, యాధివ్యాధిపీడితుండ నగు నాకు క్షమం బ్రసాదింపుము కానిచో నాహృదయంబు నబలాజనోచితదైన్యంబునకుఁ బాల్పరుపక పురుషజనోచితరౌద్రావేశవశం బొనర్చి యాకృతఘ్నుల యర్హదండనవిధాన సంరంభంబునకుం బురికొల్పుము అట్లయిన నీపాపకర్మురాండ్ర రూపుమాపు ఘోర కర్మంబుల నాకసిదీర నొనర్చి లోకమునకు బుద్ధి సెప్పెద కాక నాకేల నిట్లు జేల పడ విదూషకా నాచిత్తము చంచలించుచున్నయది (రాజు, చంద్రసేనుఁడు, విదూషకుఁడు, సుమిత్రుఁడును నిష్క్రమించుచున్నారు గాలియు వానయుఁ బ్రారంభించుచున్నది)

వ—గాలివాన పట్టుచున్నది లోనికి రండు

మందర—ఇల్లు చిన్నదిగా నున్నది రాజు పరివారంబునకుం జోటు చాలకుండి యుండును

చం—ఎవరు చేసికొన్నది వా రనుభవింపక తీరదు

మందర—అతఁ డొక్కఁడైన గ్రహింతునుగాని యింకొకనిం గొనను

చం—నాయభిప్రాయము నంతియ చంద్రసేనుఁ డేడ?

మం—తనప్రభువువెంట జని యదె మరలి వచ్చుచున్నాఁడు (చంద్రసేనుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

చం—రాజు రౌద్రావేశవశుండయి యున్నాఁడు

వ—ఎట కేగనున్నాఁడు

చం—ఎట కేగనో గాని గుఱ్ఱముల సిద్ధము సేయించుచున్నాఁడు

వ—ఆయనచిత్తవృత్తిని నిర్నిరోధముగ సాగనీయవలెను

చండిక—చంద్రసేనా! ఆయన నెన్నటికిని బ్రతిమాలకుము

చం—రాత్రియయినది గాలివానసాగినది మాపు మీరలో చెట్టును బుట్టయు లేక బట్టబయలుగా నున్నది

మం—బుద్ధిపూర్వకముగఁ జేసికొనువారికిం దమచెయ్యెల్లయతే హితోపదేశకములుగాఁ గలయని ద్వారము బంధింపుఁడు ఆతండు దుష్టపరివేష్టితుండు చిత్తము చపలస్వభావము లోఁ జొచ్చిన నేమి యచ్చునో

ఏ—మంత్రిపలుకు లెంతయు నుచితంబులు ద్వారము బంధించి ఝంఝానిలంబునకుం దొలంగుదము

(అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు)

శ్రీ

మందపాల చరిత్రము.

తృతీయాంకము

రంగము—ఒకబయలు

[గాలివానలో సుమిత్రుఁడు ప్రవేశించుచుండఁగా నొకపెద్దమనుష్యుఁడు వచ్చి చేరుచున్నాఁడు]

సు—ఈగాలివానకుఁ దోడెవరిక్కడ మసలుచున్నారు

పె—ఈబహిఃప్రకృతిలోవలెనే యంతఃప్రకృతిలో సంక్షోభము నొందుచుండు వాఁ డొకఁడను

సు—నేను గుర్తించితిని ప్రభు వెక్కడ?

పె—ఈమహాభూతసంక్షోభముతోఁ బెనంగుచు భూమినెత్తి సముద్రమునఁ గలిపి యొండెను గానిచో సముద్రమునెత్తి భూమిని ముంచి యుండెడి నీదుర్నయప్రపంచప్రళయమొనర్పుమని ప్రభంజనుం బ్రార్థించుచు నీభూతములకంటె రౌద్రతరమగుమూర్తివిశేషము దాల్చి శిరోవేష్టనము నంగరక్షయులేక తెగువను జొచ్చి ఘాతుకమృగములునయితము పొడసూప వెఱచు నీనడిరేయిం బెన్బయిట విడిసియున్నాఁడు

సు—ఆయనతోఁడ నెవరున్నారు?

పె—ఆయన హృదయాంతర్లోపమొనర్చు నుప్పొంగుహాస్యా! నీకుం దనవృత్తి నిష్ఫలముచే శాంతి యొసంగం జాలు విదూషకుఁడు దక్క నొరు లెవ్వరును లేరు

సు—నిన్ను నెఱుంగుదు భవత్పరిచితజనితవిస్రంభంబున నిన్నొక్కదౌత్యంబున నియోగింపం గుతూహలం బయ్యెడు వర్ధమానసితధ్వజాలకుం గలతలు బలవయ్యెనుగో ప్యముచె వెల్లడిగాకున్నయవి కాని వారల పరిజనులదౌర్మంత్ర్యమువలన వారికలహాగతులు సదయహృదయుఁడగుప్రభువును వారొడంబఱచిన పరిభవము నింకనుం గల రాజ్యకార్యరహస్యములను యెప్పుడిప్పుడు విపరీతముగా మాఱవేసని నెవులం బడుచునే

యున్నవి అట్లగుటం జేసి నీతివిశారదుం డగు నిమ్మ శివుండు రహస్యప్రయాణంబుల సేనల యమునాకచ్ఛంబున నిగూఢగతి న్విడియించి తోడ్తోన బయలు వెఱయ నవకాశము వేచియున్నాఁడు నన్ను విశ్వసించి నీ వాసేనా నివేశముం జేరి రాజునకు చిత్తాపస్మార కారణం బైన యీన్యూనత సవిస్తరంబుగా విన్నవింతువేని యిహపరంబుల రెంటను ధన్యతం గాంతువు

పె—మీ రింత విశ్వసించిన నే నేల విశ్వసింప కుందును?

సు—అట్లయిన నిఁక మాటలేల? ఈక్షణమే బయలుదేరుము నీక నలంబడు నీ నికృష్టదేహికి భిన్నుండఁగా నిన్నుంగ్రహించుటకై యీధర్మకోశంబుం బ్రమాణంబుగాఁ బరిగ్రహింపుము నీవు సుశీల కనులంబడినప్పుడు నీవీమద్దుటుంగర మామెకుం జూపిన నీ కవగతుఁడుగాని యీయాకించినవేషధారియొక్క కులగోత్రంబుల కెఱుఁగ నామె నీకం దెల్పెడు బిట్టుగురియు నిష్పాపిష్టివృష్టింబడి ప్రాణములు గడవట్టుచున్నవి నేఁ బోయి ప్రభువుసేమ మారయవలెను

పె—మహాప్రసాదము నాకనుజ్ఞయొసంగుఁడు ఇంకను విన్నవింపఁగల వేమేని యున్నచో సెలవిండు

సు—చెప్పమాటలు పెక్కులేవుగాని చేయఁ గార్య మెంతైనఁ గలదు

(వేర్వేర నిష్క్రమించుచున్నారు)

రంగము—బయుట మఱియొకచోటు గాలివాన సాగుచున్నది

[మంచపాలుఁడును విదూషకుఁడును ప్రవేశించుచున్నారు]

మం—చ తరువులుగూలవీచుతను దారుణభంగి సమీరణుండు చం
దురు గబళించికార్మొగులుతోయములం భువి ముంచుగాత వి
స్ఫురిత తటిల్లతాతతులు చూడ్కులకుం మిఱుమిట్లు గొల్పుతం
ధర నురుమాడుగాత ప్రతతం బగుపిల్లల పిడ్గుతండముల్

వి—ఓయిరాజా! అభిమానమునకుంబడి యీబయిట నీజడిమడియుటకంటె వార లపాలఁబడి తలదాఁచికొన సెలవు వడయుము ఈపాడుగాలివాన నీయట్టిబుద్ధిమంతులను గాని నాయట్టిబుద్ధివిహీనులనుగాని సరకుగొన కున్నయది

మం—చ కురిసెడుగాక పిడ్గుగమిగోత్రనువృష్టి యఖండధారగా
దొరిగెడుగాక మీఁదెడల దోసము వెట్టు ఘనంబులార నా

కరితురగాదిసంపదలుగాని వసుంధరగాని మీకు నే
నరణ మొసంగలే దిల దయామతి నన్గని రక్ష సేయుమీ

చ శిరమున భారమెన్నగను జమతలంతియు లేదుగాని ము
ష్కరులగు నాదుసద్ధతులకక్షినె జేరి జరాభరంబునం
గరిము గృశించి చిక్కి పడి కాటకిఁ గాల్గవ సాచు నాపయిం
బరవస మిట్లొనర్చుట నవస్యభవద్ఘనతానురూపమే

విమూ—తలదఁచికొనుట కిల్లుగలవానికి శిరస్త్రాణముతోఁ బనియేమి?

మం—నాబుద్ధికి బుద్ధిచెప్పుకొని యోరిమిదాల్చి యూరకుండెద

[సుమిత్రుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

సుమి—ఎవరక్కడ?

విమూ—వివేకియు నవివేకియు

సుమి—మ అకటా ప్రానతవైరివీరమకుట నర్ఘస్ఫురద్రత్నగాం
తికలాపామలదీపికాచయసమున్నీరాజితాంఘ్రిద్వయీ
ప్రకటశ్రీయుతినోలగంబుల వసింపంగన్న నీ కియ్యెడన్
వృకభల్లూకములం జూర స్వైరము పెన్వృష్టిన్ నిశిం బైట నూ
రక నిల్వన్ వలసెం బురాకృతము దుర్లంఘ్యంబదే వారికిన్

శా ఈనీరంధ్రనిరంతరాంబుపతనం బీవిద్యుదున్మేషణం
బీనిర్ఘాతపరంపరావిలసనం బీమేఘగర్జారవం
బే నెన్నండును బుద్ధితెంగి కనలే దెందున్ మహావిస్మయా
ధీనం బయ్యెడు మన్మనంబు పెనుభీతి న్మేను గంపించెడున్

సీ ఈభూతసంక్షోభ మిట్లు గల్పించిన దేవతలార మీద్వేషు లిపుడు
మీప్రభావం బాత్మ మెచ్చి పశ్చాత్తాపతప్తులౌదురెగాక తల్లడించి
ఘోరదుష్కృతముల గుటిలులై మది నిల్పి ప్రభుదండనము దాటి పాపులెల్ల
నెదలఁ గాయుష్యముల్ నదుటి భస్మత్రిపుండ్రకరేఖలను గప్పు సకలఖలులు
చౌర్యముల్ గూటవృత్తులు జారతయును
హత్యలాదిగ గనుగప్పి యాచరించి
సుఖముగను భ్రాంతి మనియెదు నఖిలజనులు
వంచనలు వీడి వేఁడు డీశ్వరుని నేఁడు

సుమి—అరక్షితంబగు నీశిరంబేల యీయనంతతధారాపాతంబున కొగ్గెదవు? ఈ చేరువ జీర్ణగేహంబున్ జేరి విశ్రమింతువుగాక ఆగృహాస్తు హృదయము లాగృహకుడ్యగతశిలాసంఘాతంబుకంటెను కర్కశతరంబులు ఏనిన్నన్వేషించుచు వచ్చునప్పుడు వాకిటం జేరి ఎంత పిల్చినను పల్కుం దీయరయిరి నే నప్పటికి మున్నుగాం బోయి వారినిర్దయహృదయంబుల కొంత సౌహార్దంబునకుం బమునుపరచెద

మం—నాచిత్తము చలించుచున్నయది విదూషకా! రమ్ము గతిలేనివానికి గంజి పానక మయినట్లు నీవు నాకిపుడు పరమాప్తుండవును, కేవలబంధుండవు నయితివి నాహృదయము నాఁకిం గల్గినసంతోషములో నీదురవస్థామాత్రము కొంత స్మరించుమను గాని కడమయంశముల నన్నిటిని పూర్ణవిస్మృతిపాలు చేసినది ఏదీ యాజీర్ణగేహము?

విదూ—కాలము తప్పివచ్చినప్పుడు కాలోచితవర్తనమున కొడికట్టవలెను

సుం—సత్యమురా పామరీ! ఏడ నాగేహమేడ?

(అందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు)

రంగము—చంద్రసేనుని నగరు

[చంద్రసేనుఁడును దోషాకరుఁడును బ్రవేశించుచున్నారు]

చంద్ర—దోషాకరా! ఈదుర్ణయము తలఁచిన నాతల కంటకించుచున్నది పాపమాపతితశిరస్కునిపై యనుకంప దోప నేఁ బల్కినంతమాత్రాన నాయింటికి నాయాజమాన్యము నొసఁగి శాళువులఁ దమస్వాధీనము చేసికొనిరి ఇఁక మీఁద నే నట్టి ప్రశంసకుఁ జొత్తునేని నేను తమయమోఘాగ్రహంబునకుం బాత్రుండ నగుదు నని పల్కి నన్నా ప్రసక్తినుండి సత్రాసంబు విరమింప శాసించిరి

దోషా—అహా! ఎంతవిపరీతము పశుప్రాయులుగాఁ దోఁచెదిని

చంద్ర—పెక్కు భాషింపకుము వర్ధమానసితద్విజులకు వైరములు పొసఁగినవి ఇంతకంటెను గొప్పమోసము మరొకటి జరుగుచున్నది నా కావిషయమయి వార్త వచ్చినది ఇది పరమరహస్యము జాబు నాపెట్టెలోఁ బాతియుంచినాను రాజునకు జరగిన యవజ్ఞకుఁ బ్రతీకారమొనర్ప మాళవబలంబులు కొన్ని మనరాష్ట్రమున విడిసి యున్నవి సన్నాహము సర్వమును సిద్ధమయినప్పుడు మనము ప్రభుపక్షము నవలంబింప వలయును నేను ప్రస్తుత మాయనను రహస్యప్రకారంబునం గని యథోచితముగా సత్కారంబు నెరపెద, వర్ధమానునియొద్దకుం బోయి రహస్యంబు బయలుపడకుండ

సంవర్ణ్చిత్రముగాఁ బ్రసంగించుచుంటిమి నాశ్రితగతుల నరయుచేని నే నిదురించు చుంటి నని యుండెడి, దేహస్పర్శము దక్కియుంటిని యుండెడి జెప్పెదవుగాక నే నీ జోక్యము పైఁ బెట్టుకొనిన నాకు మరణదండన విధింతు మనిరి ప్రాణహాని యైనను వార్ధకమునం బ్రభువు కష్టములకుం గాకుందునా? దోషాకరా! రానున్న సంక్షోభములలో జాగరూకుఁడవై మెలంగవలెను (అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

దోషా—ప్రసిద్ధమగు నీప్రభుసత్కారమును పేటికాంతర్నిక్షిప్త మగు నాలేఖా వృత్తాంతమును గూడ వర్ధమానునకు నివేదించి ఆయనప్రసాదమునంబడసి యీముదుకని సర్వస్వమునకు నేనస్వామి నగుదునుగాక ఒకని యస్తమయముగదా మఱియొకని యభ్యుదయమున కవకాశ మొసంగుచున్నది

(నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

రంగము—జీర్ణగేహము నెదుట

[మందపాలుఁడు, సుమిత్రుఁడు, విదూషకుఁడును బ్రవేశించుచున్నారు]

సుమి—ఇదియే గృహము దయచేసి యిందుఁ బ్రవేశింపుఁడు గాలివానదెబ్బచేఁ దల వాయుచున్నది

మంద—నాజోలికి రకుండుఁడు

సుమి—నామనవి విని యిందుఁ బ్రవేశింపుము

మంద—హృదయమా! అవియుచుంటివా?

సుమి—నా ప్రార్థన మవియుగాక! యిందుఁ బ్రవేశింపుము

మంద—ఈదారుణవృష్టి శరీరమునకుఁ జేయుపీడ నీ వొకఘనముగా నెంచుచుంటివి నీ కట్లే యయియుండును అధికార్తిగందువాని కిట్టియల్పపీడ నాఁటునెట్లు? భల్లుక మభిముఖ మయినప్పుడు నీవు మరలి పారిపోతువుగాని నీవెనక మిన్నందియొరయుసముద్ర మడ్డముండినచో భల్లకము వాతఁ బడుటయే శ్రేయమని యెంతువు మనస్సునకు ప్రశాంత మొదవియున్నప్పుడు శరీరమునకు సౌకుమార్యముసాగును హృదయవీధి ఘనసంక్షోభము సాగినప్పుడు విశ్వవీధి ఘనసంక్షోభ మెవఁడు పాటిసేయును హా! జనకద్రోహమా! నీనోటి కన్నము నందిచ్చు హస్తమును దెగగొరుకుటగదా నీకు పరమధర్మము బెలవయి కంట తడిపెట్టనేల దీని కర్హమదండనమును సంపాదించెను కటకటా! ఇట్టిపెట్టినపురేయి నన్ను విడనాడితిరే! ఓచెండికా! ఓమందరా! ఆతలంపు స్మరణమందే రాదు చిత్తము చంచలించెడును

సుమి—అయ్యో! దయచేసి లోన కరుగుము

మంద—నీవు ప్రవేశించి తల దాఁచికొనుము నా కీవర్షమే యుపకారకారకముగా నున్నది నాకు చిత్తచాంచల్య మొదవింపఁజాలు విచారాంతకముల కవకాశమీకున్నయది కాని నీకునయి నేలోని కరిగెన ముందు విదూషకుఁ బంపుము

[విదూషకుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

చ. అకటకటా మనం బెరియ నాకటిఁన్ మెతుకైన లేక పే
లికలు మొలం ధరించి ధృతి లేశము వాసి పవళ్లు రేలు నా
రక పురవీధులం బడి నిరంతర మాతపవాతవర్ష బా
ధకుఁ దల దాఁచగా నెలవు దక్కఁ జరించెడువారి నెంచినన్

చ. కలిమిని గన్నగానక జగంబున దీనులయార్తి నంతయున్
దెలియక దీర్ఘకాల మిటు దృప్తుఁడనై వృథపుచ్చితిన్ దుదిన్
గలిమి దొలంగి కష్టములు నాటిన నచ్చెను తథ్య మెల్ల నీ
యిల మనుజాళి కాపదలహీనహితప్రతిపాదకంబులౌ

[శ్వేతకీర్తిలోనుండిజయభైరవా (విదూషకుఁడు పైకిఁ బరుగెత్తుకొని వచ్చుచున్నాఁడు)]

విదూ—రాజా! యిటు రాకుము లోన భూత మున్నది

సుమి—నీప్రాణములకు నాప్రాణముల నడ్డపెట్టెదను ఎవరు లోపల?

విదూ—భూతము పేరు పాతలభైరవుఁడఁట

సుమి—ఈగడ్డిలో నేమి నెమకుచున్నావు? వెలుపలికి రమ్ము

[ఉన్మత్తవేషముతో శ్వేతకీర్తి ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

శ్వేతి—పిశాచమా! తెగటారుము ఎవరమీరు? ప్రాణముల కాశింతురేని తొలఁగి చనుండు

మం—ఏమి? నీసొత్తెల్ల పుత్రికల కిచ్చి యీదుస్థితి జెందితివా?

శ్వేత—ఈభైరవున కేమయిన దానము చేయువారున్నారా? వీని నొక బ్రహ్మరాక్షసి జలంబుల ముంచి మంట నార్చి అడుసున నదిమి యంతబోక పడకక్రింద తల్లెమును ప్రక్కను బాకులు నొడ్డియు గంజిలో విషము గల్పియు నిద్రించునెడ గొంపోయి కొండకొనలను బెట్టి కొమ్మలను నిల్పియుఁ బల బాధలు పెట్టుచున్నది

మంద—ఏమి యీపాపము! కూతుండ్రీతని నీస్థితికఁ దెచ్చిరి కాఁబోలు. ఓరీ! కాసయినను నిల్పికొనక కడగిపెట్టితివా?

విదూ—ఆదిగో మెల కొక కంబళి నిలుపుకొని తనమానమును మనమానమును నిల్పినాడు

మంద—నీకోమాత్రైం మరి గొంపోవుగాత

వి—వానికిం గుంతుండు లేరు

మం—లేనిచో వీని కిట్టిదుర్దశ యెక్కడిది? ఓరీ! నీపుట్టుంబూర్వము లేమిరా?

శ్వే—నేనను బూర్వము పెద్దలపరిచర్య చేయుసెడ మీసము వడిద్రిప్పి తల కుచ్చుకుళాయియు వంటికి మెర్గటంగియు దాల్చి తిరిగినవాఁడనే స్త్రీలౌల్యమునఁ బరాంగుల బరిహసించితి పానాశక్తిపాశ్చాత్యులఁ దిరస్కరించితి

మం—ఏమయినను నేమి నేటి కీగతి ప్రాప్త మయినదిగదా! వానిం జూడుఁడు పుట్టినవాఁడు పుట్టినట్లున్నాఁడు పరులుం ణ మీతనికి కాసంతయును లేదు వీనికయి యూర్ణనాభిపట్టును అజావులన్నియు శుక్తికముత్యములును పునుఁగుపిల్లి పునుఁగును కస్తూరిమృగము కస్తూరియు నొసంగుటలేదు వసనాచ్ఛాదనాదివిరహితుఁడై పట్టుకారు వలె రెండుగాఁ జీలినకోళ్ళతో నెట్టు గన్పట్టుచున్నాఁడో చూడుఁడు మనకుమాత్ర మేం యీకొడుగులు సడలింపుఁడు (అని తనవలువ లొల్చుచున్నాఁడు)

వి—రాజా! ఉపశమింపు ముపశమింపుము చూడు అల్లదికొంఅవిదయ్యాము వచ్చుచున్నది (కట్టిదీపముతోఁ జంద్రసేనుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

శ్వే—ఈదయ్యము రెండవజాముననే లేచి కోడికూఁతవఱకును దిరుగుచూ పిల్లలకు మెల్లకండ్లును ప్రేఁంబెదవులను, కుక్కలకు వ్రేలంజెవులను, మేకలమెడలఁ దప్పచన్నులును, వరిచేలకు దూపరకంకులను, కొబ్బరిచెట్లకు దయ్యపుకాయలను, గల్గించుచుండును.

సు—ఎవరావచ్చువారు?

చంద్ర—మీరెవరు మీపేళ్ళు చెప్పుఁడు

శ్వే—పాలభైరవుఁడు నాపేరు చిరుకప్పలు, బోదురుకప్పలు, ఒల్లలు, నా కాహారము నాకడుపు గోంంఁ కాలరుద్రుఁడు మందుమన్నప్పుడు నాకు గోమయపిండముల పూపములు చచ్చినఎలుకలును, కక్కలును, పిండివంటలు పసుపుగలసిన పాడుపల్వలము లోని యుదకము పానకము

చంద్ర—మహాప్రభూ! వీరం నీయనుచరులు

శ్వే—పాతలభైరవునికంటె పెద్దమనుష్యులెందురా!

చంద్ర—మహాప్రభూ! మనము గన్న సంతానము మనశరీరమునందె నిష్పన్నమైన దుర్మాంసముతోఁ దుల్యమై మన కెగ్గుదలంచు చున్నది

స్వే—నాగుండె ఝల్లుమను చున్నది

చంద్ర—దేవా! నాతో విచ్చేయుము నిన్ను వెలిబుచ్చి ద్వారము బంధింప వలసినదిగా నీకూఁతుండ్రు నన్ను శాసించిరిగాన నావిధినే గుర్తెఱిఁగి నిన్ను వెద కొనుచు వచ్చినాను నాతో విచ్చేయుదువేని భోజనపానాదిసంపన్న మగు నొక తావునకున్ గొంపోయెద

మంద—మొదల నన్నీతత్త్వజ్ఞునితో సంభాషింప నిందు విడుగుల కేమి కారణము

సుమి—నామనవి విని వారిప్రార్థన నంగీకరించి యీయనతోఁ జనుము

మంద—ఈజ్ఞానితోఁ గొంత మాటాడవలసియున్నది మీరు ప్రస్తుతము చేయు విచారమేమి?

స్వే—పిశాచములఁ దొలంగించువిషయమున, మూషికాదుల సంహరించు విషయమున

సుమి—రెమ్మని బలవంతపెట్టుము అతనిమతి చలించుచున్నయది

చంద్ర—అది యాతనిదోసమా! తుచ్ఛులగు నాతనికూఁతుండ్రాతని యసువులను బాప పనుకట్టుచున్నారు హా! సుమిత్రుఁడా! నీ విప్పు డెచ్చటనుంటివోగదా కి నాటి నీవచనములు వేదవచనము లయి నేఁడు గన్పట్టెడు ఈరాజు మతిచెడునని చెప్పి యుంటివి ఇతని కేకాదు నాకును మతిపోయినది నాకూర్మితనయుఁడొకఁడు నా యుసురుకొన సమకట్టి తనయుద్యమము వెల్లడి యయినంత బలాయితుండయ్యె వానిని మనవంతరక్తప్రత్యంబునకును రాజరాక్షణకును బాపి తన్నిగ్రహణార్థము రాజభటుల నియోగించితిని

స్వే—నాయొడలు వలిదాకుచున్నవి

చంద్ర—లోనికిం జని చలికిం దొలంగుము

మంద—అంపరము బ్రవేశింతము

సుమి—అయ్యో! యిటురమ్ము

మం—ఏడీ నాతత్త్వజ్ఞుఁడు

సుమి—వానింగూడ దోడ్కొనిపొమ్ము కాకుండిన ఆయనకు మనస్సమాధాన ముండదు

చం—అవశ్య మట్లొనర్చెదను (అని కంపమును నిష్క్రమించుచున్నారు)

రంగము—చంద్రసేనుని నగరు

[వర్ధమానుఁడు దోషాకరుఁడును ప్రవేశించుచున్నారు]

వ—నేను నీనగరు విడిచిపోవక పూర్వమే చంద్రసేనున కర్హదండనము విధింపవలె

దో—కేవల ప్రభుభక్తిపరాయణుఁడనై పితృభక్తి యుజ్జగించినందుల కెంతయు లోకాపవాదపాలౌదు నను తలంపు మనసునకు వచ్చినపుడెల్ల నా కొడలు జల్లు మను చున్నది

వ—నీ యన్నను నీతండ్రివధకుఁ బ్రేరేపించినది కేవలము వాని దౌష్ట్యమే కాదు నీ వాయవసరమునఁ బ్రకటించిన పితృభక్తి తనయుద్యమమును కాలహరణము గాకుండ నెరవేర్చుట యుచితమని నీయన్నకుఁ దోఁచునట్లు చేసెఁ గావలయు

దో—నా యదృష్టమే మోకాని నేను న్యాయపథ మవలంబించినందుకుఁ బశ్చాత్తాపపడవలసివచ్చుచున్నది ఆయన ప్రశంసించిన లేఖ యిదిగో దీనిం బట్టి మాళవుఁడు మనరాష్ట్రమున పదముంచగల్గుట ఆయనతోడ్పాటువలననే జరిగినట్లు తెలియుచున్నది దైవమా! ఇట్టి రాజద్రోహ మింత జరగకుండెనను, జరిగినచో నామంత్రపదము నీకుఁ గారణమునే గాకయుండెనను నామనస్సున కిట్టి సంక్షోభము గల్గకుండును గదా

వ—నాతోడ రమ్ము మందిరం నీయోగ్యతను దెల్పెదను

దో—ఈ లేఖయందలి వృత్తాంతము నిజమే మీకుఁ జేతినిండ పని సమకూడినది

వ—నిజమైనను గల్లయైనను చంద్రసేనుని సర్వమునకు నీవ కర్తవైతివి అతని జాడ గనిపెట్టుచు వెంటనే భటులఁ బుచ్చి పట్టి తెప్పించెద

దో—(స్వగతము) రాజు నాచరించుమండఁగా నే పట్టి యిచ్చెద నేని వర్ధమానునకు నామాటలన్నియు గిట్టిగా నచ్చగలవు వర్ధమాననియెడఁ బ్రభుభక్తినాటకము కొంతవరకు సాగింపవలసి యున్నది కాని యిందలి కృతఘ్నత నాహృదయమున కెంతయు వెక్కసముగానున్నది

వ—నీ వింతటినుండి నావిశ్వాసమున కెంతయుఁ బాత్రుఁడవైతివి నీతండ్రివాత్సల్యమునకుం బాసితివని చింతింపకుము దానికంటె నధికమగు నాప్రేమకుం బాత్రంబవైతివి

(అంతట నిష్క్రమించుచున్నారు)

రంగము—చంద్రసేనుని నగరుసమీపమున నొక పశువులసాల

[చంద్రసేనుఁడు, మందపాలుఁడు, సుమిత్రుఁడు, విదూషకుఁడు, స్వేతకీర్తియును ప్రవేశించుచున్నారు]

చం—ఆబట్టయ్యుకంటె పీశాల కొంత మెరుఁగుగదా ఇందుఁ బ్రవేశింపుఁడు నేనుబోయి నాకు లభ్యమైన కొన్ని యుపకరణములు గొనితడవుసేయక మీకుఁ జేరెదను

సుమి—అతనిమతి చాలభాగము చెడినది ఈయుపకారములకీశ్వరుఁడు నిను దయఁ జూచుఁగాత (చంద్రసేనుఁడు నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

స్వే—నన్ను భేతాళుఁడు పిల్చుచున్నాఁడు

వి—రాజా! పిచ్చివాఁడు పెద్దమనుష్యుఁడా లేక పిన్నమనుష్యుఁడా?

మం—రాజు! రాజు

వి—నీకుఁ దెలియదు పిచ్చివాఁ డెవరనఁగా పిన్నలకుఁ బెత్తన మిచ్చిన యా పేఁమనుజుఁడు కోమటివిశ్వాసమున, గోమలినిజమున, జారజుని పితృభక్తియుఁ గల్లకుఁ గల్ల

స్వే—నన్నుఁ బిశాచ మావేశించుచున్నది

మం—న్యాయనిర్ణయము చేయవలసియున్నది (స్వేతకీర్తితో) ఓ ధర్మనిర్ణయకాగ్రణీ! నీవీయుగ్రాసనము నధిష్ఠింపుము (విదూషకునకు) ఓవివేకనిధానము! నీవీపీరమున నిల్వుము ఏవీ యాజిత్తులమారినక్కలను బిలువనంపుఁడీ (సుమిత్రునితో) ఓప్రాడ్వాకోత్తమా! నీ వీయాసనము నలంకరింపుము మందా చండికనేరము విమర్శింపుఁగ ఈన్యాయసభ యెదుట నే ప్రమాణపూర్వకముగాఁ జెప్పుచున్నాను ఈమె తండ్రి యగు రాజును బడఁదన్నినది

విదూ—ఓమానినీ! యిటురమ్ము నీపేరు చండికయేనా?

మం—ఎట్లు కాదనఁగలదు?

విదూ—అయితే సరే చండాలి యనుకొన్నాను

మం—ఇదిగో యీమెను విచారింపుఁడు ఈమె కుటిలవీక్షణము లీపె హృదయగత మగు గాఢ్యమును బైలుఁబెట్టుచున్నవి

సు—ఏమో యొకిమిగల్గి యుండెదనంటివా యోరివి యేడ?

స్వేత—(స్వగతము) నాకన్నులఁ గ్రమ్మునీరు నానటనమును బైటవెట్టునట్లున్నది

మం—ఈపక్షులన్ని నాపై మెరుగుచున్నవి అల్లదె పులియుఁడు బూచిగాఁడు వేపిగాఁడు

శ్వేత—ఇదిగో పాఱఁదోల మంటిని

తే గీ భైరవుండు కంటఁబడినంతమాత్ర నే
పాఱకుండ నిల్చి బ్రదుకు టెట్లు
కుమ్ము పక్షు లాడిని గొంపోవుపక్షులు
జాతిపక్షులా బలాజాగిలములు

మం—మందరహృదయమును శోధింపుఁడు ప్రకృతిలో నట్టిహృదయమునకు పాదాన కారణములు గాఁ గలపదార్థ ఉఁడునా ?

సుమి—అయ్యా! విశ్రమింపుఁడు

మం—వద్దు చెయుకఁడు నిద్రించి రాత్రి లేచి చల్దిఁ గుడిచెదను

వి—నేను పగలు పాన్పుఁ జేరి పవ్వళించెదన

[చంద్రసేనుఁడు తిరిగి ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

చం—మిత్రమా! ప్రభు వెక్కడ?

సు—ఇక్కడ నున్నాఁడుగాని యతనిమతిపోయినది అతనిఁ గదలింపకుము

చం—నెచ్చెలీ! అతనియునుఁపుగోన నొకకుట్ర నడచుచున్నది యాదృచ్ఛికముగా నాచెవులం బడినది ఇఁక నిచ్చట మసలినయెడల నతనికిని నతని కుపకారమొనర్చు మనకును బ్రాణహాని యవశ్యము కావున నాతని నెత్తుకొని నావెంట వత్తువేని నీకుఁ గొంతబాసట యొసంగుదు అటుపయిన నాతని మోచికొని కురుక్షేత్రమువైపునకుం బోవుదురేని యచట మీకు స్వాగతమును సురక్షితయును జేకూరఁగలదు

సు—క్లేశపడి నీప్రాణములు విశ్రాంతికిం జొచ్చినవి ఈవిశ్రాంతి నీప్రకృతిక్షోభంబునకుం గొంత యుపశాంతి యొసంగవచ్చు కాని యదియు సాగ నవకాశము లేని యీపట్టున స్వాస్థ్యము దుష్కరము (విదూషకునితో) నీ వొంటరిగా నిచట నిలువం దగవు నీయజమానుని మోసికొనిపోవ సహాయముగ న్ము

చం—రంకు పోదము (శ్వేతకీర్తి దక్క తక్కినవారు నిష్క్రమించుచున్నారు)

శ్వే—(స్వాగతము)

మ. మనకున్ స్త్రీరిరవారి కాపదలు సంప్రాప్తంబు గాఁ జూచుచో
మనకష్టంబులు మాసిపోవు నొకనిం బాధించునట్టిల్ భువిం
బెనుగొండల్బలెఁ గానుపించు మఱి యాపైరల్ దగన్ లోకమం
దునఁ బెక్కండ్రను నొక్కమా టొదవినం దూలక్రియం దోఁచెడిన్

"మహాగజాఃపలాయంతే మశకానాంతు కాగతిః" అన్నట్లు రాజంతవారికు పుత్రికల కృతఘ్నతవలన మన్నుఁ గఱచినపుడు నావంటివాని కక్రమముగా నయినను దండ్రి విధించిన దండనమున కింతవగలం బొగిలవలయునా? భైరవా నీవు దేశమంతయుం బ్రచ్ఛన్న వేషమునం గ్రుమ్మరుచు నీపై నకారణముగా వచ్చిన యపవాద మాసి నీగురుయజమానులకుం బునర్విశ్వాసపాత్రుండవుగాఁ దగుతఱి వేచి నిజరూపంబున బయలు మెఱసెదవుగాత.

రంగము — చంద్రసేనుని నగరు

[వర్ధమానుఁడు, మంథర, చండిక, దోషాకరుఁడును బ్రవేశించుచున్నారు]

వ — ఈయుత్తరము గైకొని శ్వేతధ్వజుని చెంతకు సత్వరంబునం జని సర్వము నతనికి నివేదింపుము మాళవబలములు మనరాష్ట్రమునకుం డిగినవి అనుచరులారా! చంద్రసేనునింబట్టి తెండు (కొందఱనుచరు లందుకయి నిష్క్రమించుచున్నారు)

మం — తత్క్షణము వాని శిరచ్ఛేదము సేయింపుము

చం — గ్రుడ్లు తోడెంచుము

వ — అతని నాయనుగ్రహమునకు విడువుఁడు దోషాకరా! నీతండ్రికి నేము విధింపవలసినదండనము నీకనలంబడఁ దగినది కాదు నీవు చండికతోడం జని శ్వేతధ్వజునితో యుద్ధసన్నద్ధుఁడవు గమ్మని విన్నవింపుము నేను జాగుసేయక యట్లయ్యెద చారులు జాగరూకులయి యనుక్షణంబును మాయుభయులకు నుత్తరప్రత్యుత్తరములఁ గొనిపోవుచుందురుగాక చండికా! పోయివత్తువుగాక సర్వంబును భద్రం బయ్యెడు దోషాకరా! పోయిరమ్ము

[కుక్షింభరుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

రాజువార్త యేమైనం దెలిసివచ్చితివా?

కు — చంద్రసేనుఁ డాతనిబటసాహాయ్యమున నాతనిగురుక్షేత్రపుమార్గంబునం బుచ్చెను అచ్చట వారినిమిత్త మొకరక్షకసైన్యము నిరీక్షించి యుండునఁట రాజు తోడం గొంతసామంతవర్గంబు కూడిచనియె

వ—మీరాణిగారికి గ్త్రముల నాయితంబు సేయఁబంపుము

చం—పోయివచ్చెదన

వ—శుభంబయ్యెడు పోయిరండు. (చండిక, దోషాకరుఁడు, కుక్షింభరుండును నిష్క్రమించుచున్నారు)

భటులారా! మీరుపోయి ప్రభుద్రోహి యగు చంద్రసేనునిబట్టి కట్టితెచ్చి నా కట్టెదుటం బెట్టుఁడు (శేషించినపరిచరులు నిష్క్రమించుచున్నారు) విచారణలేకయే యతనికి మరణదండన విధింప నధికారసామగ్రి మనయందు లేకున్నను, మనయాగ్రహమున కెవఁడు ప్రతిఘటింపఁగలఁడు. ఏవ రీవచ్చువాఁడా ద్రోహి? (ముప్పురుభటుల వెంటఁ జంద్రసేనుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

మం—అమునో వాఁడే కృతఘ్నుఁడు

వ—పెడకేలు గట్టుఁడీ యీదుర్మార్గుని

చం—ఏమి మీయూహ మీరు న్యాయతిధు లన్నమాట పాటింపక యిట్టియను చితమునకుం గడంగి వలదు

వ—కట్టుఁడన్న నూరక దిక్కులేలఁ జూచెదరు? (భటులు కట్టుచున్నారు)

మం—ద్రోహిని, ట్టిగాఁ గట్టుఁడు

చం—ద్రోహమును గృతిఘ్నతయు నీయందున్నవిగాని నాయం దెంతమాత్ర మును లేవు

వ—ఈకరమున వాని నంటఁగట్టకుఁడు దుర్మాతీ నీద్రోహము తెలిసెనదిగో

[మందర చంద్రసేనుని గడ్డము పీకుచున్నది]

చం—అయ్యో దైవమా! ఏమీ యీపరిభవము గడ్డము నుబట్టి లాగుచున్నారు

మం—గడ్డము తెలిసినదిగాని ద్రోహము చావలేదు

చం—పాపకర్మురాలా నీవు పెఱుకువెంట్రుకలే నిన్ను శపించుచున్నవి గడినండి గుడిరాళ్లు దీయుకరణి అతిహీనయి నాయిల్లు చేరి యిట్టియల్లరికి దొరకొంటిరే ఏమి సేయఁ దలఁచుచున్నారు

వ—జౌగాలి మాళవునియొద్దనుండి నీవు వచ్చినయుత్తరములతాత్పర్య మేమి?

మం—అవి మా కిగివఱకే తెలిసినదిగాన నీవుకడకట్టక కలరూ వెలిగింపుము

వ—రహస్యప్రకారమున మనరాష్ట్రమునఁ బ్రవేశించియున్న మాళవసైన్యము లతో నీకుఁగలసంబంధమును దాఁచక చెప్పుము

మా—మతి చెడిన మీరాజును నీ వెవరికొఱకయి యంపితి? పలకవేల? చెప్పుము

చం—నాకుఁ గొంతసూచనగా నొకయుత్తరము వచ్చినదిగాని యది తటస్థుల సమక్షమునుండి వచ్చినదిగాని ద్వేషులనుండి రాలేదు

వ—శుద్ధమోసము

మం—కేవలకల్పన

వ—నీవు రాజు నెక్కడి కంపితివి?

చం—కురుక్షేత్రమునకు

మం—ఎందులకయి కురుక్షేత్రమున కంపితివి ఆజ్ఞోక్యముఁ జేకొనిన నీ ప్రాణములు దక్కవని చెప్పలేదా?

వ—ఎందులకై కురుక్షేత్రమునకు? ముం దీప్రశ్న కుత్తర మిమ్ము

చం—కోటిలోఁ దలయొగ్గి కోకటిపోటునకు వెరవనేల?

మం—ఎందులకై కురుక్షేత్రమునకు?

చం—నీక్రూరనఖములతని గ్రుడ్లఁ జీర కుండుటకును నీయక్కతనవాడికోరల నా మూర్ధాభిషిక్తునిమాంసమున నాటకుండుటకును నై యట్లొనర్చితిని నిన్న నాపలిత శిరస్సునితలఁ బడిన ధారాపాతము సముద్రమును నింగికిం బొంగి చుక్కల గ్రింగునట్లు సేయఁజాలినను నతఁ డోరిమితో సైరించెను అట్టిమహాప్రళయమునఁ దోళ్లుడే వచ్చి నీ మోసలరోదనము సేసినను నీహృదయము కఱగి తలపు దీయింతువే మీకృతఘ్నత కప్రాయశ్చిత్తము మీరు సంభవింపఁ బోదు కన్నులారఁ జూచెదంగాక

వ—అనేపాతకీ కన్నులారఁ జూతువటరా? శిరమును గట్టిగాఁ బట్టుకొనుఁడు వీనికన్నుల నాకాల గ్రుచ్చెదను (ఒకకంటిం గాలఁగ్రుమ్ముచున్నాఁడు)

చం—తలనెరయుదాఁక జీవింపఁ దలఁచువాఁ డెవ్వండేని నాకుం దోడయ్యెడుఁ గాత దేవతలారా కావుఁడు ఏలనాపై నిర్దయ చెపె యుపేక్షించెదరు

మం—రెండవకన్ను వెక్కిరించుచున్నది దానింగూడ పెరికివైచుము

వ—మమ్ము శపింప సమకట్టితివా దురాత్మా!

మొదటిభటుఁడు—ప్రభువా! తాళుము నేఁ జిన్ననాఁటనుండియు నీకొలువునం జెరిఁగినవాఁడ నేఁడు నిన్నాగుమని నిరోధించుటకంటె నీకు హితతర మైనసేవ యెన్నఁడును జేసియుండలేదు

మం— ఛీ! పశువా!

మొదటిభటుఁడు—మగవాఁడవైతివేని దాడిబట్టి ఝాడింతును

వ— ఛీ దుర్మార్గుఁడా! (ఇద్దఱును గత్తులు దూసి పోరుచుఁ బొడుచుచున్నారు)

మొదటిభటుఁడు—నాకోపాగ్నికి శలభంబ వగుము

మం— ఛీ దుర్మార్గులవాఁ డిట్లు తిరుగబాటు సేయునా! నీకిద్దఱికిటు లిమ్ము (కత్తి నంది వెనకనుండి వ్రేయుచున్నది)

మొదటిభటుఁడు — నాప్రాణములు పోవుచున్నవిగాని మహాప్రభూ! ఆమిగిలిన కంటితో నీతమ్ముని యొంటిపై యీగంటుఁ జూచి సంతసింపుము (అని నేలఁ బడుచున్నాఁడు)

వ— ఇంకనుం జూతువా? (రెండవకన్ను గ్రుమ్ముచున్నాడు) నీకళి యిప్పు డెటఁ బోయె?

చం— అకటకటా! నాకుం బ్రపంచ మస్తమించినది దోషాకరా! నీకంఠమునఁ బ్రాణముండ నాకీచెటు వాటిల్లినది నీపాపమునుఁ జూపి దీనికిఁ దగిన నిష్కృతి యొనర్తువుగాక

మం— ఛీ ద్రోహి! దుష్టవర్తనా! నీపొడఁగాననసహ్యపశువానికై యేల యిట్లు వాపెఱచెదవు నీద్రోహమునకు వెక్కసపడి యాతఁడ దాని మాకు వెల్లడి చేసినవాఁడా

చం— ఆహా! ఎంత యవివేకినై స్వీతకీర్తికి ద్రోహము చేసితిని దైవములారా! నన్ను క్షమించి నానిని రక్షింపుఁడు

మం— వీనిం గొంపోయి వీధిలోఁ బారవైచుఁడు కురుక్షేత్రమునకు మార్గమును దడవుకొనుచుం బోయెడుఁగాక (ఒకభటుఁడు నిష్క్రమించును) హా ప్రాణనాయకా! నీ విట్లు గ్రుడ్లు తేలవైచెద వేల?

వ— నాకు గాయము తగిలినది అగ్గిబిడ్డని వెడలనడచి, యీతమ్మునిఁ బెంటపాలు సేయించి నీవు నాతో రమ్ము ప్రాణేశ్వరీ! గంటునుండిరక్త మెట్లు దొరగెడినో కంటివే? అకాలమున నీగాయము తగిలినది నాకు పుట్టెడు కేలూత యొసంగుము (మందర కేలూతఁగొని వర్ధమానుఁడు నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

రెండవభటుఁడు — నాకేగతి ప్రాప్తమైనను సరేకాని యాదుర్మార్గునిమాత్ర మాయువు నిండవలెను

మూఁడవభటుఁడు—ఆమె వార్ధిక మవరకు బ్రదికి సహ్యమరణము నందుచేని ప్రపంచమున నాడువారం డ్రందరును బ్రహ్మరాక్షసు లగుదురు.

రెండవభటుఁడు—మనమావృద్ధప్రభువును జేరి యతఁడు తనయిచ్చవచ్చిన తావు చెరుటకునై యేబిచ్చగానినైనఁ దోడు చూపుడము. పాప మాయంధుఁ డింక నిటు మసలునేని యీదుర్మార్గున కేమేమి తోఁచునో?

మూఁడవభటుఁడు—నేను నా స్రవించు కనులకుఁ గట్టుటకుఁ గాను, కొంచెము దూదియుఁ గోడిగ్రుడ్డుసొనయుఁ దెచ్చెదను దైవము రక్షించుఁగాత

(అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు)

శ్రీ

మందపాల చరిత్రము.

చతుర్థాంకము

రాగము — ఎయాల

[శ్వేతకీర్తి ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

శ్వే — చ ధరణిఁ బ్రసిద్ధిగానిటుల త్యాజ్యుఁడనై చరియించుటాత్మలో
గరమున హేయతంబడి ముఖస్తుతులందుట కంటె మేలగున్
బరగ ఋణంబు సేసి ఘనవైభవమున్నది వైభవంబె చూ
పరభ్రమియింపఁజేయునగు వాపును బల్పగు నేతలంపఁగన్

చ పరమదరిద్రుఁడభ్యుదయ పాత్రతఁ గాంచెడుఁ గానిహీన తం
బారయుఁడు గానవానికిఁ బ్రమోదమె గల్గెడు లేదు భేద మీ
ధరపయిఁ గోటికిన్నిగులు దైన్యము నీతకు మించులోతు నెం
దరసినఁ గల్గునే తెలియుక జ్ఞాని గానరు కాక యెయ్యెడం
జిరిగలవానికిం గలుగు జంతయు భీతియు జొంగి కుందునే?

కావున నాకు ధర్మ్యమే కాని భయంబు లేదు ఎవరావచ్చెడివారు

[ఒక ముసలివాని చెయిపట్టికొని చంద్రసేనుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

కటకటా! ఈ దైన్యమున నేలీకవాఁడ మాతండ్రి ప్రపంచమా! చక్రనేమిక్రమము ప్రాణులకెల్లు చ్చావదస్థితుల గల్గుచుండినచోఁ బ్రాణములు కాలము తీరినను బొందిఁ బాయనొల్లకుండుఁగదా? ముసలివాఁడు మహాప్రభూ! నేనెనుబది వత్సరములనుండి నీతండ్రికి నీకును బాలికాఁపునై యుంటిని

చం — సుబ్బాదుఁడా! నను బాసిచనుము నీయుపచారములు నాకు శాంతినొసంగనేరవు నీకు హానిగావింపనోపు

ముసలివాఁడు— అయ్యో! కానఁగన్నులులేవు. ఎన్నెట్ల విడుతు

చం—కన్నులున్నపుడు మూసికొని తప్పుదారిఁబట్టియుంటిని. ఇట్టి నాకుఁ గన్నులుఁ డెన్నేల? అకటా! కలిమియుఁ గన్నగానక కడకు వేల్పూనిన నేమి ప్రయోజనము?

చ. ఎనసుదయావివేకములు హీనతనొందినవానిఁ బొందు సం
పదలు ప్రభూతమోహమదవర్ధనహేతువులై కలంచు నా
పదలిలనంకుశంబులయి బల్మిఁ దదీయమదేభతుల్య దు
ర్మదయుతమానసంబును దెమల్చితిరంబుగ నిగ్రహించుఁగా

ఓ ప్రియతనయా! స్ఫీతకీర్తి నిన్నెగ్గాడి త్రోచిపుచ్చితి హా! పుత్రా! కంఠమున ప్రాణముండ నీగాత్రపరిష్వంగ సుఖంబు గనఁగల్గుదునేని నాకుం గన్నులు గల్గినట్లానందించువాఁడ

మునలి—ఎవరచ్చట?

స్వే—(స్వగతముగ) హా! దైవమా! మనుజుఁడెన్నటికిని సంసారసాగరమును నగాధముగడచి బ్రతికితిననుకొనఁగూడదు. ఇదివఱలోని కష్టములకంటె కష్టతరావస్థ సంప్రాప్తమైనది.

ముసలి—ఇతఁడు పిచ్చిపాతల భైరవుఁడు

స్వే—(స్వగతము) నేనింతకంటె దుర్గతి పాలుగావచ్చును. భవిష్యత్తు నంతవఱకు "నాదురవస్థకిది పరమావధియని" నరుఁడెప్పుడును భ్రమయఁజనదు.

చం—ఇతఁడు కేవలము పిచ్చివాఁడైయుండఁడు. అట్లేని, వీఁడు నీచ్చమున కేలఁ దిరుగును? నిన్నటిరేయి నేనిట్టివానినొకనిఁ గంటి. వాఁడు మనుష్యుఁడన్నం గృమిప్రాయుఁడని తోఁచునట్లు చేసినాఁడు. నాపుత్త్రుఁడపుడు జ్ఞప్తికి వచ్చినాఁడుగాని వానియెడ నప్పటికి యనురాగము కుదిరియుండలేదు. లోగడ సమాచారమువలన సర్వమును దేటపడినది.

దేవతలకు మనమెంతవారము. పిల్లలీగలను జేసినట్లు వారు క్రీడార్థము మనలను బాములు పెట్టుదురు.

స్వే—(స్వగత) కట! కటా! ఇట్టి దురవస్థలోనున్నవానికిఁ గపటవినోదములు గల్పింపసమకట్టుట కఠినవానిపని (ప్రకాశముగా) జయజయ మహాప్రభూ!

చం—వీఁడే నాదిగంబరుఁడు

ము—ఔను మహాప్రభూ!

చం—అయితే నీవు ప్రస్తుతము పోయి, నీహృదయమున పూర్వవిశ్వాసము మసలు—

చుండెనేని మే మీకురుక్షేత్రమార్గమున రెండుమూడుమైళ్లు పోవునప్పటి కీదీనునియాచ్ఛాదనార్థ మొక యంగీ గైకొనివచ్చి యొసంగుము వీనిం బ్రతిమాలి దారి దీయించుచుందును

ముసలి—అయ్యో! వీఁడు పిచ్చివాఁడె

చం—పిచ్చివాఁడు గ్రుడ్డివాండ్రను త్రోవచూపు కాలము వచ్చినది నీవేమి చెయఁగలవు? నీకిష్టముండినచో నాకొక సెరవేర్పుము ఏదెట్లైనను నీవు నన్ను మాత్ర మవశ్యము వీడకుము

ముసలి—నాకేమి కీడుమూఁడెనని యుపకే నాయొద్దనంత ప్రశస్తమైన యంగీ దెచ్చి యిచ్చెదను

(నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

చం—ఓరీ దిగంబరా!

స్వే—(స్వగతము) నాకుఁగాలు చేతులాడకున్నవి ఇఁక నటించుట దుష్కరము

చం—ఇటురమ్ము

స్వే—(స్వగతము) తప్పక వచ్చి యేం జేయునదేమి! అయ్యో నీకండ్లట్లు రక్తము గారుచున్నవే!

చం—కురుక్షేత్రమార్గము దెలియుదే

స్వే—అది నాకుఁ గొట్టినపిండి, సందుగొందులు దిడ్డిదార్లు, కాలిత్రోవలు, రాజమార్గములు వేఱెయుంగనివి లేవు ఈ భైరవునిపెన భూతములు బాధించుచు మతి చెఱచినవి నిన్నీశ్వరుఁడు రక్షించుఁగాత

చం—ఈధనకోశము నందికొనుము దైన్యమున నీవుఁ దోఁచుచున్నాఁడవు నన్నుఁ జూచిన నీఖేదము కొంతయుఁ దీరుఁగాత సంపన్నాంఘులకు దారిద్ర్యమంజనము కష్టములు వచ్చినప్పుడుగదా వారితరులకష్టములు భావమునఁ దెలియనేర్చి, నిరర్థకములగు తమయర్థముల దీనార్తిపరిహారార్థమై పంచియియ్యఁ గలుగుదురు అప్పుడుగదా ప్రపంచము ననర్థములు సార్థకములగును కురుక్షేత్రమునకు దారి యెఱుంగుదువా?

స్వే—అయ్యా! ఎఱుంగుదును

చం—అట్లయిన నన్నందోడ్కొని యరుగుము

చ. అరుణము గంగకూలమున నంబరచుంబిశిరోగ్రభాగ వి
స్ఫురితబృహాకచ్ఛరి సముజ్జ్వల గండశిలావిలీలమా
గిరివరమొండు గాంచెదవు ప్రేవనగాధజలప్రవంతి పై
కొరిగిభ రావహంబగుచు నొప్పెశ్మదానిసమున్నతాయతిన్

నస్థానాగ్రమంబునకుం గొంపోయి నిల్పుదువేని నైమర్గము నేఁజూచికొని యెద నీవునుండవుపారితోషమునంది యథేచ్ఛం జనియెదుగాక

స్వే—సకే నీకేలిటులిమ్ము మార్గము దీసెద

(నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

రంగము—స్వేతధ్వజునినగరువాకిట

[చంద్రికయు, దోషాకరుఁడును బ్రవేశించుచున్నారు]

చం—దోషాకర! ఇదె మాభవనముం జేరితివి. స్వాగతము అదృష్టవశమున దురహంకారియగు నా భర్తమార్గమధ్యమున మనకుఁదారసించఁడాయె

[కుక్షింభరుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

మీప్రభువేడ?

కు—లోపలనున్నాఁడుగాని యతనిముఖమెంతయు వికాసము వీడియున్నది

ఉ. శత్రులవచ్చి చేరిరన సంస్మితుఁడై గనపట్టెనీవు నీ
రాత్రికివత్తువన్నను గరంబును మోదమ్ము మొగింబ దుష్ట చా
రిత్రుఁడు నుగ్రసేనుఁడెదిరింగడు వంచనసేసిచేరఁ ద
త్పుత్రుడు ద్రోహముస్వేడలఁ బుచ్చెనటన్నను గేలిసేసెడున్

అతనికేమియొకాని యప్రియంబు ప్రియంబుగను ప్రియంబప్రియంబుగను గానిపిం చెను

చం—(దోషాకరునితో) నీవిచ్చటనుండిమరలుము. అరేఁనిజముగ నీవెత్తిదనము వలననే యతఁడేయుద్దార సాహసములకును జొరనేరఁడు. క్షత్రధర్మమును విడనాడి తన్నొరుపరిభవించినను విక్రమమునకుం గడంగఁడు. నీవువర్ధమానని పాలికంబోయి, సేనలకూర్చి, సేనాముఖంబునరమ్ము నేలోనికిఁబోయి యీగాజులు నాభర్తచేతులనిడి రణకంకణముగట్టెదను. విశ్వాసపాత్రుండగు నీకుక్షింభరుం డప్పటప్పటి మాకురాయభారము నెరపుచుండెడిని. నీవు సాహసమునకుం దిగినోపుదువేని మనమార్గము నిశ్చయించుకొనినతలంపులీడేరియు చిరకాలములో నాహృదయము నీవశమొనరించుకొందువుగాక

(ఉంగరమతనివ్రేల నిడుచున్నది)

దో—నాశక్తియుక్తులెల్ల వినియోగించి యత్నించెదను

చం—శుభంబగుఁగాత (దోషాకరుడు నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

క. పురుషులు పురుషులనంగనె
ధరఁగలవారెల్లతధ్యతంబురుషులె యీ
తరుణీరమణుఁడు దోషా
కరుఁడోకఁడౌగాకదర్పకప్రతిముఁడిలన్

కు—అమ్మా! ప్రభువుగారు విచ్చేయుచున్నారు (నిష్క్రమింపుచున్నాడు)
[స్వేతధ్వజుఁడు ప్రవేశించుచున్నాడు]

చం—కోటిమాటలకైనం దగనిదానసైతినా? ఇంతపాడితప్ప నేల?

స్వే—నీవునీమొగమున రాలురజోకేణావుపాటసేయవు నీవిపరీతస్వభావము దలంచిన నామేను గరుపారెను.

కం. ఘనమునివిడనాడిన యా
ఘనపాతకి ప్రమానసుంషిఖండించిన కో
ప్మనుబోలి ప్లూమైచెదు
జనకద్రోహులనుమట్ట శ్వానము వెఱచున్

చం—ఈనీతులునాకుం జవికావు చాలింపుము

స్వే—ఆ॥ వె॥ జ్ఞానమజ్ఞునెదకు గింటకమై తోఁచు
రోగిపథ్యమన్న రోతపడును
పందిబురదమెచ్చుఁ బన్నీరుమెచ్చదు
ప్రకృతిఁబాయలేరె పాపమతులు

మీతనయునెట్లు ప్రియంబగు? మీరు ఘాతుకమృగములు గాని మనష్యులె యౌదురా? జనకుఁడువృద్ధు అతని పలితోత్తమాంగముం జూచినబుద్ధిగ్గైన జాలిదలఁచు అట్టివానిమీరు కృతఘ్నులై ద్రోహముచేసి మతివాయఁజేతి కట్టిస్తృత్యంబులుగలవే మీరు చెపినను జేసితిరిగాక ఉత్తమక్షత్రియవంశజుఁడు తదనుగ్రహ దత్తరాజ్యప్రవర్ధమానవిభవుండగు వర్ధమానుండెట్లు మీపనికియ్యకొనియె అకటా! ఈ యుత్కట కృత్యంబుల దైవంబుపేక్షించుచు నేని మనుజులు మనజులనైనవి యిమ్మేదిని యాదోరాశిం గ్రిరియొన ర్చకుందురే

చం—కఁ తడబడిరాచబిడ్డనిగ ధాతనినున్నృజయింపఁబోలు నీ
యడుగును దైన్యమున్ భవయుక్షత్రకులంబునఁగల్ల నేర్చునే
పుడమిచలింపమాళవచు మూహతిపీనల సోకుచుండినం
బడయవుపౌరుషంబు జడభఁగొనిజేసె దుస్సర్థచింతనల్

స్వే—కం చండకృశానునిపోలిక
మండెడు కన్నులనుహృదయమర్మోద్భేదో
ద్దండములౌపల్కుల నో
చండ! రక్కసులునీకు సరిరారవనిన్

చం—ఛీ! చేతఁగానివాఁడా!

స్వే—ఛీ! పిశాచీ! ఏలఁదుమ్మలలో ప్రొద్దుగ్రుంకినట్లు మొగము గఱ్ఱుకబొమలు ముడివడఁజేసెదవు ఎంతపిశాచివైనను స్త్రీవైతివిగాన సైరింపవలసె కానిచో నీకండలు పెరికి భూతములకు భక్ష్యములుపెట్టి నాకోపాగ్ని చల్లార్చుకొందుఁగదా!

చం—ఏమిపౌరుషములు పల్కుచుంటివి?

[చారుఁడు ప్రవేశించుచున్నాడు]

స్వే—ఏమిసమాచారము?

చా—అయ్యా! వర్ధమానుఁడుసమసె చంద్రసేనని రెండవకన్న గ్రమ్మగమకించునాతనిపై రోషముపట్టఁజాలక యొకభటుఁడు వానిం బరిమార్చె

స్వే—ఉ పటుగతినిట్టులీవధిక పాపులకర్హములైనదండనల్
దటుకునఁబంపకున్నయెడ దైవమ! దుర్ణయమెట్లుమాయు ను
త్కటమగుపుణ్యపాపములఁ గల్గుఫలంబిటు నేలభింప సం
ఘటనమొనర్చునీమహిమ కాదెజగత్స్థితి హేతువారయన్

చా—అమ్మా! వెంటనే ప్రత్యుత్తరమునగోరి నీచెలియలీయుత్తరమంపినది

చం—ఒకవిధమున నాకీవార్త శుభశంసిగానె యున్నది అధికారగౌరవము నాపై మ్రొగ్గెడును కాని నాచెలియలు పతివిరహిత యగుటయు నాప్రియుఁడగుదోషాకరుఁ డచట నుండుటయు నామానసం బలయించుచున్నది నామనోరథములు స్వప్నసంపద లగునేమో యనుశంక నాకు హృదయశల్యముగా నున్నది ఇంచుక విచారించి ప్రత్యుత్తర మొసంగెదఁ గాక [[illegible]ించుచున్నది]

స్వే—చంద్రసేనునికన్నుల గ్రుమ్మినప్పుడు కోడు కెచట నుండెను?

చా—మీరాణితో నిచ్చటికే వచ్చినాఁడు

స్వే—ఇచట గన్పడలేదె

చం—లేదు మహాప్రభూ! తిరిగి నాకెదురుపడినాఁడు

స్వే—ఈదుర్ణయము వాఁడెఱుఁగునా?

చా—ఆమహాప్రభూ! వాఁడె వర్ధమానునికిఁ దండ్రిపై కొండెములు చెప్పిన వాఁడు వర్ధమానుఁడు దారాళముగాఁ బగ దీర్చుకొనుటకుగాను తానుమొగము దప్పించినాఁడు

స్వే—చంద్రసేనా! నే జీవించియుండ రాజునకు నీ వొనర్చిన మేలు మరవను మిత్రా! ఇటురమ్ము ఇంకను గలవిశేషములు దెలుపుదువుగాక (నిష్క్రమించుచున్నారు)

రంగము—కురుక్షేత్రమున మాళవశిబిరము

[సుమిత్రుఁడును ఒక పెద్దమనుష్యుఁడును ప్రవేశించుచున్నారు]

సు—మాళవేశుఁ డంత యాకస్మికముగ మరలిచనినదాని కారణమెఱుంగుదువా?

పెద్ద—తాను బయలుదేరునప్పుడే తనరాజ్యకార్యములో నొకముఖ్యమైనదానివిషయముగొంత యుపేక్షచేసి వచ్చెన అది యిప్పుడు దేశోపద్రవకారియై యవశ్యసంస్కరణీయముగాఁ దోఁచినందున నాయన యీక్షణమ పోవలసివచ్చినది

సు—అట్లైనవారికి సేనల కిక్కడ నాథుఁ డెవ్వఁడు?

పె—ఆయన సేనాని యగువిక్రమసింహుని సేనాముఖంబున నిల్పి చనియె

సు—నీయుత్తరములఁ జదువుకొనునెడ సుశీలమొగమున ఖేదచిహ్నము లగపడినవా?

అయ్యో నాయెదుటనె చదువుకొన్నది అప్పటప్పట స్థూలముక్తాఫలోపమంబులగుబాష్పబిందువు లామె చెక్కుటద్దములపై జారుచుండినవిగాని యాధీరస్వాంతతనవంతయంతయు దిగఁద్రావి గాంభీర్యము విడువదాయెను

సు—అట్లయిన నావృత్తాంత మామెమనసును గొంత గలఁచినది

పె—కాని బేలతనముగాని దురహంకారముగాని పొడమకుండినవి

చ క్షమయును ఖేదము న్హృదయసారసమందు జెనంగుచుఁడ నా
రమణిముఖాంబుజంబునను రమ్యవినూతనశోభ దోఁచె నా
సమయ మదెండవాన లొకచక్కి గనంబడు నాదినంబు చం
దమున మనోహరంబయి ముదం బొదవించెను జూచువారికిన్

చ అరవిరిదమ్మిరేకులహిమాంబుకణంబులు గ్రప్పమాడ్కి నా
తరుణివిలోచనంబు లసితద్యుతిఁ బొల్చెను బాష్పబిందువుల్

దరహాసితంబు తద్వదన తామరసంబునఁ దోఁచె మేఘమం
దరతరణిద్యుతిం దెగడి దంతమరీచులు కొంతబర్వఁగన్

గీ. మంజుతస్ఫూర్తి గౌరవమార్దవములఁ
గ్రొంజవులు నించి యొప్పులు గుల్కు చలరి
ఘనరసమును హృదయప్రమోద మొసఁగె
మధురమూర్తులకఖిలంబు మండనంబు

సు——ఆమె నిన్నేమియుఁ బ్రశ్న లడుగలేదా ?

పె——ఒకటిరెండుసార్లు ససౌహార్దంబుగా నిన్ననందనతండ్రిని దలఁచినది తన తోఁబుట్టువుల స్మరించి స్త్రీజాతి కెల్లఁ దలవంపు వాటిలఁ జేసితిరిగదా ! రాత్రి బైట పెనుగాలివానలో నావృద్ధు నట్లు చేసితిరే జగతిని విశ్వాసమును విశ్వసింపవచ్చునే ? జాలి యెక్కడను నున్నదే ? అనియామె చెక్కులఁ గన్నీరు గొనగొర జమ్ముచు దుఃఖోపశాంతి సేయంగోరి యేకాంతనికేతనంబునకుం జనియె

సు——ఆహా ! మనప్రకృతులు పూర్వకర్మాయత్తంబులు గాకున్న నేకదంపతీజాతులగువీరల కింత నిసర్గసిద్ధ మగుభేద ముండునే ? తర్వాత నామెతో మాట్లాడితివా

పె——లేదు

సు——ఇదంతయు మాళవేశుని నిర్గమనమునకుఁ బూర్వమా ?

పె——కాదు తన్నిర్గమనానంతరమె

సు——పాపము వృద్ధరాజగు మందపాలుఁ డిచటనే యున్నాఁడు మన మిటకు వచ్చిన ప్రయోజన మతనికి మతి తెలిపి గల్గినపుడు గోచరింపనగాని యాతఁడు తనకు మార్తె మొగము చూడ నొల్లకున్నాఁడు

పె——ఏమికారణమున ?

సు——నాఁడామెను శాపపూర్వకముగ హారణలేక పరదేశముపాలు సేసి యామె భాగమునుగూడ నారాక్షసస్వభావుల కిచ్చినందున కెంతయు లజ్జావనతుఁడయి యామెకనులం బడ శంకించుచున్నాఁడు

పె——అయ్యో ! పాపము !

సు——వర్ధమానశ్వేతధ్వజుల సేనలఁగూర్చి నీ కేమైనఁ దెలియునా ?

పె——ఆసేనలు కదలినవని తెల్సియవచ్చినది

సు——అయ్యో నిన్న మందపాలునివద్ద కాఁపు పెట్టి నేను కొండొకప్రయోజనం

బునకై కొంతకాలము ప్రచ్ఛన్నముగా నుండవలసియున్నది అది తీరినవెనుక నీవు నన్ను దెలిసినపుడు నీ వీచేసినసాహాయ్యమునకుఁ జింతపడ నవసర ముండదు నా తోడరమ్ము
(నిష్క్రమించుచున్నారు (

రంగము—అక్కడనె యొక్కగుడారమున
[సుశీల,వైద్యుఁడు, భటులును దూర్యములతోఁ గేతనములతోఁ
బ్రవేశించుచున్నారు]

సు—మ చలదుత్తుంగతరంగసంక్షుభితమౌ సంద్రంబువోలెం గడుం
జలధిత్తంబునఁ గంర మెత్తి ఘనగర్వాస్ఫూర్తి మ్రోయించుచున్
కలమక్షేత్రములందుఁ బెరుగు చెంగల్వల్ల్పకాంకూరముల్
గిలగిచ్చుల్ దెలిదుమ్మిపూలును సిగన్ గీలించి యాగ్రేకపుం
జెలరేగం బలు జాలిమాలి యతని న్నే నియ్యెడం గాంచితిన్

అకటా! ఇంతలో నేమాయె నూర్వరుభటులు వోయి నలుదిక్కులనందు చేలఁ బోళ్లు బీళ్లు నరసి యాతనిం గొనితెంతు (భటులతో నొకసేనాధిపతి నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

ఈతనిమతి కుదుటఁబెట్టం గలుగుపుణ్యుఁ డెవఁడేని చెకూరునెడ వానికి నిలువెత్తుధనము వోసెదను

వై—అమ్మా! ఆయనచిత్తచాంచల్యశాంతికి సుషుప్తియే పరమసాధనము శ్రాంతచిత్తమున కీవిశ్రాంతి యొసంగఁజాలు నోషధు లనేకములు గలవు

సు—చ ఇలగలనోషధీచయము లిందుకుఁ జాలనినాడునాడు =
క్కులదిగజారి జాలకొను కోష్ణజలంబుల నంకురించి యా
స్థలమునఁ బుట్టుఁగాతి నగదంకరణక్షమ నవ్యదివ్యసా
రలలితమూలికాతతి నిరామయుఁ డయ్యెడు మద్గురుండిలన్

వెదకి తెండు ఆలస్యము సేసిన మతిస్థిరత దక్కుటంజేసి ప్రాణాపాయంబయ్యెడు
[చారుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

చా—అమ్మా! శత్రుసేన యీమార్గముపట్టె యాపన్న మగుచున్నది

సు—అవి యిదివరలోఁ దెలిసినవృత్తాంతమే మనసేనల్లు యుద్ధసన్నద్ధమై రిపుసేనం బ్రతీక్షించుచున్నయవి తండ్రీ! భవదర్థమై నేయిదె పనుదెంచుచున్నదానను నీవా

ర్థకమండలి గౌరవమునకో నాయభ్యర్థములయెడల జాలిపడనో నాప్రాణేశ్వరుఁడు నామనవి మన్నించి మత్ప్రస్తుతోద్యమమున కియ్యకొనియె నేఁ పన్నఁబనిచిన యీసేనావ్యూహమునకుం గారణము నీయెడ భక్తిప్రేమగౌరవములుగాని మదీయప్రాభవప్రకటన గాదు ప్రయోజనము నీకుఁ గల్గిన యవజ్ఞాపరిహారముగాని పరరాష్ట్రాక్రమణము గాదు,

(నిష్క్రమించుచున్నారు)

రంగము—చంద్రసేనుని నగరు

[మంథరయు కుక్షింభరుఁడును ప్రవేశించుచున్నారు]

మం—శ్వేతధ్వజుని సేనాసన్నాహము పూర్తియైనదా?

కు—చిత్తము అయినది

మం—ఆయన సేనాముఖమున నున్నాడా?

కు—ఎట్టకేలకు నతని నందుల కొడంబరచితిని నీతోఁబుట్టు వంతకంటె లావుబంటు

మం—శ్వేతధ్వజునితో నతనియింట దోషాకరుఁ డేమియు సంభాషింపలేదా!

కు—అమ్మా లేదు

మం—దోషాకరునకు మాయోర్మి పంపినజాబు సందర్భమేమయి యుండును

కు—నాకవగతము గాదు

మం—చంద్రసేనునికన్నులు దీసినతర్వాత నాతనిసజీవునిగా విడుచుట యొకగొప్ప యవివేకకృత్యము అతను బోయినతావుల నెల్ల జనులహృదయముల నతఁడు తనపక్షమున కాకర్షించుచుండును అతనిప్రాణములతోడ నతనిదురవస్థకు విరామము గల్గించుటకును శత్రుసేనావ్యూహమును బరీక్షించుటకును దోషాకరుఁడటఁబోయె

కు—అట్లయిన నీయుత్తరము గొని వాని వెతకికొనుచుఁ బోవలయును

మం—ఎల్లి మాసేనలు బయలదేరుచున్నవి మార్గములు సురక్షితములు గావు నీవుమాతో నిల్వరాదా?

కు—నిమిషమైనను నిల్వఁదగదు ఈలేఖను సత్వరము నందింపవలయు నని మాయజమానురాలి దృఢశాసనము

మం—దోషాకరునకు నీవలన లేఖ నేలఁ బంపవలసె నోటిమాటఁ బంపిన జాలక పోయెనా? ఇదియొకవిషయమై యుండవచ్చును నాకేమి చేయుటకుఁ దెలియకున్నది ఓరి నామాట విని నన్నీయుత్తరము విప్పనిమ్ము

కు—తల్లీ నాకంతకంటె—

మం—నీయజమానురాలిపాతివ్రత్యమున నాకెంతమాత్రమును విశ్వాసములేదు ఇది నాకు నిశ్చితాంశమే మొన్న నిచట నున్నపుడామె దోషాకరునివంక నవిశ్రాంతముగ జూడ్కుల నిగుడించుట నాడనే పొడగంటిని ఆమెహృదయము నీ వెఱుంగనియదియా?

కు—నేనెఱుంగుదును

మం—నాయొద్ద మఱుగుపెట్టెదవా! చాలు, చాలు! ఈలేఖనందికొనుము నేననాథను దోషాకరుండు మత్పాణిగ్రహోత్సాహం డగుటంగూర్చి యిది వగికే యతనితో మాటలాడియుంటిని నీవీలేఖనుగూడ నాతని కందజేయుము నీయజమానురాలివద్ద నీ ప్రశంస వచ్చినపుడామెను వివేకము గల్గి బ్రతుకుమని నామాటగా బలుకుము ఆ యంధుడు నీకనులం బడునేని యతనిం గడతేర్చి పారితోషకం బందుము

కు—అమ్మా! ఆదుర్మార్గుడు నాకనులంబడిన నీవు నావిశ్వాస మెఱింగెదవు

మం—శుభం గు (నిష్క్రమించుచున్నారు)

రంగము—కురుక్షేత్రముచెంత కేదారములు

[చంద్రసేనుడును, కృషీవల వేషధారియగు శ్వేతకీర్తియుం బ్రవేశించుచున్నారు]

చం—ఆకొండకొనపై నెప్పుడు చేరెదము?

శ్వే—ఇదుగో యెక్కుచుంటిమి ఎక్కినప్పటి యత్నము నీ కవగత మగుచుండలేదా?

చం—ఏమో నాకీభూమి చదునుగా దోచుచున్నది

శ్వే—ఆహా! ఈకొండయెత్తున్నత్యము! అడుగున గంగాస్రోతోవేగమైన నీచెవులకు గోచరించుటలేదా?

చం—ఏమియు గోచరించుట లేదు

శ్వే—అట్లైన నీకన్నులతోగూడ నీ యితరేంద్రియములుగూడ జడత నొందినవి

చం—అయితే కావచ్చును నీకంఠస్వరము మారినట్లు దోచుచున్నది నీభాషణములందు మునుపటికంటె శబ్దార్థగౌరవము లధికముగ గన్పట్టెడును

శ్వే—అదియెల్ల భ్రాంతియే ఒక ఒట్టులవిషయమునందక్క తక్కుగలయంశములలో నాకు గల్గినమార్పేమియు లేదు

చం—నీవాక్య వైఖరి మారినట్లు తోఁచెడును

స్వే—చ. గిరిశిఖరంబుఁ జేరితిమి క్రిందఁగనుంగొనఁ గండ్లుగిఱ్ఱునం
దిరిగెడునంతరాళమున నెమ్మిఁ జరించెడు గృధ్రవాయసో
త్కరమతి సూక్ష్మరూపమునఁ గన్పడుఁ బిచ్చుకగుంపువోలె నా
దరిగిరిపార్శ్వమందునను ధాతుశిలాచితికై యొకండు చూ
పరకు భయంబుగొల్పుచును పట్టొకయింతయు లేక నిల్చెడుం
పరిసరవాహినీతటిని బ్రాకెడు మూషకపంక్తివోలె జా
లరులు చరింతు రల్లదె జలంబులఁ దేలెడు నోడ చిన్నక
ప్పెరవలెఁ గానుపించెడును భీతిఁ జలించెడు మేనునిల్చినన్

చం—నీ వున్న తావున నన్ను నిల్పుము

స్వే—నీచెయిటులిమ్ము ఇప్పుడు కొనయంచున కడుగుదూరమున నుంటివి నా యెత్తు ధనముపోసినను నేనిట్టి సాహసమున కియ్యకొనను

చం—ఇఁక నా చేయివిడిచి యమూల్య రత్నగర్భితమైన యీ ధనకోశమును గైకొనిపొమ్ము నిన్ని సహాయమునకై దైవము మెచ్చుఁగాత! నీపోక నాకు వినఁబడునట్లు పొమ్ము

స్వే—దయయుంచుము పోయివచ్చెద

చం—నీయెడ నాకు హృదయపూర్వక మగువాత్సల్యము గలదు

స్వే—(స్వగతము) ఈ వంచనచే నీతని దుశ్చింత మాయుఁగాత

చం—(కేలుమోడ్చి)

ఉ. చింతల నెంతయుం జివికిఁ జేడ్పడియైహికభోగమన్న న
త్యంతవిరక్తిగల్గి నిరతంబు భవచ్చరణాబ్జయుక్తమై
నెంతయు ధన్యతంబడయ నిచ్చజనించిన మేనుపాయ నుం
కింతుఁ గృపన్ననుంబహుళ కిల్బిషమగ్నుని బ్రోవుమీశ్వరా!

గీ. తనువు క్రిందఁబడినదాఁక తాళుదునేని
పూర్వకర్మమెల్లఁ బొలియుఁగాని
పొందిదారిగి నిన్ను బొందఁగోరికగల్గె
నిలువనోపనింక నిముసమైన

దైవమా! స్వేతకీర్తి సప్రాణుఁడైయున్నచో వాని నాయు రారోగ్యైశ్వర్యయుతుంజేయుము ఓరీ నీవిఁక తొలఁగి చనుము (ముందుకుఁబడుచున్నాడు)

స్వే—అయ్యో! పడితివా (స్వగతముగా) తాననుకొన్న తావుననే యుండినచో నీతఁ డీవరకు నా మూపశిష్టుఁడై యుండును ఇప్పుడైనను నాకుపవ్వు ససంజనదు వృథమైన ప్రాణత్యాగనిశ్చయ మొకానొకప్పుడు ప్రాణహాని యొనర్పఁజాలదు (ప్రకాశముగా) అయ్యో యెంతపని జరిగినది నాయనా పల్కుము నామాట వినఁబడుచున్నదా? ఇంకెక్కడి వినఁబడుట? ఆహా! ఏమి యీ ఆశ్చర్యము ఇంకను సప్రాణుఁడవై యుంటివే?

చం—నన్ను విడువుము నాకీ బ్రదుకన్న భారముగా నున్నది

స్వే—ఉ. తూలముపోలె నీవిటులఁ దుంగనగాగ్రము నుండి నేలపై
గూలియు నొవ్వకుంటి గనుగొన్నను విస్మయమయ్యెడుం గడుం
గాలము చెల్లకుండిన జగంబునఁ బ్రాణులు చిచ్చుజొచ్చినన్
నేల నడంగియుండినను నీటమునింగినఁ జావనేర్తురే

చం—నేను పడితినా? లేదా?

స్వే—సామాన్యపుఁ బాటుపడితివా? ఆకొండకొనఁ జూడుము మేఘమండలము నొరయుచున్నదే?

చం—అయ్యో నాకుఁ జూడం గనులెక్కడివి? అకటా! దుఃఖవిముక్తిఁ బొందుటకునై మరణమైనను నాస్వాధీనము గాదాయెగా ఇంతవరకు దీనులద్ధతుల యాగ్రహామునకుం దొలఁగుట కీపాటి స్వాధీనమగు సాధనమొకటి యున్నదను నమ్మకమునం గొంత యూరట గాంచితి అదియును నేటితోఁ దీరె ఇఁక నాకెద్ది తెరవు ఎందుఁ జొత్తు

స్వే—నా కేలూతగొని లెమ్ము లేవఁ గల్గితివా?
చం—అకటా! అనాయాసముగా లేచి నిల్చితిని
స్వే—ఇంకొక యద్భుతము ఆ పర్వతాగ్రమున నిన్ను విడిచి పోయినదేమి?
చం—పాపమొక నిరుపేద బిచ్చగాడు

స్వే—ఈక్రింద నిల్చిన నా కదియొక వికృతాకారమగు భూతముగాఁ గన్పట్టినది కనుఁగవ తీక్ష్ణమై దీప్తార్కద్వయము ననుకరించియుండె సహస్ర జిహ్వాలు ననేక నాలుకలు కుటిలములై కొనలు దేరుకొమ్ములున జూపరకెంతయు భయంబు గొల్పుచుండె నాయనా! అఘటనాఘటన సమర్థుఁడగు దైవము కరుణ కల్గి జీవించితివి నీవింక నొండు తలంపులు దక్కి నాతోడరమ్ము

చం—ఔౌను ! నాకిప్పుడు దెలియుచున్నది నే మనుష్యుఁడని భ్రమిసితి గాని నన్నుఁ జేపట్టిన యీ భూతము మాటిమాటికిఁ బిశాచముల సంగతే వాకొనుచుం డెను ఇఁక నా దుశ్చింతలు దొలఁగి దైవానుగ్రహము నిరీక్షించెదఁ గాక

స్వే—అవశ్య మటులొనర్పుము ఈ వచ్చువారెవరు ? (అడవి పువ్వుల వికారముగా శరీరమం దెడనెడ ధరించి మండపాలుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

చూడ మతిలేనివాఁడుగాఁ గన్పట్టుచున్నాడు ఉన్నచో నిట్టి వికారముం డునా ?

మం—నే రాజును నాజ్ఞముల ముద్రించినందుకు నన్ననఁగల వారెవరు ?

స్వే—అయ్యో ! నిన్నుజూడ గుండె నీరగుచున్నది

మం—ఆ యేబ్రాసి, పంట కాపువలె విల్లెక్కెక్కిడు చున్నాడో కంటివా ? ఓరి యేబ్రాసీ ఆ శ్రవణాంతము చేయుము ఏమిరా యీచుంచు నిర్భయముగాఁ దిరుగుచున్నది సొమ్ము గావలసియుంటే నీలెక్క తీసుకొనిరా యిచ్చి వేసెదను

చం—ఆకంఠస్వరము నాకుఁ బరిచితమైనదే ఆయన మండపాల మహా రాజు గాడా ?

మం—నేను కాలిగోరు మొదలుకొని సిగ పువ్వువరకును బ్రభువునే నే కన్నుజ్ఞజేసిన జగమెల్లను వడఁకునో చూడు

ఓహో ! చండికా నీగడ్డము నెరసినదేల ? ఛీ తుచ్ఛులు కుక్కలవలె నేమినై చ్యములు సేసిరి, ఏమి యిచ్చకములువల్కిరి. నేచెప్పిన దానికెల్లఁ దలయూచిరే. వాన తలం దడిపినపుడు, గాలి మేను వడకించినప్పుడును పిడుగులు నామాటవినక పడినప్పుడును వాండ్ర గుట్టు నాకు స్పష్టమైనది

చం—ఏవీ ! నీపాదములు సోకనిమ్ము

మం—మనుష్య వాసన గొట్టుచున్నది. తుడువనిమ్ము

చం—మహాప్రభూ ! నీ కిట్టిగతి పట్టినది ? నన్ను గుర్తించఁ గలవా ?

నీకండ్లు నాకు బాగుగా గుర్తు తెలియును నన్ను వెక్కిరించుచుంటివా ? ఈశపథమును జదువుము

చం—ఇందలి ప్రతియక్కరమును నర్కసదృశం బైనను నాకన్నులకుం గోచరంబు కాదు

మం—ఓహో ! నీవా ? కంటిలో గ్రుడ్డును, సంచిలోదుడ్డును లేనిదశపట్టినదా? నీకుఁ బ్రపంచస్థితి యిప్పుడు గన్పడుచున్నదా ?

చం—నా జ్ఞాన నేత్రమునకుఁ బ్రపంచమిప్పుడు స్పష్టముగా గోచరించుచున్నది

మం—ఆ వె చినుగువలువవాల్చు మనుజునితప్పులు
కొంచెమైనఁదోచు గొప్పఁగుచు
జరిగపట్టువల్వ ధరియించువారల
సకలదుర్ణయములు సమసిపోవు

అ వె ప్రభువు లెంతలేసి పాతకంబు లొనర్ప
ధర్మనిగ్రహమునఁ దగుల రెందు
పేరు లేనివాని నేరముల్ గనుఁగొన
నూరి ముచ్చులెల్ల నూరు లరయ

ఇందెవరును దప్పు చేయులేదు ఎవ్వరిని దూషింపను ముక్కున సులోచనముల జోడు దగిలించుకొని నీటుజూపు నవనాగరికులవలె సర్వజ్ఞత్వ మభినయించు చున్నావు ఎవఁడురా నాకాలి జోడూడ్చుము

స్వే—ఆహా! ఏమీ తెలిసియు మఱపును ఈయున్మాదవివేకసమ్మేళన మేమిచిత్రముగా నున్నది?

మం—నిన్ను మఱువలేదు చంద్రసేనుఁడవు గాదా? నా దైన్యమునకు నీకు విచారము వొడము చున్నయెడ నాకన్నవ నీ కొరు విచ్చెదను నీకుం గొంతయూరట గల్గఁజేసెదఁ గాక మన మీ ప్రపంచమున జననమందునపు డేడ్చుటకుం గతంబేమో నీకుఁ దెలియునా? తెలియనిచోఁ జెప్పెద వినుము

చం—అయ్యో! దైవమా! ఈసంసారకూపమునఁ బడవలసెఁగా యని నాకాకూతుం డ్రుము, అల్లుండ్రును నిప్పుడు చేజిక్కినం గసిమసంగ కుందునా?

[ఒక రాజపురుషుఁడును, అనుచరుల ను బ్రవేశించుచున్నారు]

రా— ఇదె ప్రభువు పట్టుడు మహాప్రభూ మీ ప్రియపుత్రిక—

మం—ఏమి! బంది గ్రహము ప్రాప్తమయ్యెనా? విముక్తిలేదా? ఇంతయు దైవనిర్ణయము నన్నుమాత్రము బాగుగ నాదరించిన మీకుం బారితోషిక మొసంగెద నాకు మతిభ్రంశ మగుచున్నది మంచివైజ్జులను నెమకి తెండు

మహాప్రభూ! మీ కేమిటం గొదువ యుండదు విచ్చేయుఁడు

మం—నేను పెండ్లికొడుకువలె యమపురికి బయలుదేరవలె నేను మహారాజు నన్నమాట మఱచిపోయినారా?

రా—చిత్తము మహాప్రభూ! యేమియాజ్ఞ

మం—ఏదీ నాపరుగు పట్టఁగలరా?

(ముందు రాజును వెంట నను చరులను బరుగిడుచున్నారు)

చం—ఎంతయల్పునియమం బైనను నీదైన్యముం గన్నఁ గన్నుల నీరు గమ్ముకుండునా? హా! మహారాజా యెట్టియవస్థపట్టినది ? నీయిరువురు కుమార్తెలను దెచ్చి పెట్టిన యీదురవస్థ నీమూఁడవకుమార్తె పరిహరించుఁగాత!

స్వా—అయ్యా వందనము

రా—శుభమస్తు ఏమికావలెను?

స్వా—యుద్ధముసంగతి మీరేమైన వింటిరా ?

రా—ఆసంగతి మెడపైన తలయున్నవాని కెల్ల విశదమే నీకుఁ దెలియకున్నదా ?

స్వా—శత్రుసేన యెంతదవ్వులనున్నది ?

రా—సన్నిహితమైనది అనుక్షణమును బ్రతీక్షించుచున్నారు సుశీలా మహారాణిగారి చటఁ బరిమీఁద నున్నదే కాని యామె సేన శత్రుసేన కభిముఖమై నడచుచున్నది

స్వా—నేఁ గోరినయంశ మిదియ ఇఁక నే బనివినియెద (రాజపురుషుఁడు నిష్క్రమించుచున్నాఁడు

చం—దైవమా! నాకు శీఘ్రమున విముక్తి దయచేయుము భవదాదిష్టాయుః పరిమాణము సరియగువఱకును నా కొందుదుశ్చింత గల్గకుండఁ బ్రసాదింపుము

స్వా—నాయనా! ఈ మీప్రార్థన యెంతయు యోగ్యముగా నున్నది

చం—అప్పా నీ వెవరవు

స్వా—కష్టములు శల్యశల్యమునను నాటి దైన్యమన్న జాలిగఱగు హృదయము గల్గినయొక పేదసంసారిని నీచే యిటులిమ్ము నిన్నొక యిరవుచేర్చి పోయెద

చం—ఈశ్వరుఁడు నిన్ననుగ్రహించుఁగాత

(కుక్షింభరుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

కు—ఓరీ దొరకితివి నీ నేత్రశూన్యమైన యీశిరము సాభాగ్యము నింకుటకు నిర్మింప బడినది దేవునిం దలఁచుకొనుము కత్తి కంఠమునఁ బడుచున్నది

చం—మిత్రమా! నన్ను రక్షించెదవు ఒక్క వేటునం దునుముము

(స్వా॥ అడ్డము సొచ్చుచున్నాఁడు)

కు—ఓరీ! దుష్టుఁడా నీవీసాహసమున కేలఁ జొచ్చెదవు ప్రభుశాసనము మరల్ప నీతరమగునా? చెయి విడువవేని వానియవస్థలో నీవును భాగస్వామి వగుదువు

స్వే—స్వామీ! ఈ బీరాలు గట్టి పెట్టుము

కు—విడువుము విడువకున్న నీప్రాణములు విడువవలసె వచ్చును

స్వే—మాయమాటల కేల? ఈమాటలు గట్టిపెట్టి నీత్రోవ చూచుకొమ్ము తాటాకు చప్పుళ్లకుఁ గుందేళ్లు బెదురునా? అటుగో దరికి రావద్దంటె వచ్చుచున్నావు అయితే యీగట్టికో నాదుడ్డుకఱ్ఱయో నీతలయో చూతము

కు—పోరా పక్షీ

స్వే—నీ కోతలు గట్టిపెట్టు పండ్లు రాల్చెదను (పోట్లాడి స్వేతకీర్తి కుక్షింభరుని బడగొట్టుచున్నాఁడు)

కు—ఓరీ దురాత్మా చంపితివి ఈసంగతి గైకొని నా కళేబరమునకు సంస్కారమొనర్చి నా యంగిలోని యుత్తరముల నా తూర్యములతో వచ్చు సేనానాయకుఁడగు దోషాకరునకందఁ జేయుము హా! అకాలమృత్యువా! (అని చచ్చుచున్నాఁడు)

చం—అయ్యో! చచ్చినాఁడా!

స్వే—నాయనా నీవు కూర్చుండి విశ్రమింపుము వాఁడు చెప్పిన యుత్తరములు నా కుపకార కారకములు గావచ్చును వాఁడు మడిసినాఁడుగాని వానిచావు మరియొకని చేతనైన తృప్తిగనుండెడి. లాఘా బంధములారా! సకలుడు మర్యాదోల్లంఘన నిందమస్తుం బొరయుచుండఁగాఁ తత్ శత్రురహస్యగ్రహణమునకు వాంఛాప్రాపయములు ఛేదించు క్షతియుం గుత్తరములు విప్పి యెంతపని (విప్పి చదువుచున్నాఁడు)

మనము పరస్పరముగ జేసికొనిన ప్రమాణములు మఱువవలదు అతఁడిం దెగఁజూడ నీ కవకాశములు మెండుకొని యుండును నీకిష్టముండిన నుచితమగు స్థలమును గాలమును దొరకక పోవు ఆతనుజయము గైకొని నిరపాయముగా నిల్లుచేరువాఁడేని మనము చేయునదేమియు లేదు అతని శయనాగారమునఁ గారాగారవాసము నాకుండవ్వదు కావునఁ గమనించి నాకా చెఱదీర్చి నీ యధీనమొనర్చికొనుము

నీ ప్రియపత్ని యనందగు,

భవదిష్టసఖి

"చండిక"

ఆహా! స్త్రీసాహసమునకు మేర లేదుగదా! పురుషవరేణ్యుఁడగు తనభర్త ప్రాణములు దీసి నాతమ్ముని గైకొనవలెనని మోసము సాగుచున్నది ఈ విశ్వాస ఘాతకులగు రాయభామవగు నీకీయుసుకలోఁ బూడఁద్రోక్క నెంతయు నర్హ సంస్కారము నేనీయకనిజ్వాలోపమగు నీయుత్తరమును స్వతధ్వజుని కండ్లయెదుటఁ బెట్టెదను నేనిన్నాళ్ళనుండి నీదుర్గాత్మ్యమును గనుగొనఁగల్గితెల్ల నాతని కాయుశ్శేష ముండుటవలనఁగదా!

చం— రాజామతి చలించినది నా దురదృష్టమెమొగాని నామతి రాయివలె నిశ్చలముగా నుండి యీ దురవస్థలన్నియు సమగ్రముగా గ్రహించుచున్నయది

అ వె. మఱన కారణంబు మరిబంధమునకు మో
క్షమునకొట్టి దుఃఖ సమయములను
మఱపుఁ బొందివివిధమల మలసంచలించిన
భాగ్యమంతకంటె జనులకగునె

(దూరమున రణదుందుభి ధ్వానము వినవచ్చుచున్నది)

స్వే— అల్లదె యనతిదూరంబున రణదుందుభి మ్రోయుచున్నది ఇన్నాళ్ళకు మిత్రుని సంరక్షణలో నుంచి నేఁ బోవలసియున్నది

(నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

రంగము — మాళవశిబిరమునందొక గుడారము

మందపాలుఁడు తల్పగతుఁడై నిద్రించుచుండ వాద్యగీతములు మందమధురములై కర్ణరసాయనములుగ సాగుచున్నవి రాచపురుషుఁడు అనుచరులను, బరివేష్టించు

యున్నారు సుశీలయు, సుమిత్రుఁడును వైద్యుఁడును బ్రవేశించుచున్నారు]

సుశీ— సుమిత్రుఁడా! ఆపద్బాంధవుఁడవగు నబూనామునే నెన్ని జన్మములకైనం దీర్చుకొనఁ గల్గుదునా?

సుమి— అమ్మా నాపై నీకుఁగల యీ నెనరు వలనను సదయాంతఃకరణము వలన నేఁడిదిరెట్లు తీర్చితివి ఇంక కొదువేమి? నేఁజెప్పిన యంశములన్నియు యథార్థము వీసమెక్కుతక్కువలు లేవు.

సుశీల— పూర్వదురవస్థాజ్ఞాపకములగు నీజీర్ణవసనము విడి యర్హవస్త్రముల ధరింపుము.

సుమి — అమ్మా క్షమింపుము నే నింక నజ్ఞాతస్థితి నుంచినంగాని మదభీష్టములగు గతిపయకార్యంబులకు భంగంబు పొసఁగుఁగావున నాకు సమ్మతమయినదనుక నీ వేషమున నాయథాస్థితి నీకును గోచరముగానియట్లుండనిమ్మని నిన్నొక వరము వేడెద ననుగ్రహింపుము

సుశీ — అట్లయినసరే అట్లు కానిమ్ము (వైద్యునితో) ప్రభువుగారెట్లున్నారు?

వై — ఇంకను నిద్రించుచున్నారు

సుశీ — క. తనయుల దుర్ణయవర్తన
మునఁ బంత్రులు నడలుపీణపోలుపున మణివో
యిన యీనృపపుంగవు స్వ
స్థునిఁ జేయుత దైవ మఖిల శుభకరుఁడు దయన్

వై — అమ్మా పూర్ణసుషుప్తి గలిగినది ఇఁక మేలుకొలుపుదమా?

సుశీ — శాస్త్రరుచు అనుభవమును అనుసరించి మీకుఁ దోఁచినభంగి నాచరింపుఁడు ఆయనగాత్రమున వస్త్రమాల్యాదులఁ బొందుపరచినారా?

రా పు — అమ్మ! ఆయన గాఢనిద్రాసక్తుఁడయి యుండ నాపని యొనర్చితిమి

వై — మేలుకొల్పెదము అమ్మా! నీ వీదాపున నిల్వుము ఆయనచిత్తము కలక చేయుటకు సందియము లేదు

సుశీ — మంచిది కానిండు

వై — అమ్మా! నీ వీప్రక్కకు రమ్ము సంగీతము కొంచెము హెచ్చుమీఁద సాగింపుఁడు

సుశీ — క. ఆపదలు చిలువలక్రియ
నీపగిదిం జేసినట్టి హృదయవ్రణముల్
రూపఱ సిద్ధౌషధములు
నాపాలిం బొడముగాత సౌభాగ్యమునన్

(అనుచు హస్తమునఁ దండ్రిమేని నిమురుచున్నది)

సుమిత్రుఁడు — ఓ సదయహృదయా!

సుశీ—కర్కశహృదయులారా! ఎంతచేసితిరి! ఆరేయి జలప్రళయమున మీ వాకిట ఘాతుకమృగము లుండి మొఱపెట్టినను వానిమొఱ యాలింపక పోవచ్చునా? తండ్రీ! అట్టియలజడిబడి నీసుకుమారప్రాణము లెట్టు నిల్వఁజాలె? కటకటా!

సీ. సకలనీతిప్రౌఢి సరిలేకమించినమతి యిదియా యిది మాన్యచరిత
అఖిలరాజన్యమాన్యపదాబ్జునకుఁ గట్టఁ దగునట్టిలా యివి ధైర్యరాశి
చటులఝంఝానిలఝంపాపతద్వృష్టి ఒడమాళియా యిది భవ్యతేజ
జంబుకసూకరసర్పాదిసాహచర్యార్హ మేతను విది యమలచరిత
ఎంత శ్రీమంతునకు విధి యెంత వ్రాసె
కలిమి యొకచోట నిలకడ గాంచు టెఱిది
ప్రాణ ముండఁగఁ గడతేరి బ్రదికితిమన
రాదుబో యెరికైన ధరాతలమున.

అనే మొదలుచున్నాఁడు పలకరింపుఁడు

వై—అమ్మా! నీవు పల్కరించు టెంతయు నుచితము

సుశీ—ప్రభుశేఖరా! సుఖమా నీకు?

మం—నన్ను సమాధినుండి మేలుకొల్పి నీ వెంతపాపము గట్టికొంటివి నీవు ధన్యవు నాపాపమున నేను నారకాగ్నిం బొరాడియుంటిని యాత్మవు లెట్లుడుగు చున్నానో సుమా.

సుశీ—అయ్యా! నన్నెఱుంగుదురా?

మం—ఎఱుంగుదును నీవు పిశాచమవు నీ వెవ్వరి మ్రింగ వచ్చితివి?

సుశీ—అకటకటా! ఎంతవెఱ్ఱితో నున్నాఁడు!

వై—అమ్మా! మెలఁకువ పూర్ణముగా గల్గలేదు ఇంచుక తాళుము

మం—ఎక్కడనుంటిని? ఎక్కడఁ జేరితిని? ఇది పగలా రాత్రియా? నన్నుదట్టమయినభ్రమ గ్రమ్ముచున్నది శత్రువునకైన నిట్టియవస్థ రానొల్లన నేనేమిపల్కుచుంటిని? ఇవి నాచేతులేనా? సూది గ్రుచ్చిన నొచ్చునేమో చూతము దైవమా! నాయవస్థఁ దెలియ నుపాయముం బ్రసాదింపుము

సుశీ——అయ్యా నన్ను కటాక్షముతో వీక్షించి యాశీర్వదన మొసంగుము అయ్యో నీవిట్లు ప్రణతుడవు గాఁదగువా? వలదువలదు

మం——నన్ను బరిహాస మొనర్పకుము నేను మతిపోయిన శతవృద్ధును విస్మై ఱుంగునట్లు దోచుచున్నదిగాని నామతి కడుసంశయాత్మకముగ నున్నది ఎంతయోచించిన నేగట్టిన యీపుట్టములు నా కెట్టుజొప్పడినవో జ్ఞప్తికిరాకున్నది నిన్న నెక్కడ నుంటిని! నే డున్న దెచట? నాకుం బోలినట్లు చెప్పెద నవ్వబోకుము నీవు మా సుశీలవు గావా?

సుశీ——ఔ నౌను తండ్రీ

మం——ఏదీ చూతము నీబాష్పములు తడిగా నున్నవా? నీవు విషమిచ్చినను త్రాగుటకు సిద్ధముగా నున్నాఁడను నీకు నాయెడ ప్రేమలేదని నేనెఱుంగుదును నీ తోఁబుట్టువులు గడుగృతఘ్నులయి నా కపకృతి యొనర్చిరి అట్టినడవడికి నేనుం గొంతగారణ మున్నదిగాని వారి కిసుమంతయును లేదు

సుశీ——నాకుఁగూడ నేమియును లేదు తండ్రీ!

మం——ఏమి! నే నిపు డున్నది మాళవదేశమా?

సుమి——అయ్యా! కాదు నీరాష్ట్రముననే యున్నాఁడవు

మం——నన్ను వంచింపకుఁడు.

వై——అమ్మా! నీ విఁక హృదయస్వాస్థ్యము గల్గియుండుము చూచితివా పూర్వ క్రోధావేశ మెట్లడగిపోయినదో కాని వెనుకటి విషయములు జ్ఞప్తికి దెచ్చి కలతవరచు టిప్పు డెంతయు ననుచితము పూర్ణస్వస్థత చేకూఱువరకు నాయనను విశ్రమింపనిండు

సుశీల——అయ్యా! దయచేసి కొంచె మిట్లు మెల్లఁగా నగిరఁగలరా?

మం——నేను పెద్దవాఁడను మతిలేనివాఁడను నాచెయ్యిదములను మఱచి మన్నింపుఁడు (సుమిత్రుఁడు రాజపురుషుఁడును దక్క తక్కినవారు నిష్క్రమించుచున్నారు)

రాజపురుషుఁడు——వర్ధమానుఁ డిట్లు వధింపఁబడినది నిజమేనా?

సు——సంశయ మేల?

రా——ఇప్పు డాయన సేనలకు నాథుఁ డెవడు?

సు——చంద్రసేనుని దాసీపుత్రుఁ డని వదంతి?

రా——శ్వేతకీర్తి సుమిత్రునితో గాంధారదేశమున నున్నట్లు లోకప్రవాద మున్నది

సు—ప్రవాదము బహుముఖములగా విననయ్యెడు సేనలు సమీపించుచున్నవి ఇఁక తడయంజనదు

రా—సమరము ఘోరభంగిని సాగుచున్నది నీకు భద్రమాగాత

(నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

సు—నాయుద్యమములకు నేఁటియుద్ధము ఫలోదయకాలము సఫలమగునో విఫలమగునో

(నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

శ్రీ

మందపాల చరిత్రము

పంచమాంకము

రంగము — కురుక్షేత్రసమీపమున భారతశిబిరము

[దోషాకరుఁడు, మందర, పెద్దమనుష్యుఁ డొకఁడు, భటులును సూర్య ధ్వజపటములతోఁ బ్రవేశించుచున్నారు]

దో — శ్వేతధ్వజుని నిశ్చయము నిలవఁబడియున్నదో లేదో కనుఁగొనిరమ్ము అతని చిత్తముస్థిరముకాదు అతి సంశయాత్ముఁడై నిముసమునకొక యాలోచన సేయుచుండు పర్యవసానముఁ దెలిసిరమ్ము (పెద్దమనుష్యుఁడు నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

మం — చండిక సేవనువిపని దీక్షినట్లున్నది

దో — నాకును అదే సందేహము

మం — ప్రియమిత్రమా! నీవు నేనొనర్పంబోవు నుపకారమును గుర్తెఱుంగుదువు గదా నే నొకప్రశ్నం బడిగెదను ఉత్తర మున్నది యున్నట్లు చెప్ప వేఁడెదను నాతోఁబుట్టువుపై నీ కాదరము లేదా?

దో — గౌరవపూర్వకముగా నాదరమే కాని వేరొండులేదు

మం — ఆమెతో పరిచయము చాలింపుము అది నాకు హృదయదాహ మొనర్చెడిని

దో — నీ కాంత యాపంతయు వలదు అదె నీసోదరియు భర్తయు

[శ్వేతధ్వజుఁడు, చంద్రిక, భటులును సూర్యధ్వజపటములతోఁ బ్రవేశించుచున్నారు]

చం — (స్వగతము) యుద్ధమున నపజయమయినను నైతుగాని నాతోఁబుట్టువు నన్నాతనికిం బాపనోప

శ్వే — రాజు తనప్రియతమాంగ జేరెఁట మనయాధర్మపరిపాలనాపరభూతమును ప్రవర్తిస్సెను కొంత మనలఁ దిగనాడి వారిఁ జేరెనని తెలియవచ్చుచున్నది నా

శౌర్య మధర్మపక్షమున నెన్నండును ప్రజ్వరింపదు కాని మశివసైన్యములు మనరాష్ట్ర మాక్రమించుచుండెనని విన్నంతనే పౌరుషము కొంత వొడము చున్నది

దో—నీపలుకు లెంత సూనృత వ్యసనవంచితములుగా నున్నవి

మం—దీనికేల యింత సిద్ధాంతపూర్వపక్షములు

చం—శత్రుసేన మోసల డాసినప్పుడీకృపాకల్లోలములఁ దలపోసికొన నేల?

శ్వే—మన సేనానాయకులతో కావలయు కార్యగతి యాలోచింతము

దో—మీరు కొల్వుకూటముఁ జేరుతలోకి నేను వచ్చి చేరెద

మం—సోదరీమణీ! నీవు మతోడ రమ్ము

చం—ఏల?

మం—అది యన్నభంగు లనుచితముగ తోఁచెడిని దయనేసి రమ్ము

చం—(స్వగతము) మీకౌటిల్యము నాకు గోచరించి నేను మీతో రావలను పడదు

[వారు నిష్క్రమించు చుండఁగా మారువేషముతో శ్వేతకీర్తి ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

శ్వే కీ—నీవు నాబోటిదీనునితో సంభాషింప నిచ్ఛగింతువేని క్షణము తాళుము

శ్వే ధ్వ—ఇదె వచ్చెను ఏమి నీపని?

(శ్వేతధ్వజుఁడు, శ్వేతకీర్తి తక్క తక్కినవారు నిష్క్రమించుచున్నారు)

శ్వే కీ—(ఉత్తరము చిచ్చుచు)

మ అరిం బోవఁ బూర్వ మిందరి రవ స్వార్ధంబు వీక్షించి యం
దున నీకు న్నయమైనఁ దక్షణము నన్నుం జీరఁగా బంపు బం
పిన నే వచ్చి కృపాణపాణి నయి ఎల్లిం వోరి సాధింతు దీ
నను గన్పట్టు సమస్తరుం ప్రణుత నానా పౌరవధ్యంబునన్

పవరమున నీపనిదీఱు నేని యుంటకో నీపై జరుగుచున్న కుట్రలన్నియు దీఱఁగలవు భగవంతుఁడు నిన్నాయుష్మంతుం జేయుగాత

శ్వే ధ్వ—నేఁ దీనిఁ జదువుకొనునంతదనుక నిలువుము

శ్వే కీ—నిలువ వలనుపడదు గాని యవసరము పట్టినప్పుడు నాకై భేరి మ్రోయింపుము నే వచ్చెద

శ్వే ధ్వ—అయితే సరే ఇదే నీపత్రికఁ జదువుకొనియెద (శ్వేతకీర్తి నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

[దోషాకరుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

దో—శత్రుసైన్యము మా ప్రవేశములోనున్నది ఇదె వారి సైన్యసామర్థ్యముల వివరము జాగరూకులయి కావలిఁ బలెంచి తెప్పించుట ... మీరు గడవుసేయం బనదు

శ్వే ధ్వ—జాగుసేయక యుద్ధసన్నాహము మొనర్చెదము (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

దో—ద్రౌపదీయుగను క్రీడనోడుకలపై యమూలు సేయు నీయుద్ధ్వరుసను మాట యిచ్చితిని ఇం దెవ్వరి స్వీకరించువాఁడ ఉభయులను గ్రహింతునా? ఒకతెనా? లేక యుభయులను ద్వేషింతునా? ఉభయులు సజీవులయి యుండ నంతఃపురమున కొంతైన అనుభవింప వలనుపడదు అనాథను గ్రహింతునేని దంశక ... దండకృశాన తుల్యమై మాడిపడు ఇదియునుంగాక చండికనాథునిం బ్రతిఘటించి నా యభ్యుదయము నిల్పుకొనఁజాలుటయు దుష్కరము కానిమ్ము ప్రస్తుత మీతని సాహాయ్యసంపత్తిచే జయలక్ష్మి వడసి, పిదప నాతనిఁ దీర్పనోపు నాపెం జేపట్టెదగాక సుశీలామండపాలుర నిత్తఁడు సూపంపలంచు ననుగ్రహించి యీయుద్ధము జరుప్రపదము వారలు నా చెంతఁ జిక్కినచో వారలం జేసుకొల్లు? నా కీదీర్ఘవిచారములతోఁ బనియేమి? కార్యంబు ధైర్యంబుతో నడుపుట యాపని (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

రంగము—గోన కలకలము

ధ్వజకూర్యములతో సుశీలామండపాలురు వరిస్తె సలును ప్రవేశించి నిష్క్రమించుచున్నారు.

[చంద్రసేనుఁడు శ్వేతకీర్తియుఁ బ్రవేశించుచున్నారు]

శ్వే కీ—అమ్మా! యీచెట్టునీడ నిలిచి ధర్మోజయముతుఁ అని యాశీర్వదించుచుండుము నేఁ బ్రదికి వచ్చి నిన్నుఁ జేరఁగల్గుదునేని నీయోగక్షేమముల వహించెదను

దో చం—ఆయుష్మంతుఁడవై రమ్ము పొమ్ము

(శ్వేతకీర్తి నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

[గోన కలకలము—శ్వేతకీర్తి ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

శ్వే కీ—అమ్మా! కలిటు లిమ్ము? రమ్ము పోదము రాజు పంపితుఁ ... రాజునుం గొనాస్త్రైము నభిమానతులచేఁ జిక్కిరి

చం—ఎక్కడవుఁ బోవలె మ్రగ్గుట నీకే వచ్చియున్నదా?

శే ఖ—ఓహో! మరలఁ బూర్వస్థితిలోఁ బడుచుంటివా? జననమరణములవిషయమున స్వాతంత్ర్య మెక్కడది ఏది వచ్చినను సమ్మతించి తలయొగ్గవలసినవాఁడే

దు—హౌ నదియు నిజమె (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

రంగము—కురుక్షేత్రమున భారతసేనానివేశము

[జయతూర్యములతోడను ధ్వజపటములతోడను దోషాకరుఁడును బందీకృతులయి సుశీలామంథపాలురును, సేనానియు సైనికులును ప్రవేశించుచున్నారు]

దో—సేనానీ! ప్రభుచిత్తములు దెలియువరకును వీరిని గొంపోయి తగురక్షణశాలలో నుంచుము.

సు—పుణ్యమునకుఁ బోయినం బాప మెదురైనది వసుధపైమన కొక్కరికే గాదు తండ్రీ! నీనిమిత్తమయి వగపు దగిలియున్నదిగాని, ఖేద మెన్నఁడును నామది కెక్కుట లేదు మన మీపుత్రికారత్నములను సోదరీమణులను జూడవలయునా?

మం—శీ! చాంద్రమొగము జూడనోప మనమిరువురమును గారాగృహమున బంజరమందలి పక్షియుగ్మమువలె నొండొరులఁ గానంగం గాలక్షేపము సేయుదము పురాతనాధునాతనవృత్తాంతముల నన్నిటిని స్మరణకుఁ దెచ్చుకొని యాసంగతము రాజకీయవ్యవహారములఁగూర్చియు ముచ్చటింతము అధికారము దొలఁగినవారిని అధికారమునకు వచ్చినవారిని వారివారికృత్యములనుగూర్చియు చర్చింతము దైవజ్ఞులవలె భావిరాజ్యపరిణామసిద్ధాంతములను వ్యసెంతము ప్రపంచమునందలి కల్లోలము కాం ॥ ప్రా కృత్యములు దూరివనలం జేరనేరవు

దో—వారిని కొడ్కొని పొమ్ము

మం—అమ్మా! యిట్టిస్వార్థత్యాగములకు దేవతలు మెత్తురు మనుష్యమాత్రులు మనల నెడఁబాపఁజాల కుందురుగాత! (అని సుశీలను గౌఁగిలించుచున్నాఁడు) అమ్మా కంటఁదడియొత్త వెంటనమ్ము సోదరు (రక్షకులై, సుశీలామంథపాలురు నిష్క్రమించుచున్నారు)

దో—సేనానికి లేఖ నందిచ్చుచు

శా॥ యోధాగ్రేసర దిక్కుఁడోఁ చెడు సముద్యోగంబు శీఘ్రంబుగా
సాధింపం దగు వారితోఁ బెక మాత్సర్యం బందె దీ విద్యుడన్
సాధుత్వంబు వహింతువేనియు వినాశం బాట తథ్యంబు సే
నాధ్యక్షంబిది ఖడ్గపాణి యనుకంపావశ్యుఁ డైనం, జెనక

సే—దేవా! మహాప్రసాదము (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

[తూర్యములతో శ్వేతధ్వజుఁడు, చండిక, సుందర మఱియొక సేనానియు భటులును ప్రవేశించుచున్నారు]

శ్వే—శబాసు! ఈప్రొద్దు నీకార్యమునకు దైవము తోడ్పడియె. ప్రతిపంథులను బందీకృతులఁ జేసి తెచ్చితివి. వారిని నావశ మొనర్తువేని వారిసౌఖ్యమునకు మనక్షేమమునకు ననురూప మగురీతిని వారి నాదరించెదను.

దో—రాజుయొక్క పలితశిరంబును ధర్మపక్షమును ప్రజలహృదయముల నాకర్షించి మనల కనర్థ మొనర్ప నోపునని యాలోచించి సుశీలామందపాలుర నేకాంతనికేతనంబున సురక్షితులుగా నొనరించితిని. వారిసంగతి విచారింప మన కిది సమయంబు గాదు.

చ. పలువుర మిత్రబాంధవులఁ బాసినయుమ్మలికంబు పెల్లుగం
గలన జయంబు గేవల సుఖప్రద మౌట మదిత్తణి స్సనం
బులుపయి నాతిపాపాతిని బ్రుంగుచు నగ్గున వారిఁ దోగు నా
జలజము లట్లు తాపమును సౌఖ్యము నొక్కట నందుచుంటిదన్

కావున పదంపడి యుక్తావసరంబున వారిపరామర్శకుం జొత్తము.

శ్వే—ఓయి! ప్రకృతివర్గములోనివాఁడ వగు నీ విట్లు సమానప్రతిపత్తిపూర్వకము భాషించెద వేల? చాలు, చాలు పెద్దపేలకము.

సుందర—ఆతని సామర్థ్యాదులు మదుద్దేశాధీనములు. నీ కింతమాత్రము వలుకకున్న మా యభిప్రాయముల దెలికొన మేలయ్యెందు. నాప్రతినిధిగా సేనల నడపి సర్వకార్యములు నిర్వహించిన యాతని నీసమానునిగా నేలఁ దెలియఁజాలవైతివి? ఇంత బేలతన ముండునే?

చం—నీ కేల నంత వేగిరపాటు? నీయధికార మేల? అతని కీర్తియాధిక్యత గల్పింప నతనిపరాక్రమము చాలదా?

మం—ఔఁగాని నాయధికారముకూడ నతనిం జేరినచో నతని కీరాష్ట్రమున తుల్యుఁ డుండఁడు.

చం—నిన్నుఁ జేపట్టనంగదా యతని కీర్తిగౌరవము గల్గుట?

మం—ఆహా! పేరున కాడినమాటలే నిజమగుటయుఁ గల్గునఁగదా!

చం—నీవైఖరిఁ గనిపెట్టుచునే యుంటిని

మం——నా కేమో జబ్బుగా నున్నది కానిచో నీకుఁ దగినయుత్తర మిచ్చి యుందును ఓరాజాగ్రణీ! నాసైన్యమును, సర్వస్వమును నన్నును నీయధీనము సేసి కొని నీయిష్టానుసారము వినియోగపరచికొనుము ఇదె సూర్యచంద్రులు సాక్షులుగ నీ యధీనము చేయుచున్నదాన

చం——అతనిం జేపట్టఁదలఁచితివా ?

శ్వే ధ్వ——వలదన నీవశమా ?

దో——అయ్యా ! వలదన నీతలమును గాదు

శ్వే ధ్వ——ఛీ ! దాసీపుత్ర, యిటే వారించెదను

మం——(దోషాకరునకు) నీకు నేఁ జేసినప్రతిజ్ఞను భేరి మ్రోయించి చాటఁ బంపుము

శ్వే ధ్వ——నిముసము తాళుము దోషాకరా ! రాజద్రోహము నాపాదించి నిన్నును ఈకుచ్చెలక్రింద వ్రాయుచు (చండికవైపు జూపుచు) ఇదె నిగ్రహించుచున్నాను ప్రియమయిన మరదలా ! ఈతఁ డింతకుమున్నే నాభార్యను మాటిచ్చియున్నాఁడు ఆమెకయి పూని నే శ్రీప్రార్థనకడ్డము వెట్టుచు నీ కిష్టమయినచో నన్నె పెండ్లియాడు మని నిన్నె వేఁడుచున్నాను

చం——ఆహా ! ఈయుపాఖ్యానము సొగసుగానే యున్నది

శ్వే ధ్వ——దోషాకరా ! నీ వాయుధపాణివై యే యున్నాఁడవు భేరి వేయించెదను. ఈలేఖలో వివరింపఁబడిన రాజద్రోహము నిర్ధారణచేయుట కీసేనలో నొకఁడును సన్నద్ధుఁడు గానిచో, నే నాపనిఁ బూనెద ఇదె నాప్రతిజ్ఞ.

మం——నాకు ప్రాణము మీఁదికి వచ్చినది

చం——(స్వగతము) అట్లు గానిచో నోషధుల నెవ్వరు నమ్ముదురు

దో——ఇదె నాప్రతిశపథము నన్ను ద్రోహియను వానరాధముఁడు కేవల మృషావాదియు నీచహృదయుఁడునని ఖడ్గపాణినయి సిద్ధాంతీకరించెద ఇదెన మాటగా భేరి మ్రోయింపుఁడు,

మం——నాకు ప్రాణము నిలుచునట్లు తోఁచదు

శ్వే ధ్వ——ఆపెను నాశిబిరమునకుఁ దోడ్కొనిపొండు భేరీమనుష్యునిఁ బిలువుఁడు (మందరను దోడ్కొనిపోవుచున్నాఁడు)

[భేరీ మ్రోయించువాఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

ఓరీ ! భేరీ మ్రోయించి దీనిం జాటుము.

భేరీవాఁడు—(మ్రోయించి చదువుచున్నాఁడు) ఈసేనలో నీనోపాకరుఁడు ద్రోహియని వానితో ద్వంద్వయుద్ధమున గెలిచి నిర్ధారణ చెయఁజాలు క్షత్రియ సంజాతుఁడున్నచో మూఁడవతూరి యీభేరి మ్రోగినతక్షణమే వెల్వడి రావలసినదిగా రాజాజ్ఞ

దో—మ్రోయింపుము   మొదటి భేరీనాదము

దో—మరల   రెండవ భేరీనాదము

దో—మరల   మూఁడవ భేరీనాదము

[గోపల భేరీమ్రోత—శ్వేతకీర్తి యుద్ధసన్నద్ధుఁడై భేరీ మ్రోయింపువాని ము న్నిడుకొని ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

శ్వే ధ్వ—ఆవచ్చువాఁడు వాఁడు వచ్చుచున్నాఁడో తెలిసికొనుము

భేరీమనుష్యుఁడు—ఎవఁడవు నీవు? నీపే రేది? కుల మేది?

శ్వే కీ—ద్రోహము చే నా పేరు మాసినదిగాని నే మార్గానువానికిం గులమున నిందుక యుఁ దీసిపోను

శ్వే ధ్వ—నీ వెవ్వరి మార్గానిరుదవు?

శ్వే కీ—దోపాకరునికయి రుడఁడు పోరఁజొచ్చునో వానిని

శ్వే ధ్వ—అల్లదె అతఁడు స్వయముగా కత్తి గట్టియున్నాఁడు

శ్వే కీ—ఒరనుండి బెంకి యడిదము గేల నమర్పుము నీయందు దోష మాపాదించి నే భాషింపఁబోవుపలుకులు నీహృదయంబునకు ములుకులయి బాధ యొనర్చినచో నీ చేతికరవాలముతోఁ బరిహరించికొనుము

ఉ ప్రాయుత రాజ్యవైభవము ప్రాభవము న్బవదీయవిక్రమ
శ్రీయును జీరికిం గొనక చెప్పెద సత్యము ఖడ్గపాణినై
యీయఖిలప్రపంచమున నెయ్యెడ నీసరిద్రోహి లేఁడు త
జ్ఞాయనఖడ్గధార యిది సాక్షిగఁ దెల్పెద నీవు గాదనన్

క ద్రోహివి తండ్రికి నన్నకు
ద్రోహివి దైవంబునకును ద్రోహివి మిత్ర
ద్రోహివి రాజద్రోహివి
ద్రోహివి నీ వెల్లరుడల దుష్టవిచారా

దో—సమరధర్మము రాజనీతియు విచారించినచో నే నీకులగోత్రంబులు దెలియుపఱకను గయ్యమునకుఁ జొరకుండుటరోళ్ళ యుచితమ్ముగాని నీవేషభావలయందుఁ

దోఁచు నాగరికతఁ జూడనట్టి విలంబమునకు నామన సియ్యకొన కున్నది నాయెడల నీ వాడినపలుకు లన్నియుఁ గల్ల లని నిన్నొప్పించుట కిదె ఖడ్గముఁ బెఱుకుచున్నాఁడ చేతనయిన నిలిచి మగటిమి చూపుము

[పోరికిఁ జొచ్చుచున్నారు దోషాకరుఁడు నేల గూలుచున్నాఁడు]

శ్వే ధ్వ—కావుఁడు కావుఁడు

చం—దోషాకరా! ఏపాపనికిఁ బూననేకూడదు. వంచనచె నిన్నిందు దించి యీదుష్కృతు లింత సేసిరి

శ్వే ధ్వ—ఛీ! పిశాచమా నోరు మూయుము! మూయవేని యీఖడ్గముతో మూయించెద దోషాకరా! చూడు మీజాబు నీ ఘోరదోషముల బయలుపుచ్చుచున్నది (చండిక చింపఁబోవుచున్నది) పిశాచీ చింపకుము ఇదియెల్ల నీకు విశదమే యయి యుండు

చం—అయిన నన్ను జేయువా రెవరు? నానిశ్చితమే శాసనంబుగ నుండ నన్ను శాసించువాఁ డెవఁడు?

శ్వే ధ్వ—ఛీ శాకినీ! అయితే ఇదియెల్ల నీయెఱుకతో నడచినదే

చం—పెక్కుమాట లేల? నే నెఱుఁగనిది లేదు (నిష్క్రమించుచున్నది)

శ్వే ధ్వ—ఆమె వెంటఁ జని చర్యలు గనిపెట్టుఁడు సాహసమునకుం జొర బూనును

దో—నీ వాడినదెల్ల నేఁ జేసినవాఁడ ఇంకను నేఁ జేసిన దుష్కృతములు పెక్కు గలవు కాలక్రమమున నన్నియు బయలుపడును అంతయు మించినది నేనును గతించుచున్నాఁడ కాని నాకు నీపుట్టుపూర్వములు దెలియ నెంతయు కుతూహలము గలదు తెలిపి నావీనులకు విం దొనర్పుము

శ్వే కీ—చ. మనము పరస్పరంబును సమాహితచిత్తము లొప్ప నీకుమా
విరి మయు మిట్లొనర్చుటను ప్రీతి జనించెను నాభిజాత్యమం
దున నొకవీసమంతయిన న్యూనత నాయెడ లేదులేదు నీ
జనకునకే జనించితిని సాధ్వికి నాతనిధర్మపత్నికిన్,

గీ. దైవఘటన దలఁప తప్పక న్యాయమై
బరఁగు నుత్కటమగు పాపపుణ్య
ఫలము లీతనువునఁ బడయుజనుండు నీ
జనన మిందులకును సాక్ష్య మరయ.

దో—అన్నా! సత్యము పల్కితివి నాకు కాల మాసన్న మయినది

శ్వే ధ్వ—నాయనా! నీనడకలోనే నీయాభిజాత్యము స్ఫురించినది నీమాటలు నావీనుల కెంతయు విందొనర్చినవి నీయెడ నా కెన్నఁడును ద్వేషము లేశమును లేదని దైవముసాక్షిగాఁ బల్కెద విశ్వసింపుము

శ్వే కీ—మహాత్మా! నే నది యెఱుంగుదును

శ్వే ధ్వ—అనఘా! నియజ్ఞాతవాస మెట్లు గడ తివి నీతండ్రిదురవస్థ లెట్లు దెలిసితివి నా కవి సవిస్తరముగా విన గుతూహలం బయ్యెడు

శ్వే కీ—తెలిపెద నవధరింపుము నాయూసుకుగొనం బుట్టిన రాజశాసనము విన్నదిమొదలు నిరంతరప్రాణభయాక్రాంతుఁడనై—అక్కటా! ప్రాణము లెంతతీపియో గానిమరణ వేదనాతుల్య మగుప్రాణభయమును బ్రతిక్షణమును భరింతుముగాని ఒక్కసారి యుసురు విడచి ముక్తి గాంచ నోపముగదా అక్కడక్కడఁ దిరుగుచుండుదును నీచ జంతువులకైనను వెక్కసముగా నోపు వికారవేషము గైకొంటిని ఆస్థితిలో గళితమణు లగుపొమ్ములక్కగూడుల బాలుపు వహించి రక్తధార గాఱుచు రిక్తనేత్రములతో మాతండ్రి నాకుం గారసించిన నే నాతని నడపుచు, ననునయాలాపంబుల నతని యాత్మ హత్యాప్రయత్నంబు లుడిపితినిగాని, యది యేమిబుద్ధి మోహమో యాతనికి నన్నుం దెలిపికొననైతి, కడకు గడియక్రిందటనే నీయుద్ధమునకు సన్నద్ధుఁడనై వచ్చుతిజెం బునర్దర్శనప్రాప్తివిషయక సంశయమునం జేసి నన్నుం దెల్పికొని పూసగ్రుచ్చినట్లు నావృత్తాంత మెల్ల దెలిపితి ఈకథ వినునప్పు డతనియంతరంగమునం జిరగొను ఖేదమో దము లామునుకని జీర్ణహృదయ మవియించెంగాని, ఖాతర జేయఁబడినదేమో నాహృదయ మవియకున్నయది.

దో—ఈకథ నాహృదయమును గరగించుచున్నయది నీ వింకేమో చెప్పఁ దలఁచినట్లు నాకుఁ దోఁచినది చెప్పుము నాహృదయమును గొంత మరెడికిఁ బదనుపడ వచ్చును

శ్వే ధ్వ—నాహృదయ మిదివరకే పగిలి పోయెనన్నది ఇంకను విచారకరమైన దున్నచో విరమింపుము నాగుండె తాళఁజాలదు

శ్వే కీ—హృదయహృదయమున కదిరో చరమావధగా నోపునైనను మానవదుఃఖ మున కొక చరమావధిలేనట్లు దోఁచుచున్నయది అపారదుఃఖపారావారమగ్నుఁడనై నేనున్న యత్తఱి నొకవృద్ధు డక్కడికేతెంచి, నన్నను నాదఖకును గుర్తెఱింగిన వాఁడు గావున నన్నుం గౌగిలించికొని బ్రహ్మాండకటాహాను పటులవాయునట్లు రెద్దపెట్టిన

నాక్రందనము సేసె, మాతండ్రి శవముపైఁబడి యేడ్చుచు, రా జదువరస్థ దెల్పుచు పరవశుఁడై యుండఁగా యిక్కడ భేరి రెండుమారులు మ్రోసెను. అంతట నే బయలుదేరి వచ్చితిని

శ్వే ధ్వ—అయితే యీ పెద్ద మనుష్యుఁడెవడు

శ్వే కీ—రాజుచే వెడల నడపఁబడియు, మారువేషమున నాయన కొల్వుఁజొచ్చి చానిసెలుసైతము సేవగించు నూడిగములు సేసిన సుమిత్రుఁడు

[రక్తముతో నెఱ్ఱనగు కత్తి చేబూని యొక పెద్దమనుష్యుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

పె—రక్షింపుఁడు రక్షింపుఁడు

శ్వే కీ—ఎట్టిరక్షణగావలె?

శ్వే ధ్వ—పలుక వేల?

శ్వే కీ—రక్తముతోడి యీకత్తి యెక్కడిది?

పె మ—నులివెచ్చనిరక్తముతో నదె పొగ లెగయుచున్నది చూడుఁడు ఆరక్త మాపెహృదయమునుండి వచ్చినది అక్కటా ఎంతలో నామె కాలము సరి పోయినది!

శ్వే ధ్వ—ఆపె యెవరు? పలుక వేల?

పె మ—అయ్యా! మీరాణి, ఆమెతోఁబుట్టువునకు విషము పెట్టి తాను కత్తి వాతబడినది విషముపెట్టిన ట్లామెయే యొప్పుకొనినది.

దో—వా రిర్వురకును నాహృదయమును సమర్పణ సేసెతిని మువ్వురము ను శీఘ్రమునఁ గూడెదము గాక

శ్వే కీ—ఇదె సుమిత్రుఁడు వచ్చుచున్నాఁడు

శ్వే ధ్వ—ఊపిరి యున్నను లేకున్నను వాండ్రశరీరముల నెటకుం దోడ్కొని రండు ఈశ్వరునియొక్క యీ ఘోరచర్యలు మనల మేఁకలను వడఁకించుచున్నవిగాని మనహృదయములకు జాలిగొలుపకున్నయవి.

(పెద్దమనష్యుఁడు నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

[సుమిత్రుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

ఓహో! ఇతఁడేనా సుమిత్రుఁడు ఆహా! కాలవైపరీత్యము ఈతనికి సామాన్య సత్కారమైన జూప వలనుపడ కున్నయది.

సు—అయ్యా! మా రాజు నన్నుఁగొనిపోవ వచ్చెవాఁడు తనెడ?

శ్వే ధ్వ—అయ్యో! ఎంతపరాకు పడితిమి! గోపాకరా! సుశీలామందపాలుర నేమి సేసితివి? సుమిత్రుఁడా, ఈవిపరీతము చూచినావా?—

[చండికామంగరల శరీరముల తేడుచున్నవి]

స—అయ్యో! ఏల యిట్లు?

దో—ఉభయులను నాయందు బద్ధానురాగలై యొకతె రెండవదానికి విష మిడి తాను బొడుచుకొన్నది

శ్వే ధ్వ—ఔ నట్లే వారిద ముఖములఁ గన్పడు.

దో—నా కవసానము సమీపించినయది నాప్రకృతి నుల్లంఘించియైన జన్మలో నొకయుపకృతి సేయ నిశ్చయించినాఁడ కోటకు సత్వరముగా నొకని సంప్రదు గధ నుత్తరువు సేసి సుశీలామందపాలుగ నెక్కుడకు పంపియుంటిని కార్యము మించకుండ సంప్రదు

శ్వే ధ్వ—పరమాశ్చర్యము పరమాశ్చర్యము

శ్వే కీ—ఎక్కడకు? ఎవరివద్దకు? అభిజ్ఞానపత్రిక యేది?

దో—నిరుట నెంతయు నుచితములు నాకత్తి యైకొని నా సేనానియొద్దకు సత్వరమున బొమ్ము

శ్వే ధ్వ—పరమాశ్చర్యము (శ్వేతకీర్తి విస్మయించుచున్నాఁడు)

దో—సుశీల మరిపిప యీ మొయే యీశాభంగము చే నరిసెట్టుకొనెనని ప్రకటింప వలసినదిగా నేను నంశీయయు వ్రాలుసేసి యుత్తరువు గానంగి సేనానియధీనము సేసి సుశీలామందపాలురను కోటకుఁ బంపితిమి

శ్వే ధ్వ—భగవంతుఁడు రక్షించుమిగాక వీని నిటనుండిత్రోయ్యని చనుఁడు

(గోపాకరుని మోసికొని పోవుచున్నారు)

[సుశీలయొక్క మృతశరీరమున నందిటఁ బెట్టుకొని రాజున, శ్వేతకీర్తియు, సేనానియు మరికొందరును ప్రవేశించుచున్నారు]

సు—నాపోవ రేల? మీగుండెలు రాతఁజేయఁబడె గాఁబోలు మీనోళ్లు నా కుండిన మిన్న బీటలువార రోదనసేయరా! అయ్యో, వానిక్షేప మనుగంటిపోయెనే కొనయూపిరైనను లేకపోయెగా అర్ధ మొకటి దీసికొనిరందు ఊపిరిపరీక్ష చేయుదము

సుమి—అకటా! నేఁడు ప్రలయదినముగాఁ గన్పట్టుచున్నది

శ్వే కీ—అట్లే తోఁచుచున్నది

శ్వే ధ్వ—నిన్ను విడిచిపడ ప్రపంచప్రేయ మా గాక !

మం—అమ్మా ! ఈవెంట్రుక కదలచున్నది ఇది నిజమైన నాశ్వాసముల గుర్తెఱుఁగఁ గలవు

సు—మహాప్రభూ (పాదప్రణామము చేయుచున్నాఁడు)

మం—తొలఁగిపొమ్ము పొమ్ము

శ్వే కీ—అయ్యా ! అతఁడు భవత్ప్రియమిత్రుఁడగు సుమిత్రుఁడు

మం—ఛీ పాతకులారా ! మీవలననే దీర్ఘప్రాణముల దాటిపోయినవి మీ రీచెంతకు రాకుండిన రక్షించుకొనియుందు అయ్యో ! తల్లీ ! ఎంతలో భంగపెట్టితివి

శా. అమ్మా ! సాధ్వి ! దీనవత్సల ! సుశీలా ధాత్రిపైఁ జెన్నుగా
నమ్మె నన్నుఁ జిరంబు ప్రోతువనుచు న్నాకొంచు విశ్వాస మీ
విమ్మాడ్కిన్ సృజఁగా నొనర్చునని చే నెప్డుం దలంప న్నిమే
షమ్మైనం బడయంగ రాదె యిటు నా సత్యవ్రతం బాత్రికా

తల్లీ ! నిన్నరిదీయు నాపాపకర్మ నొకవేళ నెఱింగితినేని నిను దక్కఁ జేకో నేరనైతి

సేనాని—నిజమే రాణి నళికి వాఁడు

మం—నలుకతీరదఁటరా దుర్మతీ ? నాకాలమున నాఁగరివాల మొననుండ లేళికి కేల నమర్చితోడనే వైరిశిరములు వేవేలు భూమి నలంకరించెడిని మున్ను నాకు వచ్చినకష్టములచే నాజవసత్త్వములుడిగినవి నీ వెవ్వఁడవో చెప్పఁగల్గుదు నేనెపో ప్రయత్నించెదను

సుమి—కష్టము లనుభవించుచున్నవారలను రక్షించుటకు నీవు సాటి నీవే గట్టుచున్నావు

మం—నాకన్నులు గానఁజాలవు నీవు సుమిత్రుఁడవు గావా ?

సు—చిత్తము మహాప్రభూ దేవరపరిచారికుఁ డేఁడ ?

మం—వాఁడు మంచిసేవకుఁడు వాఁడు నాకష్టముల బడదన్నటులోఁ జాల నేర్పరిగా నుండెను ఇప్పుడు చచ్చి స్వర్గమునుండ గాఁబోలు

సు—అయ్యా ! వాఁడు చచ్చుఁడు గాఁడు వాఁడే నేను

మం—సరే చూతములే

సు—మీప్రథమదురవస్థనాఁటనుండియు నీపాదసేవ సేయుచు—

మం—నీకు స్వాగతము

సు—అయ్యో! యేటిస్నాగనము ఎటుజూచినను ద్రోహమును నాశమునే కనుం బడుచున్నవి లోకోమా రైల ద్రోహముచే మసిసిరి

మం—అట్లు గానోపు

శ్వే కే—ఈయనవ యాడెగరి యాయునకు తెలియకయున్నది మంగరు తెలిపి కోని నలాభము లేదు

శ్వే కీ—సత్యము నిష్ప్రయోజనమే

[సేవాని ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

సే—మహాప్రభూ! ద్రోహాకరుఁడు దీశివాఁడు

శ్వే ధ్వ—ఎవరి కాపింతె ప్రకృతమున మూర్ఛ యాలోచింపవలెన

సు వినుఁడీ మిత్రులు నాపుత్రులు నుకుజను ల్వ్రుద్ధులవుదు లన్నదుప్రా
గ్వన మీతోభము మాన్పగావుండు యత్నిం చెల్ల గావింత మీ
యనఘుం(మందపాలుని జూపుచు)జేసెదు గాక యిాయఖిలరాజ్యంబుం
దదీయాజ్ఞలో
మన మెల్లనైలగంగిలారము దరూమైత్రీనాథ శ్రుత్తై

గీ శ్వేతకీర్తిసుమిత్రులు స్వీయపదవి
నేఁ బ్రతిష్ఠితులయి ప్రసిభరింబుఁ
బూనుకార్యమునఁదు దవానిశంబు
మారుఁ ద్రోహమెయ్యెదరుగాక మాన్యచరిత.

కం మిత్రులు నాపులు వారల
మైత్రికి నగరూపమైన మన్నాఁ గనుఁడీ
శాత్రవు లెల్లరు దమతిమ
శత్రుత్వఫలంబు గుడుప సమయము దాకెన్

సుం—నాప్రయత్నములు నేలపాలైనవి అయ్యో! ఎంతగతి పట్టినది,

ఉ అక్కటా! జీవనోలు తిల నంతములేక పరిభ్రమింపఁగా
వెక్కసమైతె నీవు పృథివిం జెడు దైవముకంటి కిట్టుని
వక్కటికంబు లేక నను నాటశిప్రచ్చ చనంగ నాయమే
దిక్కటియున్న నన్నుఁ గడతేర్చెదువా రెవరమ్మ పుత్రికా

నాగహా ప్రాణము పాపిపోయె నిఁక నాబొందిలో ప్రాణము లుండనోపవు

(మూర్ఛిల్లి మృతినొందుచున్నాఁడు)

శ్వే కే—అయ్యో? నేలఁ గూలుచున్నాఁడు

సుమి—హృదయమా! అలిసిపో వేల

శ్వే కి—అయ్యో! కను విచ్చి చూడుము

స—చింతలచేఁ జివికి క్రుఁగ్గిరాలినాఁడు ఆయన యాత్మస్వాస్థ్యమునకు భంగము సేయకుము

శ్వే కీ—అంతా అయిపోయినది

సుమి—శా కేమున్నది ఇంతవఱకు నిలుచుటే నా కాశ్చర్యముగఁ గన్పట్టెడు

శ్వే ధ్వ—వారిని దోడ్కొనిపొండు సుమిత్ర శ్వేతకీర్తులారా! ఇఁక విచారమే మనపాలు కాటికిఁ బోవువరకును గర్మము మానదు పరమాప్తులగు మీసాహాయ్యముచే నే నీరాజ్యభారనిర్వహణమందు గొంత యూరట గాంచెద

సుమి—నేనును నాయుజమానునిపజ్జకుం బోవలె (నిష్క్రమించుచున్నారు)

శ్వే కీ—మనమిట్లు బేలపడవలదు ఐహికసుఖదుఃఖములయందు పరమార్థ భ్రాంతి చేసి ఖేదమోదము లందుట పామరలక్షణము ప్రాజ్ఞుఁడు సుఖదుఃఖములను లాభాలాభములను జయాజయములను గణింపక ఫలాభిసంధి వర్జించి ధర్మ మాచరింప వలెను (ఉభయులు నిష్క్రమించుచున్నారు)

